

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
2019-YL-116

CUMHURİYET DÖNEMİ
ÇOCUK KORUMA POLİTİKALARI (1923-1950)

HAZIRLAYAN
Mehmet Onur KOCABIYIK

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Müslime GÜNEŞ

AYDIN-2019

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek lisans Programı öğrencisi Mehmet Onur KOCABIYIK tarafından hazırlanan Cumhuriyet Dönemi Çocuk Koruma Politikaları (1923-1950) başlıklı tez, 09.07.2019 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Unvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan	Doç. Dr. Erdal ASLAN	Dokuz Eylül Üniversitesi	
Üye	Doç. Dr. Tuncay Ercan SEPETÇİOĞLU	ADÜ	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Müslime GÜNEŞ	ADÜ	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun/...../..... tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

.....
Enstitü Müdürü

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

... / ... / 2019

Mehmet Onur KOCABIYIK

ÖZET

CUMHURİYET DÖNEMİ ÇOCUK KORUMA POLİTİKALARI (1923-1950)

Mehmet Onur KOCABIYIK

Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilgiler Öğretimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Müslime GÜNEŞ

2019, XV + 130 sayfa

Çocuk meselesi, her şeyden önce çocuğu tanıma, anlama ve onu koruma ihtiyacıdır. Bu bağlamda çalışmamızın amacı; çocuk koruma politikaları çerçevesinde, Türkiye Cumhuriyeti tarihini çağdaş dünya tarihinin bir parçası olarak ele alıp; 1923 ve 1950 yılları arasında devletin çocuk meselesi hakkında uyguladığı politikaları ve toplumdaki yansımalarını ortaya çıkarmaktır.

1923'ten 1950 yılına kadar olan dönem boyunca yeni kurulan rejimin, çocuk meselesine yönelik ciddi kaygıları ve çözüm önerileri olmuştur. Meydana gelen toplumsal değişim içerisinde, yeniden konumlandırılan çocukluk imgesinin gerçeğe ne ölçüde dönüştüğü ise dönemin mali yapısına bağlı olarak değişiklikler göstermiştir.

Tezin en önemli çıktısı ve literatüre katkısı; 1930'lu yıllarda İstanbul, Ankara, İzmir gibi sürekli gelişen, büyük şehirlere eğitim ve iş fırsatları için başlayan çocuk göçleri sürecini; 1950'li yıllara uzanan süreçte bu bağlamda yapılan eğitim, sağlık, iae ve ibate konusunda yapılan politikaların saptanarak, arşiv belgeleri üzerinden değerlendirilmiş olmasıdır.

Devlet bu süreçte korumaya ihtiyaç duyan çocukların, Sümerbank fabrikalarında görev alması için yetiştirildiği "Sümerbank Çıracık Mektepleri" ve planlamasının yapıldığı ama gerçekleştirilemediğini varsaydığımız, 1000'er kişilik "Devlet Çiftlikleri" ve "Çocuk Büroları" gibi çözüm önerilerinin yanında sosyal yardım, sağlık ve eğitim politikalarıyla aşmaya çalışmış ama başarılı olamadığı görülmüştür. Çocuk meselesi bu sürecin sonunda 1949 yılında yürürlüğe giren Korunmaya Muhtaç Çocuk Kanunu ile çözülmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Tümevarımsal bir yolla izlediğimiz; arşiv belgelerine dayanan bulgular kronolojik bir şekilde aktarılmıştır.

Öncelikle, bu alanda somutlanmayı bekleyen inanılmaz bir ayrıntı zenginliğinin olduğu görülmüştür. Çalışmamızın birinci bölümünde; konuyla ilgili genel kavramsal çerçeve verilerek, İlkçağ'dan günümüze uzanan çocukluk algılarının seyri; çocuk koruma sisteminin oluşumu ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uygulanan çocuk koruma politikaları özetlenmiştir. İkinci bölümde; Cumhuriyet'in 1923-1939 arasında uyguladığı politikalar ve rejimin idealize ettiği çocuk kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise 1939-1950 arası döneme eğilerek; II. Dünya Savaşı'nın Türkiye üzerindeki etkileri ve devletin sosyal politikaları üzerindeki mecburi değişimi; çocuk bağlamında incelenmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Sosyal Politikalar, Çocuk, Çocuk Koruma Politikaları, Sümerbank Çırak Mektepleri, Devlet Çiftlikleri

ABSTRACT

CHILD PROTECTION POLICIES IN THE REPUBLIC ERA (1923-1950)

Mehmet Onur KOCABIYIK

MSc Thesis at Social Studies Teaching

Supervisor: Asst. Prof. Müslime GÜNEŞ

2019, XV+ 130 pages

The issue of children is first of all the need to recognize, understand and protect the child. The aim of our study in relation to this matter in child protection policies and limits, and discuss the history of the Republic of Turkey as a part of the history of the modern world; The aim of this course is to reveal the policies implemented by the state about the child issue between 1923 and 1950 and its reflections in society.

During the period from 1923 to 1950, the newly established republican regime had serious concerns about the children's issue and as a result of these solutions. Within the social change that occurred, the extent to which the repositioned childhood image turned into reality changed depending on the financial structure of the period.

The contribution of our thesis to science and literature is as follows In the 1930s, the process of child migration, which started in Istanbul, Ankara and İzmir, which is continuously developing, for education and job opportunities; Until the 1950s, by identifying everything related to this subject; and that the events taking place in this process have been evaluated on the basis of archival documents. Republic of Turkey, the children who need protection in this process to take part in Sümerbank factory "Sümerbank Vestibule School" was established. the problems that have arisen, as well as the proposed solutions such as "state farms" and "children's offices", which were planned but not successful immediately after; social assistance, health and education policies, but failed.

Our study was created by using document analysis technique. In this study, the findings based on the archival documents that we want to elucidate are presented chronologically.

The first thing we prioritize is that there is an incredible wealth of detail waiting to be embodied in this field. In the first part of our study; the general conceptual framework on

the subject and the course of childhood perceptions from the Antiquity to the present day; formation of child protection system and child protection policies applied from Ottoman to Republic are summarized. In the second part; The policies implemented by the Republic between 1923 and 1939 and the concept of children idealized by the regime were tried to be explained. In the third part, by focusing on the period between 1939-1950; compulsory exchange on the effects on Turkey's World War II and the state's social policies; examined in the context of children.

KEY WORDS: Social Policies, Child, Child Protection Policies, Sümerbank Vestibule School, State Farms

ÖNSÖZ

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Öğretimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Programının gereği olarak hazırladığımız bu araştırma Cumhuriyet Tarih'inin önemli araştırma konularından birisi ve mirası olan çocuk davasına, katkıda bulunmak amacıyla yazılmıştır. İncelenen arşiv belgelerinde, zorunlu olmadıkça orijinal dil; -mevcut yazım hatalarıyla da olsa- düzeltilmeden alınarak dönemin sesi ve bürokratik jargonu korunmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın meydana gelmesinde ilgilerini, zamanlarını ve enerjilerini bana ve çalışmama ayıran, birçok insanın emeğinden söz etmemek haksızlık olur.

En başta, çalışmam boyunca beni sürekli harekete geçmem için cesaretlendiren; üniversiteye adım attığım ilk günden beri hem lisans hem yüksek lisans ders dönemimde hem tez yazım sürecini kapsayan yıllar boyunca sayısız şey öğrendiğim tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Müslime GÜNEŞ'e (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi) çok şey borçluyum. Kendisine sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Dr. Öğr. Üyesi Günver GÜNEŞ'e (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi) kişisel kütüphanesinden yararlanmama izin verdiği için teşekkürü borç bilirim.

Son olarak benden hiçbir zaman maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, her koşulda yanımda dimdik duran en yakın arkadaşım sevgili babam Mustafa KOCABIYIK'a, sevgili güzel annem Zarife KOCABIYIK ve kardeşim Efe Eren KOCABIYIK'a sonsuz saygı ve minnetlerimi sunarım.

Mehmet Onur KOCABIYIK

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xiii
EKLER DİZİNİ	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ	xv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	5
1. KORUNMAYA İHTİYAÇ DUYAN ÇOCUKLUĞUN MUHTEVASI	5
1.1. Çocuk Kimliği.....	5
1.2. Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk Kimliği.....	14
1.3. Çocuk Koruma Sistemlerinin Tarihsel İzleğine Bir Bakış	15
1.4. Osmanlı’da Çocuk Koruma	18
1.5. İşgal Yıllarından Cumhuriyet’e Çocuk Koruma.....	23
1.5.1. 18 Yaşından Küçüklerin Maden Ocaklarında Çalıştırılmalarının Yasaklanması	25
1.5.2. Kazım Karabekir’in Çalışmaları.....	25
1.5.3. 1919-1923 Yılları Arasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Çalışmaları	27
2. BÖLÜM	32
2. CUMHURİYET DÖNEMİ ÇOCUK KORUMA POLİTİKALARI 1923-1939 DÖNEMİ.....	32
2.1. Cumhuriyet Çocukluğu.....	33
2.2. Cumhuriyet’in Çocuk Eğitimi Konusunda Politikaları	34
2.3. 1923-1939 Arası Çocuk Koruma Politikaları	39

2.3.1. Çocuk Cinsel İstismarı.....	42
2.3.2. Çocuk Kimsesizliği.....	45
2.3.3. Çocuk İşçiliği.....	52
2.3.4. Çocuk Sağlığı.....	63
2.3.5. Diğer Çalışmalar	65
3. BÖLÜM	69
3. CUMHURİYET DÖNEMİ ÇOCUK KORUMA POLİTİKALARI 1939 -1950 DÖNEMİ	69
3.1. Çocuk Sağlığı.....	74
3.2. Çocuk Kimsesizliği ve Çocuk İşçiliği	77
3.2.1. Devlet Çiftlikleri.....	80
3.2.2. Sümerbank Çıracık Mektepleri.....	82
3.2.3. Fakir Çocukları Kurtarma Yurdu.....	83
3.2.4. Korunmaya Muhtaç Çocuk Kanunu	84
4. TARTIŞMA VE SONUÇ	88
5. KAYNAKLAR	93
6. EKLER	101
ÖZGEÇMİŞ	130

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. Bağımsızlık Savaşı Bütçeleri (Milyon TL)	24
Tablo 2.2. 1923'ten 1927'e Kadar Bütçeler	24

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1.1. Sarıkamış'ta, Öğrenciler Mikroskobu İnceliyor	26
Görsel 1.2. Öğrenciler Eskirim Öğreniyor	27
Görsel 1.3. Ebeveyni Yunanlılar Tarafından Öldürülen 12 Yaşında Bir Aile Reisi	31
Görsel 2.1. Biz Bunları Görmedik.....	38
Görsel 2.2. Bunları Biliyoruz	39
Görsel 2.3. Yetimhanelerde Meslek Alanında Eğitim Gören Çocuklar	62
Görsel 3.1. 1950'li yıllarda Aydın'da Yetim Üç Kardeş;.....	87

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Toksik Çocuk Hastalığı Hakkında İlgili Yazı.....	101
Ek 2. Çocukların İçki ve Sigara Kullanımının Yasaklanması Hakkında Fuad Umay'ın Soru Önergesi	102
Ek 3. Bazı Kimselerin Genç Çocukları ve Bilhassa Mektep Talebelerini Baştan Çıkardıkları Keyfiyetine Dair İlgili Yazışma Örneği	103
Ek 4. Mekteplere Giremeyen Öğrencilerin Durumu İlgili Yazışma Örneği	104
Ek 5. İstanbul Kimsesiz Çocukları Kurtarma Yurdu İlgili Yazı Örneği	105
Ek 6. Altı Yaşını Bitirmiş Metruk Çocuklar Meselesi Hakkında İlgili Yazışma Örnekleri	106
Ek 7. Akere Giden Kimselerin Çocuk ve Ailelerine Yardım İlgili Yazı.....	108
Ek 8. Kimsesiz Çocukların Terbiye ve Islahı İlgili Yazışma Örneği	109
Ek 9. Kimsesiz ve Yoksul Çocuklarla İlgili Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının Görüşlerini İçeren Yazı Örneği	110
Ek 10. Kimsesiz Çocukları Kurtarma Yurdunun Kurulması İçin Kararname.....	111
Ek 11. 1948 Senesinin Çocuk Yılı İlan Edileceği Hakkında İlgili Yazı Örneği	112
Ek 12. CHP Genel Sekreterliğinden Yardım Talebinde Bulunan Çocuklarla İlgili Belge Örneği	113
Ek 13. Şen Çocuk Mecmuası Birinci Sayısı.....	114
Ek 14. Tasarruf Kumbaraları	115
Ek 15. Korunmaya Muhtaç Çocuklar hakkında Kanun.....	116
Ek 16. 151 Numaralı Ereğli Kömür Bölgesi Amele Birliği Hukukuna Müteallik Kanun ..	121
Ek 17. Umumi Hıfzıssıhha Kanununun'un Maddelerinden Örnekler	124

KISALTMALAR DİZİNİ

A.g.a.	: Adı geçen arşiv
Bkz.	: Bakınız
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
KMÇ	: Korunmaya Muhtaç Çocuk
Md.	: Madde
R. Gazete	: Resmi Gazete
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Yay.	: Yayıncılık
YY.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Çağdaş çocukluk kavramı, öz bir tabirle ifade edilirse: çocuğun, insanın doğal işleyişinin bir sonucu olarak; yetişkinlerden ayrı bir birey olarak kabul edilmesiyle başlar. Çocukluk; insanın yaşamı, simgeleri ve sözcükleri okumaya başladığı; dünyaya ilişkin anlamlı örüntüler kurduğu kritik bir dönemdir. Bu nedenledir ki, çocukluğa ilişkin iç ve dış anlatılar bizim kurguladığımız öz hikayelerimiz ve başkalarının bize ilişkin hikayeleri yetişkinlikte ve hatta yaşlılıkta bellekteki önemini yitirmez ve tekrar tekrar anlatılır.¹ Bu kabulün yalnızca biyolojik nesnel bir gerçeklik olarak tanımlanması çocukluk kavramını tam olarak ifadeye yetmez. Çocukluk toplum nezdinde; sırf biyolojik bir müşterek değil bununla birlikte toplumların politik ve sosyo-kültürel değişim ve gelişimlerinin içinde başat sayılabilecek bir aktördür.

Çocukluk kavramının modernleşmesi, çağlara yayılan toplumsal değerlerin evrilmesiyle hatta giderek dünyasallaşmasıyla alakalı bir süreçtir. Çocukluğun tabiatına yönelik, ortaya çıkan toplumsal algının, anlamlı bir nüfus dilimini kapsayacak şekilde farklılaşması özetle: matbaanın yaygınlaşması, dinsel dogmaların terk edilmesi, bilimdeki gelişmeler, sanayinin gelişmesi, yeni sınıfların ortaya çıkması sonrasındaki, literatürde karşılaşılmaktadır.

Çocuklar; modern dönemin öncesinde, erkekler özelinde yaşamın içerisinde meslek dallarında yetiştirilen ve zanaat öğrenen, ailenin geleceğini sağlama almasını kolaylaştıran; kızlar özelinde ise ailenin konumu güçlendirecek ve geliştirecek evlilikler yapması beklenen, aile temelini toplumun dinamikleri içerisinde taşımakla görevli, ana sütunlar olarak görülmüştür. Bu algının değişmeye başlaması, çocukların korunmasının merkeze gelmesi, “Modernite” olarak adlandırılan dönemle birlikte ve onun ana devinimlerine, uygun olarak ortaya çıkan ulus-devlet tarihsel sürecinde; -ulusal amaçlardan biri olarak çocuğun keşfedilmesi- , devletlerin kendi geleceklerini inşa amacına uygun nesiller yaratma pratiğiyle, metaforik olarak tarihin tekerleğini döndürecek çarklardan biri olarak tahayyül edilen “vatandaş çocuğun” önemi; dolayısıyla ihtiyaç sahibi bütün çocukların ulusal varlıklarının bir parçası olarak kabul edilerek korunması, bu paradigmanın asıl ürünlerinden birisidir.

¹ Akar, R., Akbulut, H., Güneş, M. (2008). İki Kuşakta Oyun ve Oyuncak: “Çocukluk Tarihi Üzerine”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 18(2), 1-13.

Bu süreçte ulusların zenginleşmesi ve orta sınıfın genişlemesiyle: “Modern çocuk; sevillebilen, sakınılıp gözetilebilen; belki en önemlisi, üzerine gelecek inşa edilebilen potansiyel bir özne haline gelmiştir.”² Bu dönüşümün etmenlerinden biri de koruma faaliyetlerinin dini duygularla yapılan hayırseverlikten filantropiye³, ardından refah devleti içerisindeki vatandaşlık ve insan hakları bağlamında gelişen sosyal hizmet uygulamalarına ulaşmasıdır.

Sosyal Hizmetleri tanımlayacak olursak: Çengelci'nin betimiyle, sosyal hizmetleri oluşturan politikalar ister yoksulluktan kaynaklansın ya da kaynaklanmasın, toplumsal ortalama yaşayış ve algılayışların derecesi içerisinde ellerinde olmayan sebeplerle süreli veya süresiz olarak ulaşamayıp; sosyal veya ekonomik yönlerden desteklenme ihtiyacı olan bireylere bu yaşam derecesine ulaşmaları için karşılıklı veya karşılıksız şekilde sunulan parasal veya ayni (mal, malzeme yardımı, rehberlik, yönlendirme, psikolojik destekleme gibi) hizmetlerdir.⁴

Sosyal politikaları çalışmamızın konusu olan çocuk özelinde sınırlandırırız; bu alanda yapılan çalışmalar: çocukluğun bilim tarihi içerisinde başat akademik bir mesele olarak incelenmesinin diğer sosyoloji ve toplumsal tarih alanlarında yapılan çalışma konu başlıklarıyla kıyaslırsak; oldukça yeni bir izlek olduğu karşımızda belirir.⁵

Bu alanda yapılan ilk çalışma Annales Okulu'na mensup bir araştırmacı olan Philippe Ariés'in *Yüzyıllar İçerisinde Çocukluk: Aile Yaşantısının Bir Sosyal Kroniği* adlı kitabıdır. “Bu kitabın 1962'de İngilizceye çevrilmesiyle birlikte özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde çocukluğa ilişkin tarih çalışmaları hız kazanır.”⁶

² Öztan, G. G., (2011). *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası* (İkinci baskı). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

³ Filantropi, (philanthropy), Latince kökenli olup, “insan sevgisi” anlamına gelmektedir.

⁴ Çengelci, E. (1996). *Cumhuriyet Türkiyesinde Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi*. Ankara: Şafak Matbaacılık.

⁵ Bu hususta yapılan çalışma mutlaka vardır. Ama, konunun önemi göz önüne alındığında yeterli sayıda olduklarını söylemek mümkün değildir. Bu çalışmalar arasında Araz, Y. (2013). *16.yüzyıldan 19.yüzyıl başlarına Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak*. İstanbul: Kitap Yayınevi., Çakır, G. (2019). *Atatürk Dönemi'nde Çocuk*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir., *Kadın ve Aile Algısı*. Güneş, M. (2015, Kasım). II. Dünya Savaşında Türkiye'de Çocuk Olmak. Ünlü, E. (Ed.). Yazılı Bildiri, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Bildiri Kitabı Cilt II*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınevi, Karatay, A. (2018). *Erken Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklar Politikası*. İstanbul: Kriter Yayınevi., Onur, B. (2005). *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi., Öztan, G. G. (2011). *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları., Tan, M. G., Şahin, Ö., ve Bora, A. (2007). *Cumhuriyet'te Çocuklar*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi., gibi çalışmalar örnek gösterilebilir.

⁶ Onur, B. (2005). *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi s,13.

Türk Milleti içerisinde bu meseleye ilişkin çalışmaların, çok uzun yıllardan beri var olduğu bilinmekle beraber; tarihsel akış içerisinde korunmaya muhtaç çocuklara yönelik çalışmaların genellikle vakıflar özelinde yapıldığını görmekteyiz. Bu husus doğrultusunda çalışmamızın ana problemi ve amacı: Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin çocuk meselesine yönelik olarak doğrudan sorumluluk aldığı; yani 1949 Korunmaya Muhtaç Çocuk Kanunu ve kanunun hazırlanmasına gidilen süreçte devletin kaygılarını; bu alanda yapılmış diğer çalışmaların kullandığı ikinci elden kaynaklara ek olarak devletin resmi belgeleriyle izlemek ve değerlendirebilmek kaygısıdır.

Çalışmamızın mevcut literatürdeki belirttiğimiz diğer çalışmalardan farkı, daha önce yayımlanmamış arşiv belgelerini inceleyerek ulaştığımız yeni bulgular doğrultusunda literatüre katkı verme isteğidir.

Öncelikle, bu alanda somutlanmayı bekleyen inanılmaz bir ayrıntı zenginliğinin olduğu görülmüştür. Çalışmamızın birinci bölümünde; konuyla ilgili genel kavramsal çerçeve verilerek, İlkçağ'dan günümüze uzanan çocukluk algılarının seyri; çocuk koruma sisteminin oluşumu ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uygulanan çocuk koruma politikaları özetlenmiştir. İkinci bölümde; Cumhuriyet'in 1923-1939 arasında uyguladığı politikalar ve rejimin idealize ettiği çocuk kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise 1939-1950 arası döneme eğilerek; 2.Dünya Savaşı'nın Türkiye üzerindeki etkileri ve devletin sosyal politikaları üzerindeki mecburi değişimi; çocuk bağlamında incelenmiştir.

Çalışmamızın önemi: korunmaya ihtiyaç duyan çocuk kavramını ve donanımsız çocuklara yönelik olarak devlet politikalarını ve vakıflar özelinde yapılan çalışmaları meselenin daha önce işlenmemiş boyutlarıyla; konuyla ilgili önemli kurumların yayımlanmamış belgeleriyle ele alarak; 1923-1950 yılları arasında değerlendirilmeye çalışılması ve özetlersek Sümerbank Çırak Mektepleri, Fakir Çocukları Kurtarma Yurdu gibi yeni bulgulara ulaşılması; daha önce literatürde karşılaştığımız Devlet Çiftlikleri gibi bulguların ilk kez resmi belgelere dayandırılması; önemini ve amacını oluşturmaktadır.

Dönemsel olan çalışmamızın başlangıcında; döneme ilişkin bilimsel araştırmalar, anı kitapları ve dönemin sosyolojik yapısını yansıtan edebi eserler okunup; ikinci basamak olarak TBMM Tutanakları ve Resmi Gazete taranarak; üçüncü basamakta dönemin günlük yazılı neşriyatı incelenerek; son adımda Ankara T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı ve Meclis Kütüphanesi içerisindeki

binlerce belge, bizzat ziyaret edilerek günlerce taranmıştır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır.

Her çalışma gibi bizim çalışmamızda da eksiklikler vardır. Çalışmamızı sınırlandıran ana sebepler, kurum ve kuruluşların hizmet raporlarını oluşturan belge ve istatistiklerin arşivlenmesinde ve korunmasında ki eksiklikler; çocuk koruma alanında uygulamalara yoğunlaşan derli toplu çalışmaların azlığı; arşiv belgelerinin tek bir elde toplanmasını zorlaştırmış ve çalışmamıza sınırlılık oluşturan hususlardan biri olmasını sağlamıştır.

1. BÖLÜM

1. KORUNMAYA İHTİYAÇ DUYAN ÇOCUKLUĞUN MUHTEVASI

1.1. Çocuk Kimliği

Çağdaş çocukluğun nasıl ortaya çıktığı ve tanımlandığı, toplumdan topluma ve çağdan çağa değişen rölatif bir kavramdır. Biyolojik olarak bahsedilen çocukluk dönemi ile toplumsal paradigmlar içerisindeki çocukluk motiflerinin aynı olmadığı görülmektedir. Elkind bu durumu şu şekilde izah eder: Çocuk, tabiatın insanlığın ortak mirasına sunduğu bir armağandır. Ancak çocukluk imgesi, çocuktan farklı olarak toplumsal bir kurgu içinde rötuşlanarak oluşan bir imgedir. Çocukların nasıl tasarlandığının zıttı olarak, nasıl algılandığı her zaman toplumsal, tarihsel bir bakış açısını yansıtır.⁷

Çocuk kavramını genel geçer bir şekilde tanımlayacak olursak; kısaca doğumun gerçekleşip, göbek kordonunun kesilmesiyle buluş çağına erişene kadar ki dönem içerisinde birey olarak tanımlanabilir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 20 Kasım 1989'de kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nin birinci maddesinde çocuğu bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır⁸ tanımlamasıyla belirtmiştir.

Batı fikir dünyası içinde çocuk olgusunun tekamülünün köken olarak Eski Yunan ve Roma medeniyetleri açısından ele alınması uygun olur. Nitekim Yunan ve Roma uygarlıklarının, tarihçiler ve konuyu araştıran diğer disiplinlerden araştırmacılar tarafından⁹ aydınlanma dönemi olarak etiketlenmiş olmasının önemli bir sebebi, bu toplumların çocukluk çağının, özellikle de öğrenmenin eğitim öğretim aşamasının sonraki dönemler; yani erginlik çağı üzerinde büyük oranda etkili olduğu fikrine varmış olmalarından kaynaklandığı ve bu sebeplerle üst sınıflara mensup aileler içerisinde, erken dönemde eğitime büyük önem verilmesine yol açmıştır¹⁰.

⁷ Elkind, D. (2001, Ekim). Değişen Dünyada Çocuk Yetiştirme ve Eğitim. Onur B. (Ed.). Yayımlanmış Bildiri, 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Dünyada ve Türkiye'de Değişen Çocukluk. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

⁸ Resmi Gazete 1.2.2001

⁹ Bakınız: P. Aries

¹⁰ a.g.e., s,24.

Kökleri Antik Yunan Medeniyetine kadar uzanan bu düşünce tarzına Aristoteles'in Politika eserinde çocuklarda eğitiminin nasıl olması gerektiğinin anlatılarıyla tartışıldığını görüyoruz. Bu doğrultuda Antik Yunan toplumundaki ataerkil, monogamik aileler içinde çocukların da sayıldığını görmekteyiz. "Günlük ihtiyaçlar dışındaki diğer ihtiyaçların da karşılanması amacıyla çok sayıda ev birleştiğinde köy ortaya çıkar. Bu da genelde çocukların ve torunların evlerinin de bu yapıya eklenmesiyle kendiliğinden sürüp gider. Böylesi bir köy üyelerine kimileri homogalaktes adını verirler."¹¹ Aristoteles'e göre ailede ki tek otorite olan baba kendi karısı ve çocukları için kural koyması mevcut otoritelerin de destelediği bir durumu süregelenleştirmektedir.¹²

Bilindiği gibi insan muhtevası gereği sosyal bir yaratıktır ve bu nedenle toplum içerisinde konumlanması bir gerekliliktir. Toplumun temeli ise aileyle var olur. Hemen hemen aynı dönemlerde Türk Medeniyeti içerisinde çocukluğa baktığımızda ise Türk toplumunda çok önemli bir konumda yer alan aile; devlet ve askerlikle bütünleşmiş gibidir. Çocuklar doğrudan orduya katkı yapmaları beklenilerek yetiştirilir.

Çocuğun aile içindeki konumunu köklendirmeye çalıştığımızda anneyle kurduğu bağ dikkat çeker. Bu toplumsallaşma içerisinde anne günlük işlerinin yanı sıra çocuğun bakımı üstlenen bir yapıya sahiptir. Eski Türkçe de anneye *ög* denildiği bilinmektedir. Bugünkü annesi olamayan çocuklara verilen öksüz kelimesinin buradan geldiği araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur.¹³

Türklerde aileye ve çocuklara ilişkin ilk bilgileri Orhun Kitabelerinden öğrenebilmekteyiz. Yazıtlarda sosyal yaşamla ilgili bazı bilgilere rastlanmaktadır: "Üstte mavi gök(yüzü) altta (da) yağız yer yaratıldığında ikisinin arasında insan oğulları yaratılmış.....kardeşleri ağabeyleri gibi yaratılmamış, oğulları, babaları gibi yaratılmamış şüphesiz"¹⁴ Bu sözlerde, çocuğun aile içerisinde babalarından farklı olabileceği ve ayrı bir birey olarak kabul edildiği bilgisine ulaşabiliriz.

Soyun sürmesini sağlamak, toplum dinamikleri ve konformite açısından önemli faktörlerden biriydi. Çocuksuz aileler toplum tarafından dışlanıyorlardı, bunun en iyi örneği Dede Korkut Hikayelerinde ki "ak çadır" ve "kara çadır" motifleridir. "...Ak, Kızıl ve Kara

¹¹ Aristoteles. (2013). Politika (Çev. Akderin F.) (Üçüncü Baskı). Ankara: Say Yayınları. s,25.

¹² a.g.e. s,25.

¹³ Bkz.: Ayan, A. (2011). "Ög"den "Anne"ye: Türkçe Söz Varlığı Anne. *Aile ve Toplum*,7(26). 111-116.

¹⁴ Tekin, T. (1998). *Orhon Yazıtları: Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk* (İkinci baskı). İstanbul: Simurg Yayıncılık. s,63.

çadırlardır. Ak çadır oğlan çocuğu olanlara, kızıl çadır kız çocuğu olanlar için kara çadır ise hiç çocuğu olmayanlar içindir. Bayındır Han çocuğu olmayanları, üremeyenleri Tanrı'nın lanetledikleri olarak görür.”¹⁵

Elimizde ki döneme ait kısıtlı verilere dayanarak çocuk sahibi olmanın toplum içinde önemli bir statü kazandırdığını anlıyoruz. Bu bulguları destekleyen destan geleneği içerisindeki motiflerde çocuk soyun devamı olarak yaratılış anlatılarında karşımıza çıkar. Türeyiş kültürünü incelediğimizde Oğuz Kağan Destanı'nda kılavuz kimliği ile tasvir edilen kurt, çocuğun fiziki özelliklerini de yansıtır.¹⁶ Tatpar Kağan adına inşa edilen ve I. Kök Türk Kağanlığı dönemine ait tek anıt olarak günümüze kadar ulaşan Bugut yazıtının tepe kısmının kurttan süt emen çocuk karşımıza çıkar.¹⁷ Türklere ait en eski yazılı kaynak olan Orhun Abidelerinde Kültigin yazıtının doğu yüzünde dağ keçisi damgası ve batıya bakan tepelik kısımlarında kurttan türeme efsanesini anlatan birbirine paralel kurttan süt emen çocuk tasvirleri vardır. Türk milleti içerisinde kurttan türeyen ve ulusuna sahip çıkan çocuk anlatısı, toplumda çocuğa atfedilen önemi göstermektedir.

Bütün bunların yanı sıra Türk geleneğinde tarih yazıcılığının yetersiz kalması tarih yaparken tarihle fazla ilgili olmamaları ve tarihlerini kayda geçirmemeleri nedeniyle maalesef Türk toplumu içerisindeki sosyalizasyonla ilgili ve çocukların günlük yaşamıyla ilgili yeterli kaynak bulunamaması nedeniyle bu dönem tam olarak aydınlatılamamıştır.

Ortaçağ Dönemi'ne girilmesi ve toplumlar arasında tek tanrılı din kültürünün yaygınlaşmasıyla Batı'da çocuğa yüklenen semboller ve beklentiler oldukça çapraşık hallere dönüşmüştür. Örneğin Hristiyanlık öğretisi ile çocukluk arasında kurulan bağın toplumsal izlekler üzerinde bir üst yapıya ulaşarak; dinsel motivasyonları belirleyen bir fenomenin ortaya çıkmasını meydana getirmiştir. Bu motivasyon içerisinde çocuk ilk günahı temsil eden bir inanın ürünü olarak karşımıza çıkar.

Modern anlamda çocuk ve çocukluk terimlerine Orta Çağ'da rastlanmadığı, çocukluğun bebeklik ile genç yetişkinlik arasındaki hayat çizgisinden daha çok akraba olarak ifade edildiği ve çocukların görünüşte küçük yetişkinler şeklinde algılandığı

¹⁵ Güney, E. C. (Ed.), (1963). *Dede Korkut Hikayeleri*. Ankara: Doğan Kardeş Yayınları.

¹⁶ Bang, W., ve Rahmeti, G.R. (2012). *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul: Örgün Yayınevi.

¹⁷ Alyılmaz, C. (2003). Bugut Yazıtı ve Anıt Mezar Külliyesi Üzerine. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (13), 11-20.

belirtilmektedir.¹⁸ Yine Orta Çağ'da insanların, çocukluğu yaşamın farklı bir dönemi olarak görmedikleri; altı ve on sekiz yaş arasındaki yılları belirleyici olarak kabul etmedikleri; büyüyen insanın, beslenme gereksinimini dikkate almadıkları belirtilmektedir.¹⁹

Saint Augustin kendi çocukluğunu da anlattığı otobiyografisinde çarpıcı bir şekilde çocuğu ilk günahla bir tutan yorumu; bu kült ve yarattığı sosyalizasyon içinde yer alan neredeyse tüm kalemlerde; uzun bir süre çocukların günahkar kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. Augustin'e göre bir çocuğun ağlayarak annesinin memesine saldırması onun kıskançlığının ve günahkarlığının sembolüdür.²⁰

Bu grotesk²¹ gerekçelendirilmeler içerisinde çocuklar çocuk olmanın gerekliliğini ve doğasını kuşkusuz yaşamamışlardır. "Onlar tüm zamanlarını yetişkinlerle geçirdiler, yetişkinlerle sohbet edip onlar gibi giyindiler oyunlarını onlar gibi oynadılar hatta bazen yetişkinlerle cinsel münasebetlere girdiler."²² Elias, Uygarlaşma Süreci adlı çalışmasında çocuklar ile yetişkinler arasındaki toplumsal ve fiziksel mesafenin uygarlık süreci geliştikçe arttığını öne sürmüştür²³ Bu dönemki çocukluk olgusuna yönelik yaptığı meşhur çalışma Çağlar Boyu Çocukluk ile Ortaçağda çocukluk olgusunun olmadığını söyleyen Aries gün geçtikçe araştırmacılar tarafından ulaşılan yeni kaynaklarla doğrulanmaya devam edilmektedir. Görece olarak hala yanlışlanamayan bir literatür olmasıyla hem çalışmanın büyüklüğünü hem bu konuda yapılan ana çalışmaların yetersiz olduğunu da kanıtlamaktadır.

Hristiyan kültür grupları içerisinde çocukluk olgusunun yanında İslam'ın ve İslam Hukuku'nun çocuğa bakışı daha sonrasında İslami formasyon içerisinde Türk devletlerinin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun modernite öncesi çocuğa bakışına kısaca değinirsek:

İslamiyet'te çocuklara ilgi, şefkat, muhabbet gösterilmesi ve korunması kutsal kitap Kuran'ı Kerimde ve Hz. Muhammed'in hadislerinde geniş ölçüde yer bulmuştur. İslam Hukuku'nun iki ana kaynağı Kuran'ın ve Sünnetlerin içinde, çocuğun ergenlik çağına kadar sorumlu tutulmaması defaatle belirtilmiş olup bu hükmün dayanağı, Hz. Peygamber'in: " Şu

¹⁸ Gardiner, J. H. W. (2010). *Çocuk ve Ergen Gelişimi.*, (Çev. Dönmez A., Çelen N.) Ankara: İmge Kitapevi (Eserin orijinali 1981'de yayımlandı).

¹⁹ a.g.e., s,26.

²⁰ a.g.e., s,18.

²¹ Grotesk, varlıkların absürt (sıra dışı) özelliklerle yeniden tasviri ile dünyaya ait olmayan bir olgu haline getirilme sanatıdır.

²² Thane, P. (1981). *Childhood in History.* Londra: Batsford Academic and Educational s,2.

²³ Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu.* (Çvr. İnal K.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. (Eserin orijinali 1982 yılında yayımlandı).

üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: İyileşinceye kadar akıl hastası olan deliden, uyanıncaya kadar uyuyandan, buluş çağına erinceye kadar çocuktan.”²⁴

İslamiyet'in yayıldığı 7.yüzyıldaki Arap Toplumu içerisindeki çocuğa bakış açısına ve toplumsal adetlere göre oldukça insani ve vizyoner olan yeni din öğretisi çocuklar konusunda da daha insani ve yeni bakış açıları sunuyordu. Hatta insanların başlarına gelen kötülüklerde, çocukların yapacağı dualar kabul olur inancıyla günümüzde de örnekleri görüldüğü gibi çocuklar dua ettirilirdi. Çocukluğu konu alan ve dinin çocuğa bakış açısını anlatan ayetlerden bazıları şu şekildedir.

“Geriye eli ermez, gücü yetmez çocuklar bıraktıkları takdirde korkacak olanların (başkalarının yetimleri için de) kalpleri sızlasın; Allah'tan sakınsın ve doğru söz söylesinler.”²⁵

“Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah adına yalan söyleyerek (kadınlara) yasaklayanlar muhakkak ki ziyana uğramışlardır; bunlar yoldan sapmışlardır, doğruyu bulacak durumda değildirler.”²⁶

Çocukların yetiştirilmesi ve eğitimi ise İslam hukuku içerisinde şu alt başlıklar altında organize edilmiştir:

“Sınırlayıcı tedbirler, çocuğun cezai ehliyetine sahip olmaması, küçük çocukların dövülmemesi, dövme işinin ancak eğitim amacıyla olması, vurulacak yerlerin sınırlandırılmış olması, vurulacak miktarın sınırlandırılmış olması ve kullanılacak aletlerin sınırlandırılmış olması gibi başlıklar altında toplanmıştır.”²⁷

İslamiyet öncesi Türklerde, Karahanlı Devleti ile 10.yüzyılda başlayan İslamlaşma kültürü Orta Asya Türkleri arasında incelemeye çalıştığımız koruyup kollanması ve sevilmesi gereken çocuk paradigmasına paralel bir anlayışta olduğu için yeni dinin benimsenmesini ve sosyalizasyonunu kolaylaştıran etkenlerden biri olmuştur. Ortaçağ'da Türk-İslam toplumunun Batı toplumlarından çocuğa verilen değer konusunda farklılaştığı; çocuklara erginlik çağına kadar özel bir önem verildiği ve eğitilmeleri gerektiği düşüncesinin ön

²⁴ Karataş, V. (Ed.), (2018). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9 Ders Kitabı*. Ankara: Meb Devlet Kitapları s,14.

²⁵ Gümüş, S., Dönmez, İ., Karaman, H., ve Çağrııcı, M. (2007). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt II*, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları s,22.

²⁶ a.g.e s, 477-478.

²⁷ Ay, M. E. İslam Hukuku Kaynaklarına Göre Pedagojik Açından Çocuk Eğitiminde Dayak Cezasına Getirilen Sınırlamalar. (1991). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,3(3), s.225.

planda olduğu; sıfır yedi yaş arası masumiyetlerinin ön plana çıktığı ve bu aralıkta her türlü kötü davranıştan korunmaları gerektiği, çocuklara değer ve sevgi göstererek onlarla pozitif ilişki kurulması gerektiği, bunun yanında çocuk üzerinde ailenin özellikle de babanın belirgin bir otoritesinin de bulunduğu ifade edilmektedir.

Tanzimat Dönemi'ne yani Osmanlı modernleşmesini temsil eden 19. Yüzyıla kadar toplumun içerisinde ve kamuda yerleşmiş bir konumlandırılmayla bahsedildiğini söyleyemeyiz. Çocuğun ontolojik olarak toplumda yer aldığı bilinmemektedir. Şüphesiz çocuklar mevcuttur ama kamusal hayatta belirgin bir konumlandırmaya yer almamışlardır.²⁸ “Çocuk, Osmanlı ailesinde babanın denetimi altında olmakla beraber, çocuğun eğitimi aile içinde ağırlıklı olarak anneye ve büyükanneye aittir. Bu sebeptendir ki modernleşme aşamasında aydınlar, annenin eğitimi olmasına büyük önem vermişlerdir. “Osmanlı devrinde çocukların işgüçleri Roma Devleti'nin aksine sömürülmemiş, yalnızca maddi geliri çok düşük ailelerde kırsal ve kentsel alanda çocuğun ebeveynlerine bağımlılık yaşının düşük olduğu, dolayısıyla eğitimi tamamlamadan hayata atıldığı göze çarpmaktadır.”²⁹ Dönemin kaynakları incelendiğinde yine modernleşme öncesi hükümdar ailesi içerisinde yer alan çocuklar dışında müstakil kaynakların yer almadığı görülür. Basit bir literatür taramasıyla bile Osmanlı ya da Selçuklu tarihçilerinin bu konuyu ihmal ettikleri görülmektedir.

Çocuğun sosyal yaşantı içinde günümüzde sahip olduğu noktaya doğru emeklemeye başlaması, 15.yy'dan itibaren önce anne ve dadılar tarafından çocuğun “sevimli ve komik” bulunmaya başlaması ve onların yetiştirilmelerini bir eğlence unsuru olarak görülmeleri ile ilişkilendirmektedir.³⁰ “Batıda 16. ve 17. Yüzyıllardan sonra, geleneksel kısıtlayıcıların zayıflaması ile birlikte, çocuğun yetişkinlerin dünyasından farklı bir atmosferde ve farklı bir bakış açısı ile yetiştirilmesi gerektiğine dair argümanların geçerlilik kazanmaya başladığı gözlemlenmiştir.”³¹

Çocukluk şüphesiz parçası olduğu aileyle birlikte topluma entegre bir olgudur. Eğer çocukluk algısında bir değişim gözlenmeye başlanmışsa elbette toplumun değişiminin yarattığı bir algıyla mümkün olabilmiştir. Çocukluğun muhtevasına etki eden gözlemlerimiz arasında -toplumsal sosyalizasyondaki maddi ve manevi değişikliklere yol açan olayların

²⁸ a.g.e., s,26.

²⁹ Ortaylı, İ. (2010). *Osmanlı Toplumunda Aile* (On ikinci baskı). İstanbul: Timaş Yayınları. s,136.

³⁰ a.g.e., s,34.

³¹ a.g.e., s,23.

başında- Fransız İhtilali gelir. “1789 Fransız İhtilali, 18.yüzyılın sonlarına kadar gelen Avrupa (etkileri dolayısıyla dünya) siyasi haritasının ve güçler dengesini büyük ölçüde yıkmış, özellikle Birinci İmparatorluk döneminde (1804-1815) Fransa bağlı olmak üzere yeni bir Avrupa siyasi haritası ve güçler dengesi oluşturmuştur.”³²

Batıda yeni bir sınıf olarak gelişen burjuvazi ve onun yarattığı yeni düzende tanımladığı yeni kavramlar ve yeni ailede çocuk önemli bir rol oynamıştır. Öztan bu durumu şu şekilde açıklar “Zenginliğin arttırılması için sürekli çalışmayı, üretmeyi ve ilerlemeyi kendine şiar edinen burjuvazi, sınıf bilincinin gelişmesiyle birlikte çocuklarına “müteşebbis mirasçılar” olarak bakmaya başlamıştır.”³³ Çocuklar artık ailelerinin önemli bir parçası ve sevgi gösterebilecekleri biricik evlatları olmaya başlamıştır. Örneğin Victor Hugo’nun “Kristof Kolomb sadece Amerika’yı keşfetti, bense çocukluğu keşfettim”³⁴ sözü Kant’ın “para harcama konusunda çocuklardan daha değerli bir alan yoktur bu yüzden olağanüstü maliyetler ortaya çıksa bile, aslında bunun pahalı olduğu söylenemez.”³⁵ ifadeleri toplumda çocuğun öneminin altını çizmektedir.

Çocuk eğitiminin sistemli bir şekilde nasıl olması gerektiği konusunda düşünülmeyen bir çağda J.J.Rousseau tarafından oluşturulan “Emile” eserinde: Rousseau; sanal bir çocuk edinip onu yaşı, sağlık durumu, yapabildikleri ve yapamadıklarıyla olduğu gibi benimseyerek; erginliğinin ereğine erişene kadar kendisinden başka bir yol göstericiye ihtiyacı olmayacak şartıyla yetiştirmeyi amaç edinerek; çocuk yetiştirme nasıl olmalıdır, nasıl ebeveyn olmalıyız, gibi evrensel sorular cevaplamaya çalışması gibi genişletebileceğimiz örneklerle, bugün dahi bize ilam veren yeni paradigmanın olduğu görülmektedir.³⁶

İşte bu şekilde edebiyat ve sanat dünyasına da çocuk ve çocukluk kavramları günümüzde olduğu gibi -ilk günahı işlemiş şeytani çocuk algısından uzaklaşarak- yetiştirilmesi, ilgilenilmesi ve sevilmesi gereken birer masumiyet kaynağı olduğu; topluma rasyonel bir şekilde yerleşmeye başlamıştır.

³² Uçarol, R. (2008). *Siyasi Tarih 1789-2001* (7.baskı.). İstanbul: Der Yayınları s.7

³³ a.g.e., s.22.

³⁴ a.g.e., s.35.

³⁵ Kant I. (2013). *Eğitim Üzerine Düşünceler*. (Çev. Aydoğan, A.). İstanbul: Say Yayınları. s,98 (Eserin orijinali 1803’te yayımlandı).

³⁶ Rousseau, J. J. (2009) *Emile Ya da Eğitim Üzerine*. (Çev. Avunç, Y.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. s,6 (Eserin orijinali 1762’de yayımlandı).

Kalvenci günahkâr çocuk anlayışını geride bırakan yeni ve devrimci bir sınıf olan burjuvazi özetle kendi toplumsal kurallarını kabul ettirmek için mücadele ettiği kiliseyle olan savaşımını kazanır. Başka bir deyişle iktidar artık gökyüzünden yeryüzüne inmiştir. “Ulus-devletin modern çocuğu artık ailesiyle birlikte hatta kimi zaman ailesinden önce millete ve devlete aittir.”³⁷ İdeal olan çocukluk imgesi milliyetçi, vatani için geleceğini ve benliğini kurgulayan “yurttaş çocuktur”. Yurttaşlık bağı “Yurttaşlık, en öz anlatımıyla, bireyi devlete bağlayan hukuksal bağıdır. Ancak bu bağı sadece hukuksal olmadığı, sosyolojik, dinsel, siyasal kültürel, ekonomik ve sosyal gerçeklerden soyutlanamayacağı da açıktır.”³⁸

Osmanlı’ya baktığımızda 16. Yüzyıl ortalarından başlayarak, Batı karşısında gerek iktisadi faktörlerde gerek askeri yönlerde başarısızlıkların gelmesi ve toprak kayıpları yaşanması ile bir gerileme dönemine girilmesi; içerisinde bulunan farklı milletlerden olan unsurları zapt ederek birlikte yaşamalarını sağlama ve bölünme karşıtı düşünceler, Osmanlı İmparatorluğu’nda yenileşme hareketlerini zaruri kılacak ve beraberinde modernleşme çabalarını doğuracaktır.

Osmanlı tarihinde “çocuk” olgusu yeni olmamakla birlikte bu olgunun yeniden tanımlandığı ve yeni bazı görevler yüklendiği devir olarak II. Meşrutiyet Dönemi’ni göstermek yanlış olmaz. Bu dönemde o zamana kadar nispeten önemsenmemiş veya daha geri planda kalmış olan çocuk, kadın ve aile gibi toplumsal unsurlara olan ilginin arttığını, bu konuların işlendiği yayınların çoğalmaya başladığını görebilmek mümkündür.³⁹

Osmanlı modernleşmesi içinde çocukluğu incelersek 1908 yılında II. Meşrutiyet’in ilanı ile başlayan dönemde Türk Yavrusu, Hür Çocuk, Çocuk Bahçesi, Çocuk Duygusu, Talebe Defteri, Çocuk Dünyası, (Mekteblilere) Arkadaş ve Küçükler Gazetesi gibi çocuk mecmualarının ilk defa yayınlandığını görürüz.⁴⁰ Batıda ki örneklerine benzer bir şekilde yeni rejim ideal bir “Meşrutiyet Çocuğu” yaratmaya çalışmaktadır. Bu sürecin devamında kurulacak olan Cumhuriyet ile birlikte çalışmamızın ana unsurunu oluşturacak modern ve seküler bir kimlikle inşa edilecek “Aydın Çocuk” doğacaktır.

³⁷ a.g.e. s,26.

³⁸ Ünsal, A. (1998) *75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları. s,4.

³⁹ Zamacı, A. (2015, Ekim). II. Meşrutiyet Dönemi Çocuk Mecmualarında ‘Küçük Vatan Evladına’ Sağlık Öğütleri. Topaloğlu, Y. (Ed.). ,Yayınlanmış Bildiri. *Uluslararası Söz, Sanat, Sağlık Sempozyumu*. Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları. s,512.

⁴⁰ a.g.e.

Günümüzde ülkemizde ve dünyada mevcut olan çocukluk algısı “postmodern” olarak değişmektedir. “Postmodern çağda çocuklar arasındaki benzerliklerden çok farklılıklar vurgulanmaktadır artık. Elkind’e göre bu değişimin temelinde modern aileden postmodern aileye geçiş vardır ve bu geçiş çocuk yetiştirme ve eğitim anlayışımızı da etkilemektedir. Ancak postmodern eğitim ve öğretim yaklaşımlarının dikkatle ele alınması ve eleştirilmesi de kaçınılmazdır. Eğitim ve öğretim tekniklerine gitgide daha fazla ağırlık verilmesi çocuğun kendisinin ve ilişkilerinin göz ardı edilmesine yol açmamalıdır”⁴¹.

Bu farklılıkları anlamlandırabilmek için, aynı dönemde dünyaya gelmiş ve benzer özelliklere sahip bireyler araştırmacılar tarafından kuşaklarla kategorilendirilmiştir. Örneğin günümüzde internet kuşağı olarak adlandırılan 2000 yılı ve sonrasında doğan çocuklar, mevcut çocukluk geleneklerinin dışında yeni bir oyun kültürünü oluşturmuş ve dijital çağın içinde kültürel bir değişim ve dönüşüm içerisine girmişlerdir. Sokaklarda oynanan çocuk oyunları yavaş yavaş unutulmaya başlamıştır. Bebekliğinden itibaren dijital cihazlara erişim sağlayan çocuklar Z olarak adlandırılan kuşağı oluşturmaktadır.⁴²

Dolayısıyla toplumsal bir öge olan çocuk durağan bir yapısı olmayan toplum gibi sürekli olarak değişerek yeni ihtiyaçlar doğurmaktadır. Ailenin bir ürünü olması hatta günümüzde evlilikler için bir motivasyon kaynağı haline gelmesi ebeveynlerinin, çocuklarını kendi kişiliklerinin bir parçası yapma tutkularına dönüşmüş hatta kendi gerçekleştirmedikleri hayalleri, gitmek istedikleri okulları ve benzeri ulaşamadıkları planları çocuklarının yaşadığı hayatlarda; onları birer enstrüman olarak kullanıp gerçekleştirme tutkusuna dönüşmüştür. Bu fenomen, şüphesiz insan usunun rasyonel bir izlekten dışarı çıkıp; toplumsal akli konformist amaçlarla manipüle etmeye çalışan bir düşüncenin ürünüdür. Görece yakın çağa kadar ne “Doğu” ne de “Batı” çocuğa aileden ayrı benzersiz bir birey olduğu ve kendi özel haklarına sahip olabileceği vizyonunu sağlamakta 19.yüzyıla kadar tarihsel bir yanılgıdan kurtularak hareket edememişlerdir. Sadece çocukluk kültürü değil onu koruma sistemleri de değişerek gelişmiştir. Yedi yaşında bir kız çocuğunun elbise çaldığı için Norwich’de asıldığı 18. Yüzyıldan⁴³ günümüze kadar insanlık çocuklar ve onların korunması için çok büyük mesafeler kat etmiştir.

⁴¹ Onur, B. (2000, Ekim) *Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk*. Sözlü Bildiri, III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri Kitabı. Ankara 9-12.

⁴² Adıgüzel, O., Batur Z., Ekişili, N. (2014). Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (19) s,167.

⁴³ a.g.e., s, 73.

1.2. Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk Kimliği

Korunmaya ihtiyacı olan çocuk tanımı aslında çok geniştir. Çünkü kimsesi olan yahut kimsesiz, varlıklı ya da varlıksız, suçlu veya suçsuz, herhangi bir eksikliği olması veya olmaması gibi özellikleri -ayrıntıları nazara alınmaksızın- hukuki bakımdan sağ ve tam doğduğu andan; yani göbek kordonu kesildiği andan reşit oluncaya kadar, her çocuk aslında korunmaya ve kollanmaya ihtiyacı vardır. İnsanlık hatta memeli türlerin değişmez ortak özelliklerinden biri bebeğin bakımı, onu dışarıdan gelen tehlikelere karşı korumaktır.⁴⁴ Örneğin şempanzeler 4-5 yaşına kadar annelerine bağımlı olarak yaşar.⁴⁵ Türünün devamı için bu içgüdüsel davranışa sahip bir memeli olan İnsan da; kendi yavrusu olan çocuğu, kendi soyunu devam ettirebilmek için bakımını üstlenmiş ve korumuştur.

Çocuğa biçilen değer; çağlara yayılan bir süreç içerisinde evirilerek toplumları etkileyen dini inançlara, gelenek ve göreneklere göre hatta devlet kurumuna egemen olan erklere ve ideolojik unsurlara göre farklılaşmıştır. Bugün çocukluğun artık erişkinliğe ulaşılırken geçilmesi gereken bir biyolojik evre olmadığı tersine kültürel ve sosyolojik bir kavram olduğu kabul edilmektedir. Bu gerekçeyle müşterek bir çocukluk ya da genel geçer bir çocukluktan söz edemeyiz.

Akyüz'e göre "dar anlamıyla korunmaya muhtaçlık ise, bir çocuğun kanunun emrettiği ölçüde ihtimam ve bakım görmemesini ve bunun sonucunda beden fikir ve ruh güvenliğinin tehlikeye düşmesini ifade eder".⁴⁶ Çocukların; tarihsel süreç içerisinde günümüz dünyasının konjektürel yapısından, geriye dönüp baktığımızda: korunmaya ihtiyaç duyan ve donanımsız çocukların sistemli bir şekilde korunmaya başlanması; Rönesans, matbaanın yaygınlaşması ve Reform süreçlerinin ardından kurulan ulus devletleriyle mümkün olabilmektedir.

Çocukların sistemli bir ağ içerisinde korunması şüphesiz tarihsel ilerlemenin evrenselliğe kattığı sayısız ürüden biridir. Çünkü Çocuklar yalnızca ulusların değil tüm insanlığın ortak mirasını oluştururlar. Frijhoff'a göre çocuklar tarihin dilsiz kaynaklarıdır.⁴⁷ Tarihin belirli bir aralığında çocuklar günümüzden çok daha olumsuz koşullar içerisinde

⁴⁴ Akyüz, E. (1987). *Medeni Kanun ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Açısından Korunmaya Muhtaç Çocuklar*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 20(1), s,11.

⁴⁵ Haviland, R. Prins, H. Walrath D. ve McBride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji*. (Çev. Sarioğlu İ.D.E.). İstanbul: Kaktüs Yayınları (Eserin orijinali 2006 yılında yayımlandı) s,471.

⁴⁶ a.g.m., s,11.

⁴⁷ Frijhoff, W. (2012). Historian's Discovery of Childhood. *International Journal of the History of Education Paedagogica Historica*. 48(1) 11-29.

hayatta kalma mücadelesi veriyorlardı.⁴⁸ Bu süreci daha iyi değerlendirebilmek için değişen algılar doğrultusunda değişen çocuk koruma sistemlerini inceleyeceğiz.

1.3. Çocuk Koruma Sistemlerinin Tarihsel İzleşine Bir Bakış

Çocuğun olduğu bir yerde elbette onu koruma vardır. Ama bu insani refleksin kamusal bir olgu olarak kabul edilmesi çağlara yayılan kilometre taşlarıyla var olabilmektedir. Biz bugün elimizde var olan bulgulara dayalı olarak biliyoruz ki bu süreç Sümerler'e kadar uzanır. "Milattan önceki çağlarda yaşayan Sümerler'e ait kalıntılar üzerinde özellikle Nippur'da yapılan kazılarda, daha sonra Mogolistan'da bulunan yazıtlardan von Le Cop'un doğu Türkistan'da, Turfan kesiminde bulunduğu kayıtlarda çocukların korunması ile ilgili hükümlere rastlanılmıştır."⁴⁹

İslam öncesi Türk tarihinde donanımsız çocukların korunması yönünde eylemlerde bulunulduğu ifade edilmektedir. Örneğin görülen sosyal eylemlerden biri evlatlık uygulamasının günümüz uygulamalarından daha farklı bir hali olsa da Eski Türk tarihinde evlatlık uygulamasının bulunduğu tarihçiler tarafından ifade edilmektedir.

Orta Asya Türk toplumunda, ataerkil aile düzeni içerisinde, korunmaya muhtaç ve donanımsız çocuklar kan bağı olan aileleri tarafından korunma altına alınır. Toplum yapısı içerisinde yalnız ve sahipsiz bırakılmazdı. Aile üyelerinde "Ben ölürsem yetim ya da öksüz çocuklarım ve evim ne olur" gibi düşüncelerin olmadığı saptanır. Bunun nedeni kendinden sonra ailesine ne olacağı onlarla kimi ilgileneceği; Türk töresi tarafından belirlenmiş olmasıdır. Bu yargımızı temellendirirsek Hunların, Göktürklerin ve Oğuzların aile düzenleri içerisinde "levirat"⁵⁰ adı verilen bir aile düzeni vardır.

"Levirat uygulamasında babaları ölen oğullar, anneleri ile küçük kardeşlerini ailelerine katıp, bakmak ve beslemek zorunda idiler. Ölen kardeşlerinin eşini ve çocukları da sokakta kalmazlar; yaşayan kardeşler hemen onları kendi ailelerine katarlar ve onlara sahip çıkarlardı. Bu durum o zamanki komşularımız Moğollar ve Çinliler tarafından gariptenir ve hatta Çinlilerce gayri ahlaki bulunurdu.⁵¹ Örneğin Uygurlar, evlatlık

⁴⁸ Bkz.: 6/2/2014 tarihli ve 6518 sayılı Kanununun 30 uncu maddesiyle, bu bentte yer alan "muhtaç" ibaresi "ihtiyacı olan" şeklinde değiştirilmiştir.

⁴⁹ Zevkliler, A. (T.Y.) Türk Hukukunda Korunmaya Muhtaç Çocuklar. Dergi Park Akademik Ağ Sitesi 18.05.2019 tarihi saat 10:11'de. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/632338> adresinden alınmıştır.

⁵⁰ Bkz.: Legget, D. A. (1992). *The Levirate and Goel Institutions in the Old Testament: With Special Attention to the Book of Ruth*. New Jersey : Mack Publisher Company.

⁵¹ Ögel, B. (1988). *Türklerde Devlet Anlayışı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat s,240.

kurumunu kabul etmişlerdir. Evlat edinme bir akit şeklinde gerçekleştirilmiştir. Evlat edinmiş olan şahıs, evladına hem maddi hem manevi sorumlulukla yaklaşmıştır. Evlat edinme ile ilgili dokümanlarda evlat edinilecek çocuğun "süt sevinci" diye ifade edilen bir para ile değiştirildiği ve evlat edinmeye "oğulluk bir" şeklinde ifa edildiği belirtilmiştir. Evlatlığın nafakası babalığına aittir. Kendisi de ona bağlı olmakla görevlidir. Evlatlık, mirasçı olabilir. Üvey baba ise görevlerini yerine getirmediği takdirde, aradaki sözleşmeli akrabalığın da sona erdiğini görürüz.⁵²

10. yüzyılda Türklerin manevi düşünce hayatlarını etkilemiş kanaat önderlerinden biri olan Ahmet Yesevi Hikmetler adlı eserinde de ise yetim çocuk konusunu vurgulamak ve bu konuda toplumda sosyal bir izlek bırakmak ve evlat almayı özendirmek için şiirlerinde bu olgudan bahsetmiştir.

İslam öncesi Türk kültüründen bazı unsurları taşımakla birlikte, İslamiyet'in tesirlerini de barındıran Küçük Asya miti içerisinde, ailenin özellikleri sayılırken: Çocukların korunmalarının gerekliliği, kardeşler arası dayanışmanın uygulanması, anne babaya boyun eğme, vatani gözetme ile gelenek ve göreneklere sahip çıkılması konuları anlatılır.⁵³

Donanımsız çocukların korunmasıyla ilgili alınan önlemlerin bu kadar geriye gitmesi devletin bekası ve devamlılığı için genç nesillerin korunması fikrinden ileri gelmektedir. Çocukların korunması meselesinin devlet tarafından ilk defa düzenli bir şekilde ele alınmaya başlanmasına İlhanlılar devletinde rastlanır. 1295- 1304 yılları arasında hükümdarlık yapmış olan Gazan Mahmut Han ülkedeki çocukların terbiye ve ıslahı için yetimhaneler açmıştır. Bu yetimhanelerden her biri ortalama 100 tane çocuk barındırmakta idi. Bu türlü ilgilenmeler; yetimhaneler, barındırma yurtları, koruma yurtları, terbiye ve ıslah evleri açmak veya düşkünlere maddi yardımda bulunmaktan ileri gidememiştir.⁵⁴

Ortaçağ Dönemi'ne geldiğimizde, yaşam koşullarının güçlüğü, topluma yayılan refahın sınırlı bir kitleden ileri gidememesinin yanı sıra; çocuk bakımı konusundaki bilgi eksiklikleri nedeni ile bebek ve çocuk ölümlerinin çok fazla olduğu; bu nedenle altı yaşına kadar çocukların ailenin bir üyesi olarak kabul edilmediği; ailelerinde bu yaşa kadar

⁵² Akgündüz, H. C. (1990). *Türk-İslam Hukuk Tarihi Cilt I*, İstanbul: Timaş Yayınları, s,3.

⁵³ a.g.m. s.580-581.

⁵⁴ Gökçe, B. (1971). *Kimsesiz Çocuklar Sorunu*. Ankara: Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları.

çocuklara bağlanmaktan çekindikleri bildirilmektedir. Aynı dönemde Ortaçağ Avrupası'nda çocuğa bakış; din merkezli ve onu masumane görmez iken İbn-i Sina'nın çocukta ruh ve beden sağlığına dikkat çekmesi ve çocukların ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda onlara yaklaşarak; bu sayede onların sevgisinin kazanılması gerektiğini vurgulaması; Gazali'nin ise çocukta davranış eğitiminde pekiştirmelere dikkat çekmesi ve çocuk açısından oyunun önemini vurgulaması; çocukluk anlayışı açısından bugünkü anlayışa benzer bir bakış açısı ortaya koymasıyla incelenmeye değerdir.⁵⁵ Aynı dönemlerde Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'inde çocuk ve eğitim konularının geniş yer tuttuğu, Yunus Emre, Hacı Bektaşî Veli, Mevlana ve Nasreddin Hoca'nın Anadolu'da, Şeyh Saadi'nin de İran'da çocuk ve çocuğun eğitimi konularını farklı biçimlerde ele aldıkları da ifade edilmektedir.⁵⁶

Batı ve Doğu toplumları arasında korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik reflekslerde din temelli bir ayırımın yol açtığı temel paradigma faklarından söz edilebilir. Örneğin İngiltere'de yürürlüğe giren "Yoksullar Yasaları" toplumda değişen algı ve çocukların gözetilmesi bağlamına yönelik yapılan birincil çalışmalardan biridir.⁵⁷ Bu algının toplumda giderek yaygınlaşarak orta sınıfa ait bir değer haline gelmesi ve zamanla dininin toplum hayatında otoritesini yitirilmesinde pedagojik ve felsefi kanaatleriyle: Kant, Locke, Rousseau ve Victor Hugo gibi düşünürlerin ve yazarların büyük faydaları olmuştur.

Burjuva ailesinin ortaya çıkmaya başlamasıyla çocukluk kendi taşıdığı anlam ile tanımlanmaya başlamıştır. Çocuklar, bu dönemden sonra bilimsel akımların da dikkatini çekerek hümanist bir mücadelenin yapı taşları olarak dikkate alınmıştır. Ancak bu alanda bir farklılaşma için Modernizmin ortaya çıkması beklenilecektir.

Sanayi devriminin getirdiği yeni toplum anlayış ile birlikte çocuklar var olan sorunlarının üzerine yeni bir sorun ile karşı karşıya kalmış; başta Amerika ve İngiltere gibi hızla gelişmekte olan sanayi ülkelerinde yoksul aile çocuklarının fabrikalar için gerekli iş gücünü sağlamak için bir yatırım gibi kullanıldıkları ve çok küçük yaşta çalışmaya başlamalarıyla bu çocukların çocukluklarının elinden alındığı ifade edilmektedir.⁵⁸

⁵⁵ Yavuzer, H. (2003). *Çocuk Psikolojisi* (25. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi.

⁵⁶ İnan, R. (1983). Dünyada çocuk yılı ve eğitimde çocuğa görelilik, *Eğitim ve Bilim*, 8(45): 28-32.

⁵⁷ Güngör, F. ve Özügürlü, M. (1997). *İngiliz Yoksulluk Yasaları: Paternalizm, Piyasa Ya Da Sosyal Devlet*. Ankara Tartışma Metinleri Yay.

⁵⁸ Spring, J. (2014). *Özgür Eğitim.*, (Çev. A. Ekmekçi.), (4. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi. (Eserin orijinali 1975 yılında yayımlanmıştır).

Batı'da terk edilen ve korunmaya muhtaç çocuklara yönelik kurumlar açma aklı 16. yüzyıla kadar uzansada, 1830'lardan itibaren her yaş ve ihtiyaç grubu çocuklar için çok yoğun bir kurumsal mobilizasyona gidildiği görülmektedir. Örneğin, 1850 senesinde, New York kentinde, korunmaya ihtiyaç duyan donanımsız çocuklar için hizmet veren 27 özel ve kamu kurumun bulunduğu tespit edilmiştir. Ülke çapında ise 1851 yılında 77 olan kurum sayısı, 1880 yılına gelindiğinde bu mobilizasyon ile 613'e ulaşmıştır. 1910 yılında ise, ihmal edilen, suça karışmış, bakıma muhtaç olmuş çocuklara yönelik hizmet veren kurum sayısı 1.151, hizmet verilen çocuk sayısı ise 150.000 civarına ulaşmıştır.⁵⁹ Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ilk kez hukuki olarak çocukların korunmasını ve bakımını sağlamak için 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi imzalanmıştır.⁶⁰

Bilgi Çağı olarak adlandırılan dönemde, basında artık çocuklar gündemde yer almaya başlamaktadırlar.⁶¹ 20. yüzyılda meydana gelen iki cihan harbiyle beraber küresel harplerin çocukların muhtevasına olan etkisi ve çocukların mağduriyetinin çok şiddetli biçimde görülmesi ile başta gelişmiş batı ülkeleri olmak üzere birçok ülkenin korunmaya ihtiyacı olan çocuklar konusunda daha hassas ve kullandığı kurumlar bakımından daha sistemli bir şekilde eyleme geçildiği söylenmektedir. 20. yüzyıl, çocuğun ve haklarının korunması açısından, devlete görevlerin yüklendiği bir çağ olmuştur. "Çocukların Yüzyılı olarak algılanabilecek bu dönemde Batı tarihinde ortaya çıkan çocuk yaklaşımı, daha kapsayıcı bir boyut kazanarak çocuk refahı uygulamaları da bu kapsama alınmıştır. Bu bağlamda, korunması gereken çocuk tanımı daha da genişlemiş ve çocukların korunmaya muhtaç hale gelmemesi için koruyucu ve önleyici hizmetler oluşturulmaya başlanmıştır. Bu gelişmelerin yaşanmasında sivil toplum hareketleri, ciddi katkı sağlamıştır."⁶²

1.4. Osmanlı'da Çocuk Koruma

Bizim tarihimize ait olduğu kadar İslam tarihi ve Avrupa tarihi içerisindeki en önemli siyasi yapılardan biri olarak; universal bir yapıya ulaşan Osmanlı'nın, sosyal tarihi de en az kendi ömrü kadar uzun ve çapraşıktır. Çünkü takdir edilir ki Osmanlı Devleti; farklı kıtalara yayılan çok sayıda ülkeyi kapsayan siyasi sınırlarıyla, aynı coğrafyada Müslüman Türklerin yanında, eş hak ve yetkilerle donatılmış olarak diğer Müslüman

⁵⁹ Cunningham, H. (1998). *Children and Childhood in Western Society since 1500*. Londra: Routledge Publisher, (Cunningham'dan aktaran Karatay, 2007).

⁶⁰ Kurt, S. L. (2016). Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. (36)

⁶¹ a.g.e.

⁶² a.g.e., s,80.

unsurlar, ayrıca çoğu defa da Müslüman nüfustan daha büyük oranda Müslüman olmayan çeşitli inanışlara sahip uluslar; toplumun en küçük yapı taşı olan aileler olarak bir arada yaşamaktaydılar. Ortaylı'nın Osmanlı Toplumunda Aile adlı eserindeki anlatımıyla: “Anadolu'nun Sünni şehirli, Alevi köylü Türkleri, Türkmen obası, Kürt aşiretlerindeki aile. Adalı ve Egeli Rumlar, üç dine mensup Arnavut dağlılar, Bosna'nın Müslümanları, Yedi iklim dört bucak Yahudi ailelerin hepsi Osmanlı ailesidir.”⁶³ Bu aileleri elbette çocuklar olmadan düşünemeyiz. Aileye ya da vasiye sahip olmayan donanımsız çocuklarla ilgili olarak yüzyıllar içerisinde, zaman değiştikçe, sınırlarının farklı sosyo-ekonomik reflekslerine sahip farklı dine ve kültüre mensup mahallerinde ortak bir ulus kültürü olmadığı için ayrımlı uygulamalar ortaya konulduğu görülmektedir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti içerisindeki donanımsız ve yardıma ihtiyacı olan çocuklarla ilgili temel uygulamalar sorulduğunda, konunun ne kadar farklı çerçeveler içermekte olacağı da anlaşılacak durumundadır.

Türk milleti sosyal politikalar konusunda incelendiğinde; gelişmiş diğer batı ülkeleri ile kıyaslırsak; kamusal alan içinde devletin sosyal bir yönelim oluşturmasının daha geç vakitlerde ortaya çıkmaya başladığı görülür. Bu olgunun sebepleri kuşkusuz yardıma ihtiyacı olan, donanımsız, metruk insanlara gösterilen kayıtsızlık değildir. Sağlam bir aile olgusu ve komşuluk sisteminin, yardıma ihtiyaç duyan kişilerin kitlesel boyutlara ulaşmasının önüne bir set çektiği belirtilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun modern anlamda sosyal politikalar geliştirmesinde geç kalmasının nedenlerinden biri de; Batı Avrupa gelişmiş ülkelerinin; kalkınmasının 16. yüzyıldan itibaren başlamasıyla açıklanabilir. Bu çözümlenmenin Osmanlı İmparatorluğu'nun az gelişmişliğinin, Avrupa kapitalizminin gelişiminin tarihsel süreci ile yakından ilgili olduğu çok açıktır. Aynı paralellikte Avrupa toplumlarında bu politikaların bizden önce ortaya çıkması, toplumun evirildiği yeni kapitalist sosyalizasyonun toplumdaki acil zaruretlerinden biridir.

Batılı araştırmacılar ve fikir adamları ise Osmanlı toplum yapısında 19. yüzyılın bitişine varıldığında bile üretim biçimlerinin değişmemesinin nedenlerini, oryantalist bir bakış açısıyla tartışmışlardır. Örneğin Weber'in: “Türkiye gibi, Doğu toplumlarında kapitalizmin gelişmemesinin en bariz nedeni, Doğu toplumlarının kendi içindedir. Çünkü kapitalizm, ekonominin akılcı bir şekilde örgütlenme sürecidir. Ekonominin akılcı biçimde

⁶³ a.g.e., s,16.

örgütlenmesiye, din ve ideolojiyle doğrudan doğruya ilişkilidir.”⁶⁴ Sözüyle altını çizdiği nokta bilimsel olmayan hiçbir yapının sürdürülemeyeceğini bize anlatmaktadır. Bu nokta her unsur gibi sosyal hizmet politikaları bağlamında ele alındığında bizi yine aynı çıkmaza götürür.

Osmanlı Devleti’nde, korunmaya ihtiyacı olan çocukların devletin yasal şemsiyesinin altına girebilmesi, 1800’lü yılları bulmuştur. Bu amaçla, yetim mallarının korunmasıyla ilgili olarak 1851 yılında, Eytam Nizamnamesi çıkarılmıştır.⁶⁵ Toplumun himayeye en çok ihtiyaç duyan dilim olan; ailelerini kaybeden kimsesiz, öksüz ve yetim çocukların, ihtiyaçlarının karşılanması için; yetimhanelerin yanında ilk kez doğrudan yetimlere yönelik kendine özgü bir kurum geliştirilmiş, kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların ihtiyaçlarının karşılanması, yetiştirilmesi ve topluma kazandırılması için önemli miktarlara ulaşan fonlar oluşturulmuştur. Eytam sandıkları olarak adlandırılan bu fonlar, bireysel olarak uygulanırken süreç içerisinde kurumsal bir yapıya dönüşmüştür. Bu fonlarda toplanan paralar işletilmek suretiyle elde edilen gelir yetimlerin ihtiyaçlarına sarf edilmiş, anaparanın muhafaza edilmesi suretiyle de hizmetin sürekliliği sağlanmıştır.⁶⁶

Konuyu sınırlandırırsak; Osmanlı toplumunda korunmaya ihtiyacı olan çocuk dendiğinde ilk akla gelen kurum vakıflar olmuştur. Vakıfların yetim ve yoksul çocukları korumanın yanı sıra; korunmaya ihtiyaç duyan çocuklara yönelik pek çok hizmet faaliyetini yerine getirdiği görülmüştür. Osmanlı Devleti, kullandığı vakıf sistemiyle toplum içinde risk gruplarını oluşturan dezavantajlı bireylerin, problemlerini gidermeye çalışılmıştır. “Vakıfların sadece bireysel değil Evkaf Nezareti adı altında çocukların eğitimiyle ilgili kuruluşları destekleyerek kurumsal düzeyde de yetim ve yoksul çocukların korunmasına katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır.”⁶⁷ Vakıf sistemiyle vakfedilen bölgede, varlıksız, dul-yetim ve korunmaya ihtiyacı olan çocukların; günlük dertleri ne kadar ana sorunların çözümüne yönelik olmasa da giderilmesine çalışılmıştır.

Vakıfların yanı sıra evlatlık kurumu da başlıca yöntemlerden biri olarak, karışımıza çıkar. Osmanlı İmparatorluğu içerisinde korunmaya ihtiyaç duyan çocukları günlük edinimlerini karşılayan, yanlarına alarak kendi evleri, aileleri içerisinde yetişmesini

64 Weber, M. (2003). *Sosyoloji Yazıları* (Çev. Parla, T.), İstanbul: İletişim Yayınları, s,505.

65 Eytam İdaresi md., (1968). *Türk Ansiklopedisi Cilt XVI*, Ankara: M.E.B., s,56.

66 Özcan, T. (2006). Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (16), 103-121.

67 Uluğtekin, S. (2001)., *Yirminci Yüzyılda Türkiye'nin Çocukları: Sorunlar ve Beklentiler*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını s,8.

sağlayan aile örneklerinin fazlalığı bilinen bir fenomendir. Toplumsal sebeplerle ailesi bir sebepten dolayı terk etmiş yahut kaybolmuş çocuklar yapılabiliyorsa; önce ailelerinin bulunması çeşitli nedenlerle aileler bulunamıyorsa; çocukların muhafazaya alınarak tekrar sosyal mobilizasyona kazandırılması; İslami motivasyonlarla adeta bir namus ödevi olarak algılanmaktadır.

İslam hukukunda terkedilmiş ya da kaybolmuş olup başkası tarafından bulunan ve anne ve babası da bilinmeyen çocuğa lâkit denmiştir. “Çocuk hayati tehlike içinde olup da ona sahip çıkacak başka kimse bulunmadığında ise bu görev farz-ı ayına dönüşür. Çocuğu bulan kimsenin bu durumu şahitle tesbit etmesi, çocuğun ileride köleleştirilmesi veya nesebinin zayi olması tehlikesini önleyeceği durumlarda vâcip, böyle bir tehlike bulunmadığında ise müstehap görülmüştür.”⁶⁸ Çocuk meselesi konusunda çözülmeye çalışılan problemler genel-geçer muhtevada olup sorunun ana nedenlerine bir çözüm oluşturmadığı belirtilmektedir.

Osmanlı’da korunmaya ihtiyaç duyan çocuklara yönelik, vakıfların hizmetleri haricinde, işlerlik gösteren çeşitli kurumlar açılmaya başlanmıştır. Bunlardan biri de 1865 yılında kurulan çocuk İslahhaneleridir.⁶⁹ İslahhaneler, pratikte günümüz kimsesiz çocuk yuvalarının toplumda üstlendiği görevi icra etmekteydi. Öyle ki ıslahhaneler ve sanayi mektepleri dahil olmak üzere birden fazla toplumsal işlevi icra ederken pratik bir şekilde mevcut sorunları çözmek üzere faydacı bir anlayışla meydana getirilmişlerdi. En önemli amacı ülkenin git gide kötücülleşen koşullarıyla beraber yoğunlaşan göçlerin neticesinde; 5–13 yaşlar arasındaki korunmaya ihtiyaç duyan çocukların; üstyapının denetiminde uygun ortamda yaşamlarının sürdürülmesinin sağlanmasıydı.

Islahevlerinden sonra 1896 yılında açılan darülacezeler, yoksul ve terk edilen donanımsız çocukların korunduğu belli başlı kurumlardan biri haline gelmiştir.⁷⁰ İstanbul’un şehir kurallarını ve işleyişini bozan serseri ve dilencilerin sayılarının artmasına müteakip bu unsurlarla mücadele etmek için kurulan darülacezeler ilk defa bizzat devlet otoritesi tarafından planlanarak açılan sosyal bir kurumdur. 1886 yılında İstanbul’da dilenci sayısının ve çalışabilecek halde olmalarına rağmen kendilerine katılan bazı kız ve erkek çocukları da kullanarak dilencilik ve fuhuş gibi toplumun düzenini bozan fenalıklar yaptıkları gerekçesiyle başkentte dilencilüğün yasaklanması, diğer ülkelerden gelen farklı etnik ve dine

68 Lakit md., Köse, S. (2003). *TDV İslâm Ansiklopedisi Cilt XXVII* Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, s, 68-69.

69 Sakaoğlu, N. (2016). *Osmanlı Tarihi Sözlüğü*. İstanbul: Alfa Yayınları s,330.

70 a.g.e., s,162.

sahip gezici unsurların engellenmesi, metruk çocukların ise darülacezeye yerleştirilmelerine karar verilmiştir.⁷¹ Ayrıca yetim ve korunmaya ihtiyacı olan Müslüman çocukları 1903 yılında açılan yatılı okul denemesi olan Darülhayr-i Ali 6 sene sonra kapandığı belirtilmiştir.⁷²

Avrupa Büyük Cihan Harbine doğru giderken çocukların merkezi yapının şemsiyesi altına girmelerini amaçlayan ilk çok boyutlu uygulama; Darüleytamların (yetimhane) kurulmasıdır. Bu kurumların açılmasının asıl amacı çeşitli savaşlar nedeniyle pek çok çocuğun yetim kalması ve göçmen ya da mülteci olarak ülke topraklarına gelmeleridir. “1917 yılına gelindiğinde tüm ülkede 65 Darüleytamda yaklaşık 11.000 çocuğa bakım hizmeti verilmiştir. Darüleytamlar 10 Haziran 1926’da kapatılmış ve yetenekli çocuklar Darüşşafaka’ ya gönderilmiştir.”⁷³ Birbirinin ardı sıra gelen savaşlar ve beraberinde getirdiği savaş öksüz ve yetimlerine cevap verebilmek için kurulan kurumlardan biri de 1908’de kurulan ve yaptığı çalışmalarla öncelikle Balkan Savaşlarında yerel bir nitelik gösterip sonra 1.Dünya Savaşı tecrübesi içerisinde yurdu kapsayacak olan Himaye-i Eftal Cemiyetidir.⁷⁴

Seferberliğin genişliği, insanlara dokunduğu alanların çok boyutluluğu ile Birinci Dünya Savaşı görülmemiş büyüklükteki bir ölçekte gerçekleşmiştir. Savaşın yarattığı inanılmaz yıkımdan, en çok etkilenenler şüphesiz çocuklar olmuştur. Çocuklar üzerindeki etkilerini rakamlarla ifade edersek; “Birinci Dünya Savaşı’nın ardından ülkede şehit çocuğu-muhacir-mülteci durumunda bulunanların sayısının 100.000’e ulaştığı belirtilmektedir. Bunların çoğu ordu menzil hastaneleri ile nekahathanelerinde; vilayetlerin yetimhanelerinde beslenmektedir.”⁷⁵

Unutulmaması gereken bu yetim ve muhacir çocuklar⁷⁶; tarihsel akış içerisinde ortadan birden bire kaybolmayacaklardır. 5 yıl sonra kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti

⁷¹ Yıldırım, N. (1997). *İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi*, İstanbul: Darülaceze Vakfı Yayını, s.15-22.

⁷² a.g.e. s,121.

⁷³ Yıldırım, Ş. (2016). 2000’li Yıllarda Çocuk Koruma Sistemi İçinde Bakım Hizmetlerinin Genel Görünümü. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 15(1) s,89.

⁷⁴ Bkz.: Çapa, M. (2009). *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti 1914-1925*. Ankara: Rıhtım Ajans Yayınevi.

⁷⁵ Gökbilgin, M. T. (2018). *Milli Mücadele Başlarken*. İstanbul: Kronik Kitap, s.46

⁷⁶ Bkz.: Aytekin, H. (2006). *1914-1924 Yılları Arasında Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Eğitimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul., Brown, A. W. (1922). Orphanages in Constantinople, Johnson, C. R. (Ed. by), *Constantinople to-day; or, The pathfinder survey of Constantinople; a study in oriental social life inside (227-257)*, New York: The Mcmillan Company., Ünal, V. (2012). Osmanlının Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(2), 2-26., Karabekir, K. (2005). *Çocuk Davamız*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

içerisinde yaşamaya devam edeceklerdir. Çalışmamızı oluşturan 1923-1950 dönemini incelememizin sebeplerinden biri -çizdiğimiz mevcut literatür içerisinde- Osmanlı Dönemi muhacir ve kimsesizlerinin; yaratılacak cumhuriyet toplumunda nasıl konumlanacağını ve devletin çocuk yüklerini ortaya çıkarmaktır.

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti; korunmaya muhtaç çocuklar konusunda, özellikle savaş dönemlerinde, vakıflar ve sivil toplum kuruluşlarıyla meseleye çözüm üretmeye çalışmış ama mevcut literatür tarandığında bu çabaların yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır.

1.5. İşgal Yıllarından Cumhuriyet'e Çocuk Koruma

Bu dönem söz konusu olduğunda, yönetsel olarak bir düallite sorunuyla karşı karşıya kalırız. Bir yandan İstanbul İdaresi, bir yandan Atatürk'ün kurucu otoritesiyle oluşan Büyük Millet Meclisi dönemin karar mercileridir. İstanbul, çocuk meselesinde etkin olarak Darüleytamları kullanmıştır.⁷⁷ “1916 yılında darüleytamlarda barınan yetim sayısı 5.000 kız, 15.000 erkek olmak üzere 20.000 civarındaydı. O yıllarda neredeyse her vilayet ve sancakta birer darüleytam bulunuyordu.”⁷⁸

Ankara'da ise Büyük Millet Meclisi'nin; 23 Nisan 1920 yılında göreve başlamasını, yalnızca siyasi bir teşekkül olarak değerlendirmemek gerekir. İşgaller sonrasında manen ve maddeten ıstırap içinde olan milletin yazgısı; meclisin idaresiyle iyileşmeye başlamıştır. Bu iyileşmelerden biri kuşkusuz sosyal alanda vuku bulmuştur. Otoritesini ve kudretini doğrudan halka dayandıran hükümet; halk için bir yandan emperyalizm savaşımını sürdürürken bir yandan toplumsal riskleri oluşturan gruplara, özellikle çocuklara pratik çözümler üretmeye başlamıştır. Örneğin Amasya'da Şefkat-i İslamiye yurdunda kalan 350 metruk çocuğun hayatlarını sürdürebilmesi için lazım gelenleri karşılamak üzere hükümetçe para yardım yapılması gibi çeşitli maddi yardımlar ordunun masraflarını karşılayamadığı bir dönemin içerisinde, çok önemlidir.⁷⁹ Oysa tarihte görülen topyekun savaşlarda devletler; genelde bu politikaları, barış süreçlerinde oluşturdıkları; literatür içerisinde rahatlıkla görülebilmektedir.

Bağımsızlık Savaşı boyunca, milletimizin verdiği varlık yokluk mücadelesi içerisinde korunmaya ihtiyaç duyan çocuk sorunu esas olarak 18 yaşından küçüklerin maden

⁷⁷ Bkz.: Aytakin, H. (2006). *1914-1924 Yılları Arasında Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Eğitimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

⁷⁸ Özkan, S. (2006). Türkiye'de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytamu. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*,(19). s,216.

⁷⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1922, Mart).3.Cilt 15. *Birleşim*. 15 Aralık 2018 tarihi saat 06:00'da <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT03/gcz01003015.pdf> adresinden alınmıştır.

ocaklarında çalıştırılmalarının engellenmesi, gibi iyimser çabaların yanında doğrudan Ankara olmasa bile üç kurumun Himaye-i Etfal, Hilal-i Ahmer'in, Darüleytamların ve bazı bireysel otoritelerin çabalarıyla çözülmeye çalışılmıştır. Hatta ordu gerektiğinde kendi iaşesinde olan kumanyayı; aç çocuklara kendini düşünmeden tahsis ettiği örnekler, halkla yapılan röportajlarda ortaya konmuştur.⁸⁰ Bu durumun daha net anlaşılması için dönemin genel mali tablosunun verilerek milli savunma harcamaları ile bütçe arasındaki oranların ne kadar vahim boyutlarda olduğunun altının çizilmesi; dönem içerisinde bir yandan emperyalizme karşı mücadele edilirken bir yandan çocuklar penceresinde yapılan koruma faaliyetlerinin öneminin daha iyi anlaşılacağı düşünülmüştür.

Tablo 2.1. Bağımsızlık Savaşı Bütçeleri (Milyon TL)

Yıllar	Gelir	Gider	Fark	Milli Savunma Giderleri
1920 (Mart-Nisan)	-	11.7		-
1920 (Mayıs-Ekim)	-			10.8
1920 (Kasım-Aralık)	-			4.7
1920 (Kasım-Aralık) Ek	-			3
1920 Genel Bütçesi	51	63	-12	27.5
1921 (Ocak-Şubat)	-			9
1921 (Mart-Nisan)	-			-
Avans K. (1)		2		-
1921 (Mart-Nisan)	-			-
Avans K. (2)	-	8		-
1921 Genel Bütçesi	52,2	77.3	-25.1	54
1922 Genel Bütçesi (8 Avans Kanunu ile)		87.7		49.2

Kaynak: Aksoy, Y. (1998). , *Atatürk'ün Ekonomi Devrimi Kalpaklı Kalkınma*, Ankara: Ümit Yayınları s,26.

Savaş döneminin giderleri Türkiye'nin ilk düzenli bütçesi 1924 yılında çıkarılana kadar Avans Kanunları ve geçici bütçelerle idare edilmiştir.⁸¹ 1924 yılında oluşturulan ilk bütçenin ve ardında gelen bütçelerin rakamlarına baktığımızda durum daha net görülmektedir.

Tablo 2.2. 1923'ten 1927'e Kadar Bütçeler

Yıllar	Gelir	Gider	Açık
1923	111 271 945	105 926 111	-5 345 034
1924	138 416 828	131 628 038	-6 788 790
1925	170 391 263	201 449 722	31 058 459
1926	180 363 257	172 186 885	-8 176 372
1927	202 239 236	198 951 159	-3 288 077

Kaynak: Aksoy, Y. (1998). , *Atatürk'ün Ekonomi Devrimi Kalpaklı Kalkınma*, Ankara: Ümit Yayınları s,26

⁸⁰ a.g.e.

⁸¹ Aksoy, Y. (1998)., *Atatürk'ün Ekonomi Devrimi Kalpaklı Kalkınma*, Ankara: Ümit Yayınları.

Dönem içerisinde karşılaştığımız, bir başka çalışma çocuk işçiliğine yönelik olarak çıkarılan Ereğli Kömür Bölgesi Amele Birliği Hukukuna Müteallik Kanun'dur.

1.5.1. 18 Yaşından Küçüklerin Maden Ocaklarında Çalıştırılmalarının Yasaklanması

Dönem boyunca görülen çocuk işçiliği sorununun çerçevesine baktığımızda: savaş sırasında boş kalan tarım alanlarında, çalışacak iş gücü ihtiyacını dolduran çocuklar; orduyu besleyecek olan iş kollarında, fayda sağlıyorlardı.

Literatür incelendiğinde karşımıza çıkan verilerde karşımıza şu tablo çıkmaktadır. “İş süresi 11-16 saate kadar çıkıyordu. Buna karşın ücretler oldukça düşüktü. Örneğin işgal altında bulunmayan Samsun yöresinde tütün ziraatında çalışan çocuk işçilere 10-12 krş. kalifiye işçiye 1 lira ücret ödeniyordu.”⁸² Hükümet, tarım işçisi çocuk boyutuna yönelik bu bağlamda ordunun ihtiyaçlarına yönelik zaruri bir fayda sağladığı için adım atmamış; ama 1921 yılında çıkardığı 151 numaralı Ereğli Kömür Bölgesi Amele Birliği Hukukuna Müteallik Kanun⁸³ ile çocukların, ağır maden işlerinde çalışmasının önüne geçmiştir.

Bu olgu şu açıdan önemlidir: içinde barındırdığı tüm unsurları; sosyal bir mobilizasyon ile savaş kaynakları yaratmak için kullanan bir ulus; bu noktada tarihsel bir sorumlulukla çocukları gözeterek; savaş atmosferinde onların lehine kanunlar çıkartmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti çocukların korunması noktasında savaş şartlarında gayret göstermeye devam etmiştir. Dönem içerisinde Kazım Karabekir'in bireysel çabalarıyla çocukluk üzerinde yaptığı çalışmaları unutmamak gerekir.

1.5.2. Kazım Karabekir'in Çalışmaları

Yaptığı icraatlarla “Yetimlerin Babası” olarak adlandırılan Karabekir Paşa; Türklüğün tarihsel belleğinde yeri olan önemli kişiliklerden biridir. Kazım Karabekir, gerek asker-i Şark'ın kudretli kumandanı gerekse Cumhuriyet sonrası siyasi hayatında; çocuk davasının takipçisi ve savunucusu olmuştur. Çocuk davası Karabekir'in anlatımıyla “Yoksul ve bakımsız çocukları devlet himayesine alarak memleketin diğer çocukları gibi muvaffakiyetli hayat mücadelesinde kudretli kılacak maddi fikri bir talim terbiye teçhiz

⁸² Frunze, M.V. (1996). *Türkiye Hatıraları* (Çev. Ekeş, Ahmet), İstanbul: Düşün Yayıncılık , s.2.

⁸³ TBMM (1921,Eylül). *Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukuna Müteallik Kanun*. 1 Temmuz 2019 tarihi saat 12:30'da <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.151.pdf> adresinden alınmıştır.

etmek benim öteden beri göttüğüm bir davadır. Ben buna “Çocuk Davamız” diyorum.”⁸⁴ şeklinde belirtilmiştir.

Asker olduğu kadar önemli bir entelektüel, eğitimci ve hayırsever olan General Karabekir, Anadolu'nun sınırları içerisinde meydana gelen ağır savaşlar sonunda çocuklar arasında meydana gelen risk gruplarını kendi girişimleriyle kontrol altında tutarak korunmaya ihtiyacı olan harp yetimlerinin yetiştirilmesini ve bakımlarını üstlenmiştir.

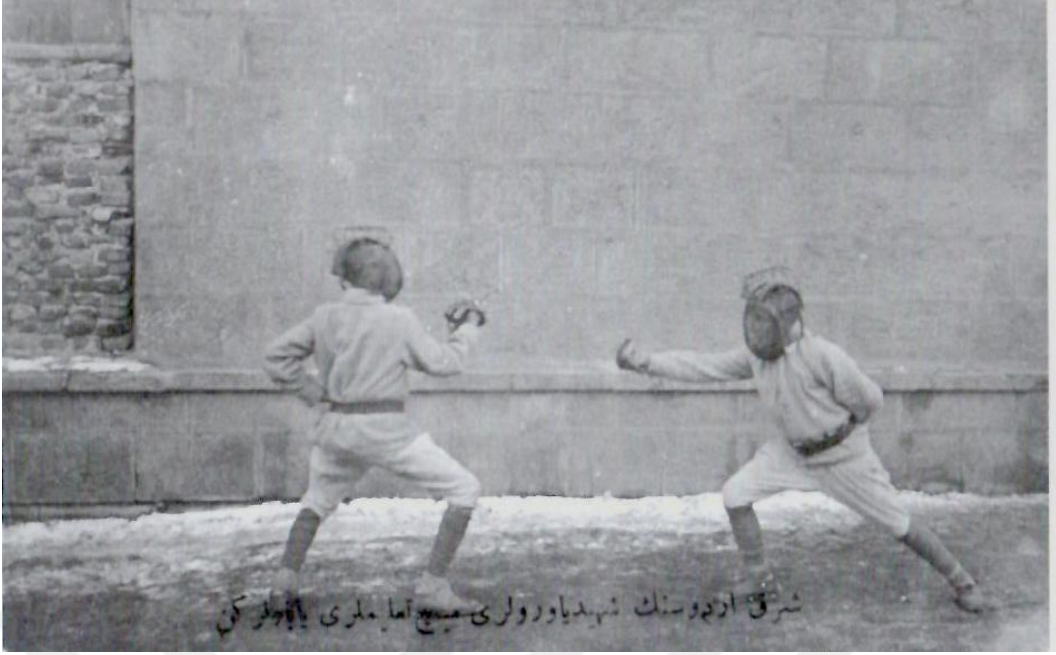
Kazım Karabekir; 1919'da XV. Kolordu Komutanı olarak atandığı Erzurum'a ulaşır ulaşmaz ilk iş olarak kimsesiz kalmış yetim çocukları himayesi altına almış; öncelikle Bayburt sonra Erzurum'daki darüleytamlardaki parasızlıktan bakılamayan çocukları Kolordu Sanayii takımları kadrosuna dâhil etmiştir. Kolordu'da bulunan mevcut ustalar; iş muallimi, zabitler de terbiye ve okuma muallimi olarak görev yapmaya başlayarak ilk etapta 600 çocuğun koruma altına alınması sağlanmıştır. Görüldüğü gibi bu yapılar, olağandışı bir konjunktürde savaşın çetin şartları sırasında; kimsesiz kalmış korunmaya ihtiyacı olanlara yönelik geliştirilen bireysel bir reflekstir.

Kaynak: Karabekir, K. (2005). *Çocuk Davamız.*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Görsel 1.1. Sarıkamış'ta, Öğrenciler Mikroskobu İnceliyor

⁸⁴ Karabekir, K. (2005). *Çocuk Davamız.*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları., s,11.

Kaynak: Karabekir, K. (2005). *Çocuk Davamız.*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.,
Görsel 1.2. Öğrenciler Eskirim Öğreniyor

1.5.3. 1919-1923 Yılları Arasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Çalışmaları

Hilal-i Ahmer; İsviçre Devleti'nin önderliğiyle; başını çektiği 16 devletin katılımı ile 22 Ağustos 1864'te imzalanan Cenevre Mukavenamesi uyarınca teşekkül eden Kızılhaç kurumunun benzeri olarak 1877'de kurulan bir cemiyettir.⁸⁵ Genel kuruluş amacı Kızılhaç kurumunda olduğu gibi savaş sırasında yaralıların bakımını üstlenmektir. Cemiyetin, savaşım döneminde korunmaya ihtiyaç duyan çocuklarla ilgili çalışmaları; bu bölümde incelenmeye çalışılacaktır.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imzalanan Mondros Bırakışması'nın ardından "İstanbul, 16 Mart 1920'de İtilâf Devletleri'nce resmen işgal edilmişti. İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri, sabah erkenden Sadrazam Salih Paşa'ya bir nota vererek saat 10'dan itibaren, İstanbul'un işgal edileceğini bildirmişlerdi."⁸⁶ Başkentini abluka altına alınmasının ardından, etkilenen unsurlardan biri de cemiyettir. İşgal gününün gecesinde Cemiyetin merkezi, işgal kuvvetleri tarafından baskına uğramıştır. "Baskının ardından Hilâl-i Ahmer'in Kâtib-i Umumisi (Genel Sekreteri) Dr. Adnan Bey (Adnan Adıvar) hanımı Halide Edib ile Anadolu'ya geçti. Ekim 1920'de İsmail Besim Paşa, Adnan Bey, Ömer

⁸⁵ a.g.t. s,12.

⁸⁶ Sarıhan, Z. (1994). *Kurtuluş Savaşı Günlüğü Cilt 2* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları s,428.

Lütfü Bey ve Esat Paşa'dan oluşan Ankara temsilciliği kuruldu ve Anadolu'daki Hilâl-i Ahmer merkez ve şubeleri ile temsilcilikleri buraya bağlandı.⁸⁷

1921 yılında Cemiyeti Ankara Murahhaslığı'ı savaş boyunca insan üstü gayretler göstererek; millete verdiği hizmetlerle -açtığı dispanserler, yaralı hastahaneleri ve nekahetnalerle- savaş yaralarının bir nebze de olsun sarılmasına yardım etmiştir. Yine icraat raporları tek tek incelenip, istatikselsel veriler yorumlanırsa dispanserlere başvuranların yüzde yetmiş beşi kadın ve çocuklardır. Ve bu dispanserlerde 1000 insana Çiçek virüsüne karşı aşı uygulanmıştır.⁸⁸ Savaş sırasında çocuklar arasında görülen ve yoğun bir şekilde mücadele edilen hastalıklardan biri de sıtmadır ve ona bağlı olarak gelişen çocuk ölümlerinde ana etmen olan ishalin önüne geçme mücadelesi, Cumhuriyet sonrasında devam edecektir.

Anadolu'da yaygın olarak görülen sıtmaya karşı, halk arasında söylenceler gelişmiştir bunlardan biri; "Anadolu'da pehlivan çoktur lakin baş pehlivan sıtmadır, sonra fakirlik gelir, sonra zorbalık sonra mültezim sonra eşkiya."⁸⁹ Sıtmanın; bu denli yaygın olmasına karşı olarak, Antalya'da ilk olarak bu amaçla kurulan; laboratuvar ve dispanserinin devamlı haline geldiğini ve ikincisinin Denizli'de hizmete girdiğini yine icra raporları incelendiğinde görmekteyiz. "Denizli'de, Nazilli'den kurtarılabilen malzemenin bir kısmıyla tesis edilen ikinci bir dispanser ırk ve mezhep ayırt etmeden kadın, çocuk ve ihtiyar yüzlerce hastaya yetişmek için geceli gündüzlü çalışıyor idi."⁹⁰

Refet Bele'nin Hilâl-i Ahmer'e 1921 yılında yazdığı mektupta korunmaya ihtiyaç duyan çocuklar, savaş yetimleri, kadınlar ve diğer çalışmaları için yazdığı teşekkür mektubu cemiyetin çalışmalarının insani boyutunun ne kadar önemli olduğu gözler önüne serer. "Her hasta ve yaralı yatağının hediyelerinizle yeniden döşendiğini bir kez daha mutlulukla gördüm. Anadolu'nun her tarafında işgalcilerin zulüm ve hainliğine, cinayetlerine ve yangınlarına maruz kalan kadınların ve çocukların, yetimlerin, düşkünlerin yardımına koşarken gâzi yaralılar için de açtığınız büyük hastanelerdeki ulu yardımlarınızdan başka bu hediyeleri devam ettirmek imkânını bulmanızı, takdirler ve şükranlarla yad ediyorum. Bu defa ki sevecen hediyeleriniz de bundan öncekiler kadar çok. Askerlik hayatımın ister

⁸⁷ a.g.e., s,16.

⁸⁸ a.g.e.,s,127.

⁸⁹ Özakman, T. (2005). *Şu Çılgın Türkler*. Ankara: Bilgi Yayınevi s,480.

⁹⁰ a.g.e., s,61.

sevinçli, ister kederli günlerinde Hilal-i Ahmer'in şefkatli elini her zaman üzüntü çekenlere yardım eder, gözyaşlarını siler gördüm.”⁹¹

Cemiyetin bu dönemde mobil bir şekilde anında kriz bölgesine hareket ederek müdahale eden heyetleri, çalışma şekillerinin başka bir boyutudur. Hilal-i Ahmer tarafından oluşturulan gezici heyetler atanan bir direktöre bağlı durumda hareket eden tıpcı, hastabakıcı ve çeşitli hizmetlilerden meydana geliyordu. Savaş sırasında Doğu Anadolu ve Batı Anadolu bölgelerinde etkin rol oynamışlardır. İmdat Heyetleri bütün kalemlerinde, vazife alanlarında korunmaya ve bakıma acilen ihtiyaç duyan hasta ve yaralı insanların ihtiyaçlarına yönelik olarak ilaç, sağlık malzemesi, gıda maddelerini ulaştırmak hatta gerekirse hasta ve yaralıları çeşitli yollarla ve vasıtalarla nakillerinin yanı sıra iaşesinden ve sağaltımından sorumluydular.⁹²

Doğu Anadolu heyetleri Gümüşhane yöresindeki 30000 muhacirin yanı sıra sokaktan alınan metruk çocuklara gerekli insani yardım sağlanmıştır.⁹³ Giresun yöresinde ise heyet tahkikatları sırasında sokaklardaki insanların, insani koşullardan ve insanlık onurundan uzak bir şekilde sokaklarda yatıp kalktıklarını gözlemiştir. Halkın gıdalarını gümrükten nakledilen hububatın yerlere düşen tanelerinden ve gübrelerin içinde ayırdıkları arpalardan, "domuz lahnesi" dedikleri bir tür bitkiden sağladığına tanık olunmuştur. Bunun üzerine derhal halka sıcak gıda sağlayacak 500 kişilik bir aşhane, hastalara bakacak bir muayenehane ve bu muayenehaneye ek 25 yataklı bir hastane getirerek eklemiştir.⁹⁴

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, özellikle Yunan işgali sırasında zarar gören kadınlar, yaşlılar ve çocuklar için heyetler oluşturarak ve çeşitli kriz bölgelerine göndererek bölge halkı için büyük yardımlarda bulunmuştur. Yunan işgalinin ardından çok büyük zarara uğrayan Batı Anadolu Bölgesi'nde yaşanan tablo arşiv belgelerinde şu şekilde belirtilir; “Yunanlıların İzmir’de giriştiği katliam harekâtı tüyler ürperticiydi. İşgalin ilk 48 saatinde İzmir ve banliyölerinde 2000’den fazla Türk katledilmiştir. İnsanlık dışı işlenen tüm bu cinayetler, İzmir rıhtımında demirleyen yabancı devletler savaş gemilerinin subay ve erlerinin gözü önünde meydana gelmiştir.”⁹⁵ İlk etapta Aksaray, Nazilli, Alaşehir ve İzmir

⁹¹ a.g.e., s,52.

⁹² Akgün, S. K., ve Uluğtekin, M. (2002). *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a* Ankara: TDV Yay.

⁹³ a.g.e., s,255.

⁹⁴ a.g.e., s,255.

⁹⁵ Işık, H. (1986) Anadolu'da Yunan Mezalimi Tarih Boyunca Türk Yunan Dış İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar), 3. *Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları s,381.

bölgelerinde gönderilen yardım heyetleri bölgelerde sağlık merkezleri kurarak bölge halkına hizmetlerde bulunmuşlardır. Yunan kuvvetlerinin işgali sonrası mezalimden kaçan 70.000 kadar çocuk ve kadının sığındığı Nazilli ve civarına 13 Ağustos 1919'da gönderilen Heyet-i İmdadiye tarafından hizmet verilmiştir.⁹⁶

Himayeyi Etfal'in yardım heyetleri özellikle Batı Anadolu'da korkunç boyutlarda yaşanan işgalde; bölge Türk ordusu tarafından geri alınana kadar -çalışmamızın konusunu oluşturan çocuklar özelinde- barış koşullarına geçilene kadar çatışmanın ve işgalin gölgesi altında çok değerli hizmetlerde bulunmuştur.

Bu çerçeveyi çizmemizdeki ana unsur; kurulacak yeni rejimin karşılaştacağı temel sorunlar: başta insani faktörlerin savaş sonrası yüklerini karşılamaya yönelik olacaktır. Cumhuriyet her kalemde cümle çocukların eğitim ve yaşelerini üstlenerek yeni bir toplum yaratma ideali içerisinde -kadrolarını bu işe konsolide edip- çocukluğu bir vatan ülküsü haline getireceklerdir.

Sonuç olarak şu çıkarımları yapabiliriz Batının diyalektik olarak Doğu'nun tersine evirildiği bu yeni çağda, Sanayi İnkılabı ve toplumda yarattığı sosyal katalizörle aynı doğrultuda Batı; modern anlamda çocuk koruma ve sosyal yardım politikalarına dahil olurken; Osmanlı Devleti ise bu politikaları savaş yetim ve öksüzleri ile işgaller nedeniyle daralan sınırlardan göç eden soydaşların yarattığı toplumsal risk grupları nedeniyle alt yapısı ve temel bir doktrini olmayarak; yabancı olduğu bu çağın içerisinde yine yabancı olduğu sosyal unsurlarına müdahale etme zorunluluğunda kalmıştır.

⁹⁶ Arslan, N. O. (2010). Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Çalışmalarından Bazı Kesitler. *Atatürk Dergisi*, 4 (2), 219-236.

Kaynak: Hacıfettahoğlu, İ. (Ed.), (2007). *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu – 23 Nisan 1920 – 23 Eylül 1921 Milli Mücadelede Hilal-i Ahmer*. Ankara: Türk Kızılayı Tarih Dizisi Yayınları.

Görsel 1.3. Ebeveyni Yunanlılar Tarafından Öldürülen 12 Yaşında Bir Aile Reisi

2. BÖLÜM

2. CUMHURİYET DÖNEMİ ÇOCUK KORUMA POLİTİKALARI 1923-1939 DÖNEMİ

Fransız siyasi jargonunda karşılaştığımız “Bon pour l’Orient”⁹⁷ deyimi çıkış noktası olarak 19.yy’da bazı üniversite diplomalarına vurulan bir mühür olarak “Şarkta muteberdir”; yani Fransa’da geçerli olacak bir kaliteye sahip değil; ancak kolonilerde ve Osmanlı coğrafyasının temsil ettiği doğu topraklarında geçebilecek bir niteliktedir; anlamını taşıyarak siyasi literatür içerisinde de yaygın olarak kullanıldığı görülmüştür.⁹⁸

Bu ve bunun gibi oryantalist, küçültücü bakışın, kapsadığı coğrafya içerisinde konumlanan bir ulus olarak Türkler; 1923 devrimi ve kazanımları incelendiğinde kendi kimliklerini ve tarihte temsil ettikleri önemi ortaya çıkaracakları; yani kuracakları yeni cumhuriyet ile bu paradigmanın değişimini sağladıkları görülür. Atatürk bu olguyu şu şekilde ifade eder :

“...Ondan sonra, içeride ve dışarıda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için aralıksız devrimler... İşte Türk genel devriminin bir kısa deyimi...”⁹⁹

Bu bağlamda incelediğimiz alan olan çocukluk; yeniden tanımlanacak ve bir ulus kimliği haline getirilecek Türklüğün inşasında, en önemli nokta olarak karşımıza çıkar. Tezimizin başlangıç noktasının 1923 olması; araştırmamızın bağlamı açısından bu nedenle önemlidir.

Bu bölümde yeni kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk periyodunda; çocukluğa bakışını ve devletin korunmaya ihtiyaç duyan çocuklara yönelik uyguladığı politikaları, inceleyerek; ulaştığımız bulguları paylaşacağız.

⁹⁷ Bon pour l’Orient : Doğu için iyidir.

⁹⁸ Zahera, H. (2017). *Reporting the Middle East: The Practice of News in the Twenty-First Century (International Media and Journalism Studies)*.

⁹⁹ Arslan, N. (Ed.), (1997). *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. s,397.

2.1. Cumhuriyet Çocukluğu

Cumhuriyet çocukluğu ifadesini ve çevrelediği manayı gereği gibi anlatabilmemiz için ilk önce ulusun ne ifade ettiğini ve bu ifadenin çatısını taşıyacak ana bir sütun olarak; cumhuriyet çocukluğunun ne olduğunu ortaya sermemiz gereklidir.

Ortak kültür bağları ile kenetlenmiş imtiyazsız ve sınıfsız olarak kurgulanan yeni ulus içerisinde rejimin öngördüğü çocuk: yurttaşlık bağları ile yetişen anahtar bir kurgudur. Çocuk büyüdüğü çevre içine yeterli ve yetenekli bir birey olarak yetiştirilip, pozitivist ve ahlaklı bir yurttaş olarak ülkesine entegre olması ve Atatürk'ün devrimcilik ilkesi bağlamında; devrimlere iştirak ederek, olgusal bir birikime sahip olup; yeni rejimin sosyalizasyonunda başat bir aktör olarak kurgulanan varlığını, gerçekliğe dönüştürmesi hedeflenir. Oluşacak olan yeni toplumun en önemli parçası çocuktur.

Çocuk hem devletin geleceğini sağlayacak olan iş gücünü ve entelektüel iteyi hem değişim sirkülasyonunun yani toplum içerisinde Cumhuriyet Türkiye'si ideallerine uygun olarak yapılan devrimlerin, kalıcılığını sağlayacak olan politik bir odak ve arzu nesnesidir. Çocuklar yapıları itibariyle dönüşümün başını çektikleri için, ideal çocukluğun yaratımın toplumda en büyük devrimci güç olduğu çıkarımını yapabiliriz. Postman bu modern çocukluk paradigmasını şu şekilde anlatır, “Modern çocukluk paradigmasının, modern yetişkinlik paradigması da olduğunu anımsamalıyız. Çocuğun ne olmasını istediğimizi söylediğimizde, kendimizin ne olduğunu söyleriz”¹⁰⁰ Bu düşünüş tarzı yeni rejimle birlikte tam karşılığını bulmuş ve deyim yerindeyse devlet yüzyıllardır ihmal ettiği kendi ana sosyal unsurlarına yeniden yetiştireceği öz evlatları olarak görmüştür. Atatürk Cumhuriyet'in çocuklarını şu şekilde tanımlar:

“İnsan, hareket ve faaliyetin, yani dinamizmin ifadesidir. Bu böyle olunca kültür, yukarıda işaret ettiğimiz insanlık niteliği bağlamında bir insan olabilmek için bir temel unsurdur. Bunu kısaca izah edelim: Kültür, tabiatın yüksek verimleriyle mesut olmaktır. Bu ifade içinde çok şey saklıdır. Temizlik, saflık, yükseklik, insanlık vb. Bunların hepsi insanlık niteliklerindedir. İşte kültür kelimesini mastar şekline soktuğumuz zaman, tabiatın insanlara verdiği yüksek nitelikleri kendi çocuklarına, torunlarına ve geleceğine vermesi demektir. Buraya kadar anlatmak istediğimiz, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti çocukları

¹⁰⁰ Postman a.g.e., s,85.

kültürel insanlardır. Yani, hem kendileri kültür sahibidirler, hem de bu özelliği muhitlerine ve bütün Türk milletine yaymakta olduklarına kanidirler.”¹⁰¹

Bu gerçekliğe ulaşılabilme yeni rejim için temel bir kaygıdır. Bu hedeflere varabilmek için planlanan yöntemlerden en önemlisi Meşrutiyet Dönemi'nin kazanımlarının rasyonalize edilerek; yeni, seküler bir eğitim politikasına ulaştırılma sürecidir.

2.2. Cumhuriyet'in Çocuk Eğitimi Konusunda Politikaları

Öz bir tabirle modern bir toplumun inşası anlamına gelen Cumhuriyet rejimi, ulus devletleşme sürecinde yeni bir toplumsal kimlik oluşturmayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda kullandığı ana enstrüman eğitim politikalarıdır.¹⁰²

Eğitim temel olarak;1924 yılında yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile seküler ve pozitivist ilkeler üzerine oturtulmuş ve karma eğitim düzenine geçilmiştir. Arslan bu süreci şu şekilde anlatır. “Yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte resmi okullardan yayılan dinsel ağırlıklı eğitime son verilirken, Arapça ve Farsça öğretimi de kaldırılmıştır. Kolej ve yabancı okullarda dinsel simgeler ve amacı değişik milliyet duygularını aşılama olan dinsel öğretiler yasaklanmıştır. Azınlık ve yabancı okulları doğrudan Maarif Vekâleti'ne bağlanmış ve Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi derslerinin konması, yabancı ya da azınlık dilinin yanında Türkçenin de öğretilmesi sağlanmıştır.”¹⁰³ Eğitim, çocukların yeni rejim içerisinde aynı ülkeye sahip, yurttaşlar olmasını amaçlamıştır.

İdeal Türk çocuğunu ve gelecekte ki ideal Türk yurttaşlarını yaratmak için tarihsel bir sorumluluk fırsatı ortaya çıkmıştır bu görev ve sorumlulukları yerine getirmek için devlet Atatürk başta olmak üzere devrimleri toplum tabanına yaymak ve yeni bir kimlik oluşturmak için temel bir araç olarak okulları kullanmıştır. Bu kimliğin ve okullu bir öğrenci olmanın ne kadar önemli olduğu 29 Ekim 1929 yılında Beyazıt Meydanında yapılan resmi geçit törenine katılan öğrencilerin yürüyüşlerindeki düzensizlikler kıyafetlerinin detayları dahi ulusal gazetelerde düzeltilmesi gereken bir husus olarak haber yapılmasıyla karşımıza çıkar. “Geçit resmine iştirak eden sivil mektepler talebesi de Darüşşafaka, Kız muallim mektebi, Gazi Paşa Kız Şehir Yatı mektebi ve sair bazı kız mektepleri müstesna

¹⁰¹ İnan, A. (2015). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. s,535

¹⁰² Bkz.: Akyüz, Y. (2007). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000- M.S. 2007*. Ankara: Pegem Yayıncılık., Önder, M. (2014). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Anı Yayıncılık., Özkan, S. (2011). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

¹⁰³ Arslan, E. (2010). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları. *Eğitim ve Bilim*, 35(158), s,218.

olarak kıyafet ve yürüyüş itibariyle perişan bir halde idiler. Kız mektepleri, geçen sene olduğu gibi bu sene de hem yeknesak kıyafetleri hem de en garibi yürüyüşlerinin intizamı itibariyle, erkeklerden çok yüksek idiler. Kızlarımızı tebrik ve takdir ederken erkek mektepleri talebesinin de intizamsız bir halde geçit resmine iştirak ettirilmelerine müteessir olmamak kabil değildir.”¹⁰⁴

Düşünüşte dini çerçevenin dışına çıkması istenmeyen ve “kul” olarak yetiştirilen çocuklar; Kemalist aydınlanmanın tezahürü -modern yurttaşlık bağlamında- bir eğitim felsefesine kavuşmuşlardır. Dönemin gazeteleri; öğretmenler ve eğitim konularını dikkat çekici ve büyük puntolarla işlemişlerdir. Örneğin 1929 yılında Maarif vekili Cemal Hüsnü Bey, millet mekteplerinin yeni devresi açılırken yayınladığı tamimde “Muallimler, neslimizin talihi sizi çocukların değil bizzat Türk Milletinin de mürebbisi olmak mevkiine yükseltmiştir.”¹⁰⁵ şeklinde bu olguyu ifade etmiştir.

Türk çocuğu, aynı zamanda eğitim bağlamında, hedeflenen bağımsız ekonomi modelini anlamış ve bunun sürdürülmesi noktasında devletine hizmet edecek; bir vatandaş olma fikriyle donatılmış olması ve ortak ülkü içerisinde konsolide olması; inkılap çocuğundan karşılanması beklenen bir düşüncedir.

Yine dönemin gazeteleri incelendiğinde İş Bankası'nın, yukarıda tartıştığımız politikalara uygun olarak çocuklara kumbara kullanmayı aşılmasına yönelik, gazete ilanları karşımıza çıkar. Gazete ilanlarında ideal Türk çocuğu profiline uygun bir şekilde, sağlıklı ve gülbüz çocuk çizimleri kullanılır. 29 Ekim 1929 yılında İş Bankası'nın tam sayfa yayınladığı ilanda şu mesaj verilir. “Çocuklukta ve gençlikte tasarrufa alıştıysanız kumbaraya biriktireceğiniz para yarın sizin için hayata girmenin, ev kurmanın, iş kurmanın, refahın, hastalığın, tahsilin hulasa hayatta her şeyin ve müşkülün anahtarı olur.”¹⁰⁶

Çocuğun ekonomiyi bilen ideal bir yurttaş olması izleği Kadro dergisinde yayınlanan bir makalede şu şekilde karşımıza çıkar. Şevket Süreyya derginin baş makalesinde; İtalya'da yeni uygulanmaya başlanan faşist modelin örnekleri ile Türk modelini karşılaştırarak incelemeye almıştır. Makale içerisinde Mussolini 14 yaşında bir çocuğa sorar: buğday siyasetimiz ne olmalıdır? Bu soruya duraksamadan cevap veren çocuk örnek gösterilerek; politikanın başarısının sebebi “14 yaşındaki bir çocuğun dilinde bile, üç satırlık bir düstur

¹⁰⁴ Cumhuriyet, 31 Ekim 1929

¹⁰⁵ a.g.e.

¹⁰⁶ Cumhuriyet, 29 Ekim 1923

şeklinde ifadesini bulacak kadar kristalleştirilmiş ve basitleştirilmiş olmasında değil midir?”¹⁰⁷ diye sorulur. Ardından konu Türkiye’de uygulanan demir yolu siyasetiyle karşılaştırılarak; Türk çocuklarının da bu konuda fikir sahibi olması belirtilmiştir. Yani çocuk günlük siyasetten uzak olmamalı, gerektiğinde içinde yaşadığın devletin politikaları konusunda tartışabilmeli ve gerektiği noktada ebeveynlerine ve çevresinde yaşadığı halka önderlik edebilmelidir. Bu hususlar çocuktan ikbalde ne kadar çok şey beklenildiğinin altını çizer.

Bu konuyla ilgili Cumhuriyet Gazetesi’nin 13 Mayıs 1931 tarihli nüshasında Hasan Cemil’in köşesinde Atatürk’ün Türk tarihine olan yaklaşımından bahsedilirken akşam yemeğinde henüz altı yaşında olan bir çocukla, Türk tarihini hasbihali üzerinden yola çıkan Cemil, bu konuda şunları dile getirmiştir ve vatandaş olan çocuk kavramının ne ifade ettiğini anlatmıştır: Acaba Gazi niçin en ağır ve milli aynı zamanda alemşümul bir meselenin münakaşasını henüz altı yaşını geçmeyen bir çocukla yapıyor? Neden mevzu olarak Türk tarihini tercih ediyor ve neden bunu zamanımızın yüksek medeniyetine ve bütün beşeriyet tarihine ilk başlangıç olması cephesinden büyük bir cihan meselesi şeklinde çocuğun önüne koyuyor? En büyük Türk vatandaşı en küçük Türk vatandaşına, milli tarihimize ve bütün beşeriyet tarihinde en büyük işleri gören kahramanları, Teoman’ları, Mete’leri, Attila’ları hatırlatmakla, bize, millet için çalışan, milleti bulan ve zamanlarına şekil veren bu büyük timsallerin bizim manevi enerjilerimiz olduğunu anlatmış oluyor. Anlatmış oluyor ki ırki mahiyetimizin menşeyini ve ilk şartlarını biz onlarla buluruz ve milli ruhun bir vakitler ne kadar büyük ve zengin olduğunu onların tarihinden öğreniriz. Milli hayatın menşeyine karşı duyulan ve tebcil ve milli varlığın köklerine karşı hissedilen bu sadakattir ki bir milleti büyük yapar, bilakis bir milletin kendi mahiyetinden düşmesi bütün tarihi felaketlerin sebebidir. Bunun içindir ki yeni Türk dünyasının büyük mimarı, en yüksek bir kudret ve en ilahi bir sanatla, eski dalaletlerin harabeleri üstüne istikbal binasını kurarken, bu yeni yaratmayı eski kökten talep ediyor. Çünkü kökü kopmuş bir millet, hayat fırtınasında kendi ruhunu bulamaz. ‘Maziye şekil veren aynı kuvvettir ki istikbali de yaratır.’ Türk gençliği, aynı zamanda, ilk defa büyük rehberin açtığı bu tarihi kültür yolunda, siyasi terbiyeyi de alacak ve böylece Türk milletine, muhtaç olduğu siyasi rehberler de yetişecektir.”¹⁰⁸

¹⁰⁷ Kadro Nisan 1932. (4)

¹⁰⁸ Cumhuriyet, 13 Mayıs 1931

Cumhuriyetin çocuğuna verdiği değer bu doğrultudur. Eğitim felsefesinin temel amacı: haklarını, tarihini bilen; cumhuriyetçi ve yaşıadığı çağın düşünce yapısı içerisinde hareket edebilen; dinamik ve devrimin kazanımlarını sahiplenmiş; bu kazanımların korunması noktasında başta ailesi ve yakın çevresi sonra yaşıadığı mahalle ve şehirde gerektiğinde halka liderlik edebilecek; yeni bir nesil yaratabilmektir.

Bir sonraki alt başlıkta aynı felsefenin bir ürünü olarak değerlendireceğimiz sosyal politikaların bağlamı yeni rejimin çocuk paradigmasından ayrı tutulmamalıdır. Çocuk meselesinin maarif boyutu ise araştırmamızın sosyal hizmetler bağlamından kopmaması için sınırlı boyutları ile ele alınacaktır. Aşıadığan yer alan 1931 yılında Çocuk dergisinde yayımlanmış illüstrasyon bize dönemin paradigmasını ve çocuklardan beklenen toplumsal rolleri çok net bir şekilde anlatmaktadır.

BİZ BUNLARI GÖRMEDİK

Dân, yani bizim babamızın çocukluğunda, bir takım adamlar vardı. Artık bunlar hikâye kitaplarında kaldı. Onların yaşayışlarını şimdi sadece gülererek okuyoruz.

Padişah

Paşa

Paşa - amir

Çiğdem - İbuki

Hacıbaba

Bilgili yaşlı adam

Nispet

Sefa

Yahya

Kaynak: Çocuk, 29 Ekim 1939

Görsel 2.1. Biz Bunları Görmedik

BUNLARI BİLİYORUZ..

Buğün, her vakit her yerde gördüğümüz bu insanların çoğunu babalarımızın çocukken bilmediklerini işliyoruz. Cumhuriyetin yarattığı yeni insanlardır.

Kaynak: Çocuk, 29 Ekim 1939

Görsel 2.2. Bunları Biliyoruz

2.3. 1923-1939 Arası Çocuk Koruma Politikaları

Bu bölümde, Cumhuriyet'in çocuk koruma faaliyetlerinde, doğrudan ya da dolaylı olarak yer alan kurumlar ve kuruluşların faaliyetleri; yasal çerçeveleriyle birlikte verilir.

kimsesizlik, sağlık ve çocuk işçiliği gibi temalar halinde incelenmeye çalışılacaktır. Yürütölen bu politikalar, Osmanlı Devleti'nin aksine seköler bir yapı içerisinde kendini gösterecektir. Atatürk'ün meclis tutanaklarına geçen son meclis konuşmasına bakarsak cumhuriyet politikalarının felsefesini daha iyi anlamış olunuz.

“Aziz milletvekilleri, Dönyaca bilinmektedir ki, bizim devlet yönetimimizdeki ana programımız, Cumhuriyet Halk Partisi programıdır. Bunun kapsadığı prensipler, yönetimde ve politikada bizi aydınlaticı ana çizgilerdir. Fakat bu prensipleri, gökten indiği sanılan kitapların doğmalarıyla asla bir tutmamalıdır. Biz, ilhamlarımızı, gökten ve gaipten değil, doğrudan doğruya yaşamdan almış bulunuyoruz.”¹⁰⁹

Bu diğer bütün kurumlarda olduğu gibi çocuk koruma sistemi içerisindeki başat kurumlarda ve koruma sisteminin de elbet bilimsel bir yapıda olmasının önünü açacak bir gelişmedir. Halkevlerinin yayımlanan raporunda bu husus şu şekilde belirtilmiştir: “İlmi metotlarla yapılan “Sosyal Yardımcılığın”, biri bugünkü acıyı dindirmekten, öbürü yarını acılardan esirgemekten ibaret bulunan iki büyük kesiminden birincisiyle ilgili hareketleri, istatistiklerin elle tutulur ve gözle görölür tanıklılığıyla ispat edebilmenin, elbette, imkânı vardır; lâkin, ikinci kesimdeki çalışmaların ve başarıların yarını amaçlayan sonuçlarını bugünden, birer kristal hâlinde, belirtmenin imkânı yoktur; bu ikinciler Millî Vicdanda olgunlaşan ve derinleşen bir haz ile seçilebilir ve duyulabilir.”¹¹⁰

Bilimsel olmasının yanında, Türkiye Cumhuriyet'i özü itibariyle bir halk iktidarı olduğu için, artık pratikte üzerinde anlaştıkları ortak bir ideolojiyle liyakat esasına sahip yeni kadrolar yaratmıştır. Örneğin özellikle çocuk sağlığı konusunda Dr. Refik Saydam¹¹¹, çocuk kimsesizliği konusunda Dr. Fuad Umay¹¹² önderliğinde, birçok atılım yapılmıştır. Bunun için ki topluma ve çocuğa bakışı daha sağlam bir perspektife dayanmıştır. Atatürk bu noktada çocuk meselesine dikkat çekmek ve devlet kadrolarına örnek olmak amacıyla; yurt gezilerinde yetim çocukları ziyaret etmeye önem vermiştir. Bu ifadeleri temellendirirsek: Cumhuriyet Halk Fırkası; devlet sorumluluklarının, adalet, ulusal savunma, güvenlik gibi

¹⁰⁹ Kocatürk, U. (1999). Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. s,286

¹¹⁰ Cumhuriyet Halk Partisi (1942). *C.H.P Halkevleri ve Halkodaları* Ankara: Aleaddin Kırıl Basımevi. s,8.

¹¹¹ Bkz.: Aksakal, H. İ. (2017). Refik Saydam Önderliğinde Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetlerini Modernleştirme abaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 219-231., Karabulut, U. (2007). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış Dr. Refik Saydam'm Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-1937)., *ağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6(15), 152-160.

¹¹² Bkz.: Akın, V. (2000). *Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuad Umay*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

faaliyetleri yürütmekle sınırlı olmadığını; sosyal ve halkçı devlet olmanın gereği olarak; aynı zamanda bireylerinin sosyal bir varlık olarak toplumda yer edinmesi için çalışmıştır.

Bu yolun en ümitli adayı, sağlıklı bir şekilde sosyal tabakanın içerisinde vatandaş bireyler olması beklenen çocuklardır. Anayasal olarak haklarının düzenlenmesi 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ile birlikte olmuştur. Çocuk koruma bağlamında incelediğimizde ise 366'ncı madde içinde, doğrudan çocuktan bahsetmese de korunmaya muhtaç kişilerin bakımının bununla yükümlü kurumlar tarafından sağlanacağını belirmesi açısından önemlidir.

Bu dönemde Kırklareli Mebusu Fuad Umay 1926 yılında çocukların içki ve sigara kullanmalarının yasaklanması hakkında meclise soru önergesi vermiştir. Yasak 4 yıl sonra gelecektir.¹¹³

1930 yılına gelindiğinde Üç Nisan günün R. Gazete de yayımlanarak yürürlüğe giren Belediye Kanunu ile birlikte; belediyelere yüklenen görevler arasında, fakir ailelerin ikiz çocuklarına, öksüz, fakir, kimsesiz çocuklara para, hekim, ilaç, yeme, içme, giyinme, barınma, tahsil, terbiye konularında yardım etmek, dilencileri dilenmekten menedecek tedbirler almak; bırakılmış ve bulunmuş çocukları, delileri, dalanmış ve kudurmuşları, sokakta bayılanları, kazaya ve afete uğrayanları koruyup gözetmek, yersiz, yurtsuz olanlara iş bulmak, bunlardan garip olup çalışmayanları memleketine göndermek, kimsesiz kadın ve çocukları korumak gibi hükümler yer almıştır.¹¹⁴

Bu hükümlerin alınmasına neden olan etmenlerden biri eğitim ve iş olanaklarıyla cazibe merkezleri haline gelen büyük şehirlere olan yoğun göçtür. Sadece aileler değil, çocukların da bu göç furyasına katılıp büyük şehirlere geldiği çeşitli arşiv belgelerinde ve dönemin gazetelerinde gözlenmiştir. İstanbul Valisi Lütfü Kırdar'ın tanımıyla: "Şehir sokaklarında çıplak yalınayak, koltuklarında üç beş okunmuş gazete veya omuzlarında kirli bir ipe kış, yaz dolaşan küçük serseriler"¹¹⁵ türemiştir. Bu husus çocuk kimsesizliği bölümünde değerlendirilecektir.

Araştırmamız sırasında karşılaştığımız başka bir bulgu, öğrencilerin beden bütünlüklerinin korunmasına yönelik olarak devletin hassasiyetidir.

¹¹³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0.,8-46-22

¹¹⁴ Resmi Gazete 14.4.1930

¹¹⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-236-5-4

2.3.1. Çocuk Cinsel İstismarı

Emniyet İşleri Umum Müdürlüğünden Başvekalete Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın yönlendirmesi ve belgede bulunan imzasıyla gönderilen; "Bazı kimselerin genç çocukları ve bilhassa mektep talebelerini baştan çıkardıkları keyfiyetine dair İstanbul vilayetine yazılan tahrirat sureti" başlıklı belgenin içeriğinde, vahim olayın ayrıntıları vardır.

"Bazı kimselerin genç çocukları ve bilhassa mektep talebelerini baştan çıkardıkları keyfiyetine dair İstanbul vilayetine yazılan tahrirat sureti:

İstanbul'un muhtelif yerlerinde bazı kimselerin genç çocukları ve bilhassa mektep talebelerini baştan çıkararak şunun bunun arzu ve heveslerine tabi tutmak veya vesatet etmekte oldukları haber alınmış ve bu işleri yapanların isim ve ikametgahlarını mübeyin bir cetvel raptedilerek sureti leffen takdim kılınan tahriratla İstanbul vilayetine tebligatı lazımda bulunmuş olduğunu arz ederim efendim."¹¹⁶ Şeklinde ayrıntılar açıklanmıştır.

Dahiliye Vekaletinden, İstanbul Valisi Muhuttin Üstündağ'a gönderilen belgede ise durumun çerçevesi çizilmiş ve görevlendirilecek polis memurlarının, önemle seçilmesi gerektiği bildirilmiştir.

"Beyoğlu cihetinde ve Kadıköy semtinde evlerini randevu mahali haline koyarak işleyen genç çocukları ve mektep talebelerini evlerine getirterek başkalarına arz eden ve bu işlere vasıta olarak maişetlerine bu suretle temin eyliyen kimselerin oturdukları mahallin isimlerini mübeyyin pusula leffen irsal kılındı. Bu yerler memurlarımızın bizzat takipleri neticesinde tespit edilmiştir. Kendileri de bu yerlere giderek cereyan eden vakalara şahit olmuşlardır. Evvelce Çarşakapıda ve bilahare Saraçhane başında mahallebicilik yapan Giritli Ali ve Hasan isimindeki şahısların Asır mahallebici namı ile açtıkları dükkana mektepli genç kızları celp ve dükkanın üzerindeki gizli odalara kabul ettiklerinden dolayı dükkanları kapatılmış idi. Ahiren bunlar Küçük pazar caddesinde karakol karşısında 48 N.11 mahallebici dükkanını açarak yine eskisi gibi faaliyetlerine devam etmekte oldukları yine memurların meşhudatı cümlesindedir. Karakolhane karşısında ve zabitanın gözü önünde bulunan bir mahalde bu ef'alın vuku bulması pek ziyade calibi dikkattir. Bu arada Beyazıtta Şems fotoğrafhanesi Münir Bey namında birinin de mektepli kızları öteye beriye götürmeğe vasıtalık ettiği ve kızları Kumkapıda Kürkçübaşı Süleyman mahallesinde Çakmaktaşı sokağında 29 N.11 Ermeni milletinden Sipon ve karısı Fransovanın hanesine götürmekte

¹¹⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 88-581-1-1

olduğuda Münir bey ile samimiyet peyda eden memurumuzun mumaileyh tarafından vaki olan ifadeden anlaşılmıştır. Mektep çocukları hakkında Maarif Vekaletince icap eden tertibat ve takayyüdat alınmaktadır. Buna binaen zabıtaca da fevkaledede mesai sarfı ile bu çirkin ve münasebetsiz ahvalin tamamile men'ine ehemmiyet atfı derecesi vucuptadır.”¹¹⁷ Şeklinde ifade edilmiştir.

“Tali memurların işe karıştırılmayarak bizzat polis müdürü ile şube müdürlerinin bu işle muntazaman meşgul olmalarının kendilerine emir ve tenbihi ve isim ve mekan tayini ile vaki olan ve hakikate mukarin olduğuna Vekaletçe kanaat edilen işbu malumat üzerine derhal icraate girişilerek neticeden acilen malumat verilmesi rica olunur.”¹¹⁸ İfadelerinin ardından emniyet mensupları; hızlı bir şekilde gerekli işlemleri yaparak, suç unsuru teşkil eden bu mekanları tespit etmiştir. Listede bulunan öğrencileri kabul ve istismar eden randevu evleri şu şekildedir.

“1- Kadıköyünde Yeldeğirmeninde Misakı Milli sokağında 59 N.lı hanenin alt katında oturan Atiye Hanım; Fransız mektebi talebesinden bazılarını bilvasıta hanesine kabul etmektedir.

2- Beyoğlunda Koloğlu sokağında Hatice Hanımın müsteciri bulunduğu 6 N.lı haneye genç ve erkek mektep talebelerini celp etmektedir.

3- Tepebaşında Şeyh Hanı ittisalinde Cemil oğlu apartmanının 5 N.lı dairesine bir çok mektep çocukları devam etmektedir.

4- Beyoğlunda Anadolu sokağında 8 N.lı Tefvîk bey apartmanının 1. N.lı dairesinde madam Ava ile ikamet eden Fatma Meliha hanımın fuhuşu kendisine sa'nat ittihaz etmekle beraber hanesinde randevu da yaptırdığı ve Galatasaray Lisesi talebesinden biri vasıtası ile haftanın gayri muayyen günlerinde bunun refiklerinden bazılarını hanesine celbettirdiği ve on lira mukabilinde müşteriye çıkardığı.

5- Kumkapıda Kürkçübaşı Süleyman mahallesinde Çakmaktaşı sokağında 29 N.lı Ermeni milletinden Sipon ve zevcesi Fransovanın hanesinde 18 yaşlarında mektep talebesi olduğu söylenen bir kızın bulunduğu.

¹¹⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 88-581-1-2

¹¹⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 88-581-1-3

6- Beyoğlunda Tarlabasında Andırya fırını karşısında Kısmet mahallebici dükkanında ayrı ayrı localar mevcut olup herhangi bir kadın veya talebeden bir kızla mezkur dükkana gidildikte yarım veya bir lira mukabilinde yarım veya bir saat kadar kalınmakta olduğu.

7- Kadıköyünde Moda caddesinde terkos su şirketi ittisalinde kain olup Rum milletinden Lefterin ikamet ettiği dans dershanesine gelen genç ve mektepli kızları odalarına kapayıp bunlardan istifade ettiği.

8- Kalyoncu kulluğunda peşkirici sokağında 27 N.lı hanenin Kadıköylü Fatma Bedia namı diğeri Jale tarafından randevu mahalli ittihaz edildiği

9- Küçük pazar caddesinde karakol karşısında Giritli Ali ve Hasan nam şahısların açtıkları 48 N.lı muhallebici dükkanında iki kızın birinin izale edildiği ve muhakemesinin üçüncü cezade ceyran eyledi. Beyazıttaki noterin ittisalindeki muhallebici dükkanına Aksarayda imam sokağında 26 N.lı hane mukim Fatma Suzan ve küçük Fahire isimlerindeki kadınları getirdiği.

10- Tarlabası caddesinde Rumeli isimindeki muhallebici dükkanı akşam saat 17 den sonra genç ve bakir kızların randevu mahalli olup buradan istenilen mahalle gidilmekte olduğu

11- Caddei kebirde kaim Zarap isimindeki mahallebici dükkanı bütün randevu kadınlarının kız beğendirme ve pazarlık mahalli olduğu.

12- İstiklal caddesinde Oryantal ve tepe başında Rodonya isimlerindeki mahallebici dükkanlarıda aynı şekilde olduğu.

13- Beyoğlunda Caddeikebirde dolaşan Fehmi, Yorgaki, Artaki ve Salomon namlarında tellalların bazı çocukları kandırdığı.

14- İstanbul İnkılap Lisesi talebesinden birinin bazı talebeyi müşteriye götürmekte olduğu.

15- Beyoğlunda İstiklal caddesinde Balkan kıraathanesinde vakit geçiren Musevi milletinden Moizin; mektepli bazı çocuklara vasıtalık ettiği.

16- Beyoğlunda Kerpiçte vakit geçiren Ermeni milletinden Ardaş namındaki şahsın mekteplilerden bazılarını randevu mahallerine getirmekte olduğu

17- Beyazıtta Şems fotorafhanesinde bulunan 50 yaşlarında Münir namında birinin kadın tellallığı ettiği

18- Babıali caddesinde göz doktoru Salih Sait bey nezdinde çalışan Acem İsmet isminde bir kadın bazı mektepli kızları baştan çıkarmaktadır.

19- Beyoğlu İstiklal caddesinde Eden sineması fevkinde dişi Abdullah beyin yanındaki Nimet hanım bazı genç mektepli erkek ve kızları baştan çıkarmaktadır. ¹¹⁹

Bu bulgular incelendiğinde; randevu evlerini işleten insanların, 18 yaşından küçük okullu erkek ve kız öğrencilerini hedef aldıkları; bu probleme yol açan işletmelerin genellikle Rum, Ermeni ve Musevi azınlık kesiminden insanlar olduğu ve Beyoğlu Sementinde yuvalandıkları ve bu problemin İstanbul özelinde ne kadar yaygın olduğu görülmüştür.

Araştırmamızda İstanbul harici İzmir, Ankara gibi diğer büyük şehirlere ait bulgulara rastlanılmamıştır. İstanbul'da yapılan bu soruşturmanın diğer büyük şehirlerde yapılmaması olası görülmemektedir. Bizzat Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın ve Baş Vekaletin bu olaya müdahil olması ve önemlerin arttırılmasını sağlaması Cumhuriyet'in çocukların beden bütünlüklerinin korunmasında ve cinsel istismar gibi hassas konularda; özellikle ailelerin kız çocuklarını okutmak istememesine yol açacak dedikoduların ortaya çıkmasını engellemek ve eğitim seferberliğine gölge düşmemesi için; çok hassas davranıldığını ve meseleye çok önem verildiğini göstermektedir.

2.3.2. Çocuk Kimsesizliği

Cumhuriyet Türkiye'sinin, kimsesiz çocuklara yönelik ilk tasarrufu ve rejimin ilk sosyal hizmetler kurumu; Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'dir.

Kuruluş ve gelişim macerası hayli uzun ve eskidir. Cemiyet, gerçekleşen savaşlar nedeniyle ailesiz kalan çocukları, Anadolu'ya göç eden ailelerin kimsesiz ve yoksul kalan çocuklarını, himaye etmek amacıyla ilk olarak 1908 yılında Kırklareli merkezli olarak çalışmalarına başlamış; 1917 yılında tüm yurdu kapsayacak şekilde İstanbul'da tekrar

¹¹⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 88-581-1-(4,5,6).

kurulmuştur.¹²⁰ Bu dönem yaşanan savaşlar sebebi ile yaklaşık 10. 000 korunmaya ihtiyacı olan çocuk İstanbul bölgesinde bulunan yetimhanelere yerleştirilmiştir.¹²¹ Cemiyet, 1922 yılında çocuk koruma faaliyetlerine, tıbbi muayene ve tedavi, para yardımı ve koruma hizmetleriyle başlamıştır. 1923 yılında yiyecek dağıtımı, 1924 yılında paralı ve parasız süt dağıtımı, 1927 yılında kurum banyolarının, 1928 yılından itibaren çocuk bahçelerinin, ve çocuk bakıcı okulunun açılması gibi sosyal hizmet alanındaki pek çok ilki gerçekleştirmiş ve döneminin en büyük sivil toplum örgütü haline gelmiştir.

30 Haziran 1921 tarihli Karar Defteri'nin ilk sayfasında Cemiyetin kuruluş amacı;

“I. Dünya Savaşı ve onu izleyen bir sürü çetin ve acılarla dolu savaşların, ülkemizde doğurduğu yıkımlardan olmak üzere, şehit çocukları ile bakım ve korunması millete kalan diğer sıkıntılara ve felaketlere uğramış çocukların, milletçe korunması ve yedirilip içirilmesi ve öteki felaket görmüş çocuklar ve bütün memleket çocuklarının hayatlarının korunması, maneviyatlarının güçlendirilmesi, her birinin hayatla savaşmaya yatkın ve ülkeye faydası olabilecek düzeyde eğitilmesinin sağlanması, araştırılması ve hazırlanması ve geleceğimizin temeli olan, bu günkü ülke çocuklarının bütün şefkatli bir gözle gözetilmesi ve bunun gerçekleştirilmesi...”¹²² olarak açıklandığını görmekteyiz. Merkezi yerleşkesi Ankara'da Hacı Bayram Caddesi üzerinde kurulmuştur. Bu binanın araştırmamız sonucunda bugün mevcut olmadığını görmekteyiz. Daha sonra Anafartalar Caddesi üzerinde başka bir binaya geçilmiştir. Kuruluş nizamnamesine göre yurt içinde ve yurt dışında örgüt kurabilme hakkına sahip Cemiyet, ticaret ve siyasetle uğraşamaz binaenaleyh, kendisine gelir getirmesi amacıyla bazı işletmeleri kurma ve işletme hakkına sahiptir.¹²³

Cemiyet, korunmaya ihtiyaç duyan çocuklara yönelik tedbirlerini gerçekleştirebilmek için 1925 tarihli Nizamnamenin 2.maddesinde hususiyetlerini şu şekilde dile getirir: “Çocuk dispanserleri kurmak, misafirhaneler ve yetim yuvaları kurmak, muakkam süt dağıtma yerleri oluşturmak, fakir ve hasta çocukların tedavilerine yardım, fakir çocuklara gıda ve malzeme vermek suretiyle yardım, fakir okul çocuklarına gıda ve kırtasiye malzemesi vermek suretiyle yardım, ücretsiz veya iaşesi (geçindirilme) ücreti

¹²⁰ Sarıkaya, M. (2007). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti. Sayı 34 *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

¹²¹ Çifci, E. (2009). Türkiye'de ve Dünyada Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi. *Aile Toplum ve Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*. 11(5) s,61.

¹²² a.g.e., s,321.

¹²³ a.g.e., s,325.

cemiyet tarafından karşılanmak üzere çocukların aileler nezdine verilerek bunların durumlarının kontrol edilmesi sağlamak, iş görecek yaş ve yapıda olan çocuklara iş bulunması, çocukların dairelerde ve muhakemelerde hukuklarının korunmasını sağlamak ve velisiz ve vasisiz çocukların kanuni temsilciliğini almak ve kanun dairesinde çocukların hak ve menfaatlerinin korunmasını üstlenmek, çocuklara ait kütüphaneler kurmak, çocuklar için örnek çalışma yerleri kurmak, doğumlarda müracaat edenlere yardım, çocuklara ait adli, tıbbi, terbiyevi birçok hususta müracaat edeceklere, bilgi verilmesi. Çocukları sağlıklı bir tarzda eğlendirmek için oyun meydanları ve oyun bahçeleri oluşturulması”¹²⁴

Ankara’da kurulan Himaye-i Etfal, daha çok kurumsal özelliği ve çocuk bakımında benimsediği seküler yöntem ve usullerle ön plana çıkmış; çocuk bakımı ve yetiştirilmesi konusunda modern yaklaşımlarıyla Türk Milleti için rehber olmuştur. Bu anlamda Himaye-i Etfal, çocukların sadece barınma ve iâşesini sağlamamış, aynı zamanda, sağlık, eğitim ve kültürel yönden gelecek nesillerin yetişmesine büyük katkı sağlamıştır.¹²⁵

Ayrıca, Himaye-i Etfal bürokratik yapının atmosferi içinde çocukların hissettiği aile eksikliklerini; sembolik dilsel öğelerle; şefkat pulları, ana kucağı, şefkat yurdu şeklinde adlandırarak, çocukların algısı üzerinde bu eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır.¹²⁶

Himaye-i Etfal Cemiyetinin çalışmaları incelendiğinde sadece memleket için hayatını verenlerin; savaş öksüz ve yetimlerine sahip çıkmakla ve destek olmakla kalmamış; yurt içi ve yurt dışından toplanan yardım paralarıyla korunmaya muhtaç bütün çocukların muayene ve tedavilerini üstlenmiş, onlara para yardımında bulunmuş, yiyecek yardımı, süt dağıtımı, doğum yardımı, okul malzemelerinin temini, kimsesiz çocukların okullara yerleştirilmesi, çocuk bahçelerinin ve çocuk kütüphanelerinin açılması gibi pek çok hizmette bulunmuştur. Çocuk meselesi üzerinde birçok meseleyi doğrudan üzerine alan cemiyet aynı ölçüde gelirlerini arttırmadığı için dönem dönem problemler yaşayacaktır. Bu konuda en hızlı çözüm bağışları arttırmaktır.

Cemiyetin başkanlığını yapan ve bağış için Amerika’ya Türk Teavün Cemiyeti tarafından davet edilen Dr. Fuat Bey’in 6 Nisan 1923 tarihinde New York limanına

¹²⁴ a.g.e., s,325.

¹²⁵ Himaye-i Etfal., *Halk*,(22 Nisan 1929), 1(11), s, 3.

¹²⁶ Parin, S. ve Bilan, S. (2007). Devlet ve Çocuk İlişkisi Bağlamında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumları Üzerine Bir Analiz, *Sosyoloji Dergisi* 3(14). s,125

ulaşmasıyla başlayan yolculuğu Amerika’da düzenlenen çok sayıda toplantılara katılarak 33 şehir gezilmiştir.¹²⁷

1927 yılında ise yine cemiyete gelir getirme fikriyle 23 Nisan gününü takip eden haftanın cemiyet tarafından Çocuk Haftası olarak kutlanmaya başlamıştır. Dönemin arşiv belgeleri içerisinde 1930 yılına ait bir belgede İstanbul Maarif Müdürü cemiyetin merkezine yolladığı bir belgede şunları dile getirmiştir.

“23 Nisan ile bu günü takip eden çocuk haftası zarfında mektep talebelerinin sarfiyatı zaideden iktisat etmek suretile biriktirip teberru edecekleri paranın vaz’ı için himayeieftal cemiyetinden zarflar gönderilmiştir. 23 Nisan tarihine kadar idareden aldırılması ve bu zarfa konacak paralar hakkında talebenin münasip tarzda tenvir edilerek mezkur gün ve hafta zarfında iktisat edecekleri parayı zarf içine koyarak ve kapatarak idarenize teslim eylemeleri ve sizin de bu dolu zarfları toplayarak harhalde hafta nihayetinde idaremiz muhasebesine teslimi ve bu muavaneet ihtiyari olduğundan talebenin icbar edilmemesi ve fakir çocuklara zarf verilmemesi beyan olunur efendim.”¹²⁸ Dönemin ruhunu yansıtan ilgili yazı, bağışlarla öğrenciler üzerinde hem tasarruf fikrini hem paylaşma duygusunu aşıl原因 güzel bir örnektir. Burada önemli olan bir diğer husus kullanılan zarfların tekrar kullanılmak üzere kurum tarafından geri istenmesi çocuk meselesinin ne kadar zor ekonomik koşullar altında yapıldığını gösterirken Postman’ın “Modern çocukluk paradigmasının, modern yetişkinlik paradigması da olduğunu anımsamalıyız. Çocuğun ne olmasını istediğimizi söylediğimizde, kendimizin ne olduğunu söyleriz.”¹²⁹ Aforizmasının Cumhuriyet Dönemi eğitim politikalarının ana unsurlarından biri olduğunu tekrar görürüz.

1933 yılı itibariyle Cemiyetin yapılan bağışların da katkılarıyla Türkiye genelindeki dağılımları şu şekildedir:

“1-) 2 Ana Kucağı: Ankara, Diyarbakır

2-) 8 Gündüz Bakımevi: Ankara, Balıkesir, Bursa, Elazığ, İzmir, Giresun, Adalar

3-) 9 Süt damlası: Ankara, Denizli, Eskişehir, İstanbul, Tokat, Mersin, Konya, Sivas;

¹²⁷ Sarıkaya, M. (2014). Dr. Fuad (Umay) Bey’in Amerika Ziyareti ve Ermeniler. *Yeni Türkiye*.(60), 1-15

¹²⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 180-9-0-0., 19-96-1

¹²⁹ a.g.e., s,85

4-) 24 Muayenehane: Ankara(3), Adana, Balıkesir, Denizli, Bolu, Diyarbakır, Bursa, Edirne, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Giresun, Tokat, Mersin, Antalya, Konya, Üsküdar, Zile, Fatih, Kasaba, Bakırköy;

5-) 1 Doğumevi: Bakırköy; 28 Aşhane; Adana, Balıkesir, Çorum, Eskişehir, Elazığ, Tokat, Mersin, Kars, Muğla, Adalar, Adapazarı, Biga, Erbaa, Ereğli, İnegöl, İnönü, Gelibolu, Hendek, Kalecik, Kadıköy, Karapınar, Uzunköprü, Lapseki, Reşadiye, Zile, Fatih, Ankara, Sivas;

6-) 11 Şefkat Yurdu: Artvin, İzmir, Giresun, Tokat, Kars, Biga, Lapseki, Reşadiye, Ödemiş, Adana, Balıkesir;

7-) 3 Yetim evi; Çanakkale, Edirne, Adana;

8-) 22 Çocuk Bahçesi; Ankara, Antalya, Kayseri, Giresun, Niğde, İzmir, Eskişehir, Bolu, Denizli, Çorum, Balıkesir, Konya, Gaziantep (2), Emet, Merzifon, Seydişehir, Malkara, Salihli, Safranbolu;

9-) 6 Banyo; Ankara, Aydın, Adana, Artvin, Balıkesir, Ayancık;

10-) 6 Sinema, Balıkesir, Çorum, Denizli, Mersin, Çorlu, Salihli;

10-) 1 Okuma odası, Ödemiş;

11-) Çocuk Bakıcı Mektebi, Ankara.

Ayrıca ziyaretçi hemşire teşkilatı, çocuk kampları, sıhhi müzeler, iş atölyeleri ve anneler birliği gibi kurumlar da Cemiyetin başarıyla çalışan diğer müesseselerindedir.”¹³⁰

Cemiyetin 1921 yılında 10 olan şube sayısı 1935’te 612’ye çıkmış, 1935 yılı itibarıyla da Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ismini almıştır.¹³¹ Cemiyet aynı zamanda çocuklara yetişkin yaşamlarında hayatlarını idame ettirebilecekleri anlayışıyla mesleki eğitim vermiştir.

¹³⁰ Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Merkezi, on birinci ve on ikinci seneler Umumi Kongresine Takdim Edilen 1932-1933 Seneleri Mesai Raporu, Ankara, 1933, (Aktaran Sarıkaya, M., 2007).

¹³¹ Güneş, G. (2005) Cumhuriyetin İlk Yıllarında Ödemiş’in Kimsesiz ve Yoksul Çocukları: Ödemiş Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Faaliyetleri, *Kebikeç*. (19) 141-155.

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin ailelere rehber olma anlayışı ile 1926-1935 yılları arasında yayımladığı Gürbüz Türk Çocuğu adlı dergi, çocuk sağlığı ve bakımı konusunda aileyi eğiten bilgiler verilerek çocuk yetiştirme konusunda halkın bilinçlenmesini sağlamıştır. Cemiyetin diğer yayınları Çocuk Mecmuası, Ana Mecmuası, Çocuk, Çocuk ve Yuva, Türk Kadını, Çocuk Haftası gibi süreli yayınlar dikkat çekicidir.¹³²

Cemiyet özellikle yayın faaliyetleriyle çocuk meselesini önemli ölçüde ele alıp yeni toplumun yaratımında aynı zamanda bir eğitim kurumu gibi davranmıştır. Dergilerin yaygınlaştırılması için 14 Nisan 1938 yılında Fuad Umay tarafından Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne gönderilen bir yazıda şunlar belirtilmiştir.

“Kurumumuz gerek şehir ve gerek köy ailelerinin okuma ve bilgi ihtiyacını karşılamak için “Ana” isminde aylık bir dergi çıkarmaktadır. Her sayısının neşrinde Yüksek Makamlarına birer tane takdim edilen bu derginin dördüncü sayısı çıkmak üzeredir. Lütfen gözden geçirildiği zaman görüleceği veçhile dergi, yurdumuzda aile bağını kuvvetlendirmek ve kadınlarımızın analık hislerini takviye etmek ve analık ödevini başarabilmeleri için lazım gelen bilgileri vermek arzusu esas prensip tutularak çıkartılmaktadır. “Ana”nın bütün yurd ailelerine bir rehber olabilmesi ancak Partimizin ve Halkevlerimizin bu dergiyi halkımıza tanıtmaları ile mümkün olacaktır. Bunu göz önünde tutarak bütün Halkevlerimizin “Ana” ya abone olması için lazım gelen delalette bulunulmasını diler ve saygılarımızı tekrarlarız.”¹³³

İlgili yazıyı incelediğimizde kurum ve partinin hareket etmede bütünleşmiş olduğunu görürüz. Aynı zamanda CHP yalnızca bir yönetim organı değil izlenen tüm siyasete entegre olarak Halkevleri vasıtasıyla sosyo-kültür politikalarının yürütülmesini sağlayan bir amiral gemisi görevi görmüştür.

Dönemin içerisinde karşılaştığımız başka bir olgu kimsesizlik olgusu içerisinde artan çocuk suçluluğu ve serseri çocuklar meselesidir. Şehir sokaklarında çıplak yalınayak, koltuklarında üç beş okunmuş gazete veya omuzlarında kirli bir ipele kış, yaz dolaşan küçük serseriler türemiştir.¹³⁴ Çocuklar İzmir, Ankara, İstanbul gibi şehirlere 1930'lu yıllardan itibaren başlayan eğitim ihtiyacı ve daha iyi işler bulmak, memur olmak gibi düşüncelerle sonrasını düşünmeden göç etmeleri bu hususu bu durumu doğuran temel nedenlerden

¹³² Çılgın, A. (2004). Genç Cumhuriyetin Ütopyası: “Gürbüz Türk Çocuğu” *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(6) s,99

¹³³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0., 1299-316-2

¹³⁴ A.g.a.

biridir. Dönemin arşiv kayıtları incelendiğinde büyük şehirlere okumak için gelip, yeterliliğe sahip olmayan gençlerin ya da liyakat esaslarına uygun olmadıkları için iş bulamayan gençlerin; dönecek yol paralarının olmaması ya da çeşitli bazı nedenlerle büyük şehirlerde kalmaları konusu Dahiliye Vekaletinin yazısıyla 8 Ekim 1932 tarihinde Başvekalet'e şu şekilde bildirilmiştir.

“1-Mekteplerin açılma zamanı yaklaşır yaklaşmaz İstanbul, Ankara, İzmir gibi maarif müesseselerin topluca bulunduğu yerlere diğer vilayetlerden bir talebe akını başlamaktadır.

Bunun, milletin tahsile olan şiddetli temayülünün ifadesi olarak şayanı memnuniyet görüleceğine şüphe yoktur. Fakat gelen talebenin büyük bir ekseriyeti fakir, kimsesiz ve mutlaka devletin yardımı ve himayesiyle leyli meccani olarak okuyabilmek vaziyetinde olanlardır. Bu itibarla saikler arasında yaşamayı temin kaygusu da hesaba katılabilir. Mektebe girmeğe gelen çocukların çoğu, mekteplere kabul edilmek şartlarını da haiz olmağa da ehemmiyet vermeyenler ve bir kısmı bu şartları esasen haiz olmayanlardır. Olanların hepsinin ihtiyacına vermek imkanının bulunmayacağı şüphesizdir.

Mekteplerde yer olmamasından ve yahut kabul şartlarını haiz olmamalarından dolayı arzularına muvaffak olamayan bir çok çocuklar, mektep ve hükümet kapılarında çaresiz dolaşmağa başlıyorlar. Bunlardan bir kısmı, bin müşkilatla ve mahalli yardımlarla memleketine dönebiliyorlar.”¹³⁵

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin eve dönüş konusunda, çocukların partiyi istismarlarını engellemek için; yardım talebiyle gelen bu çocukları Ankara Emniyeti'nden sicillerinin ve beyanlarının doğrulanmasını istemiştir.

“16 ve 18 yaşında olduklarını ve Erzurum'dan buraya çalışmak için geldiklerini ve bir iş bulamadıklarından aç kaldıklarını beyan ederek memleketlerine kadar sevklerine yardım bulunulmasını isteyen, Atpazarın'da Pilavoğlu Hanında adres veren, Doğan Çalkarur ve İrfan Onat haklarında yapılacak tahkikat ile bizi tenvir etmenizi diler, saygılarımızı sunarım.”¹³⁶

¹³⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 142-20-(1,2).

¹³⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0.,502-20-8

Arşiv belgeleri incelendiğinde, karşımıza bunun gibi sayısız örnek çıkmıştır. Bu örnekten yola çıkarak bu gibi yardım isteklerinin çokluğu ve istismara uygun olduğu görülebilir. Bu doğrultuda gerekli araştırma ve tahkikatlar yapıldıktan sonra soruna yol açan asıl etmen gelen çocukların mevcut okulların kapasitelerini dolması ya da kabul şartlarına uygun olmamaları sonucu, yerel yardımlar ya da hükümet yardımıyla dönseler bile Cumhuriyet bizim çocuklarımıza sahip çıkmadı onları okutmadı kara propagandalarına alet olup, dönemeyenler ise otel, kahvehane, han köşelerinde çalışmaya sürüklenmiştir.¹³⁷

Çocuk meselesi üzerinde yapılan olumlu faaliyetlerin devlet için bir övünç ve propaganda unsuru olması gibi yetişemediği durumlarda ise bu mesele tam tersi, kamuoyunda bir eleştiri unsuru olmuştur.

1930'lu yıllarda başlayan bu göç furyası, büyük bir probleme yol açacak; büyük şehirlerde sokaklarda yaşamaya çalışan başıboş ve kimsesiz çocuklar meselesi, "çocuk davasının" temel sorunu haline gelecektir.

2.3.3. Çocuk İşçiliği

Dönemin içerisinde karşılaşılan en büyük problemlerden biri de çocuk işçiliği meselesi olmuştur. Bu soruna çözüm olarak ilk adımda 1930 senesinde ki Umumi Hıfzısıhha Yasa'sı en düşük çalışma yaşını 12 olarak belirlemiştir.¹³⁸ Bu aslında bir çözüm olmamış; yeni sorunlara yol açmıştır.

Bu kanunun ardından, bulgularımızda, yaşandığını saptadığımız temel sorun; Umumi Hıfzısıhha Kanunu'nun 161.maddesidir. Bu kanun kimsesiz çocukların 6 yaşını bitirinceye kadar, belediyeler tarafından bakımlarının üstlenilmesini; 6 yaşını bitirdiklerinde himaye ve eğitimlerinin gerçekleştirilmesinin sorumluluğunun Kültür Bakanlığına verilmesini kapsar. İşleyişte ise bu durum hiçe sayılmış, mali durumun ve yurt kapasitelerinin yetersizliğinden ve kurumların tek merkezden idaresinin bir sonucu olarak bazı meselelerde hızlı ve ani çözümler üretememelerinden dolayı, aksamaların meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu konuyla ilgili sorunun çözülmesi için yapılan yazışmalar, meselenin anlaşılması ve kurumların ne gibi çözümler önerdiğinin anlaşılması için; ilgili evraklar tarih sırasına göre tasnif edilerek; incelenmiştir.

¹³⁷ A.g.a

¹³⁸ Çevikbilen, T. (2001). *Çocukların Sömürülmesi, Toplumsal Gelişme ve Değişme Sürecinde Sosyal Hizmet Sempozyumu, 16-18 Ekim 1996*, Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları.

Karşımıza çıkan 6 Ağustos 1936 tarihli metruk çocuklardan 6 yaşını bitirmiş olanların himaye ve tahsillerine ilişkin vesikada; İzmir’de belediyeye ait çocuk yuvasında bulunan 6 yaşını doldurmuş 16 çocuğun bölgede yatılı okul olmaması nedeniyle eğitimleri için yerleştirilemeyecekleri ve çocuk yurdunun yetersizliğinden dolayı orada kalamayacakları; yasal zorunluluğu olmadığı içinse Çocuk Esirgeme Kurumu’na devredilemeyecekleri için Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili Dr. Refik Saydam, Başvekalet’e durumu anlatan bir yazı göndermiş ve meselenin çözülmesini istemiştir.

“Yüce Başvekalete; Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 161 inci maddesi mucibince, metruk çocukları altı yaşını bitirinceye kadar Belediyeler himayeye mecbur olup, altı yaşını ikmal ettikten sonra himaye ve tahsilleri de Kültür Bakanlığına mevdu bulunduğundan, İzmir’de Belediyeye ait karşıyakadaki Çocuk Yuvasında bulunan metruk çocuklardan altı yaşını bitirmiş olan on altı çocuğun, Valiliğin olbaptaki iş’ari üzerine, himaye ve tahsillerinin temini hakkında Kültür Bakanlığına yazılan tezkiremize bu kerre alınan cevapta: Üç yıldan beri yatı okullarının tasfiyesi cihetine gidildiğinden bu okullara talebe alınmamakta olduğu ve esasen tesfiye edilmekte olan iki yatı okulundan başka yatılı müesseseler bulunmadığı cihetle bunların himaye ve tahsillerinin teminine Bakanlıkça bir çare bulunamadığı bildirilmekte ve Yuvada kalmalarına imkan olmadığı anlaşılan bu çocukların, Çocuk Esirgeme Kurumunca ibate ve iaşelerile ilk tahsillerinin temini yazılmaktadır.

Kanunen bu çocukların himaye ve tahsilleri Kültür Bakanlığına mevdu bulunduğundan, Çocuk Esirgeme Kurumuna bu hususta teklifte bulunulamayacağı cihetle, tam tahsil çağında bulunan ve Hükümetimizin cenahı şefkatinden başka sığınacak yerleri bir yerleri ve hiç kimseleri olmayan bu çocukların, yüzüstü bırakılmaları Yüce Başvekaletlerince de tecviz buyurulamayacağı tabii olmağla, bu gibi bu yaştaki çocukların himaye ve tahsillerinin temini için Hükümetçe gereğinin yapılmasını emir ve müşadei Devletlerine arz eylerim.”¹³⁹

Bu yazıyla bağlantılı olan 12/11/936 tarihli belgeye cevap olarak Kasım 1936’da Gümrük ve İnhisarlar Vekili Ali Rana Tarhan tarafından kaleme alınan yazıda mevcut durum özetlenerek, Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından karşılanması önerilmiştir. Araştırmalarımız, sırasında İctimai Muavenet İşleri Dairesinden gönderilen dosyadaki

¹³⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-7

evrakın adet ve nevillerinin tespitine ait dizin içerisinde¹⁴⁰; bu tarihe sahip bir belge olmadığı görülmüştür. Bu sonuç doğrultusunda 12/11/1936 tarihli evrakın 6/8/1936 tarihli evrak olduğunu varsayıyoruz.

“Yüce Başvekilliğe, 12/11/1936 gün ve 6/3732 sayılı yazılara karşılıktır. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliğinin altı yaşını bitirmiş metruk çocukların tahsili hakkındaki yazısı incelendi.

Yatılı müesseselerin tasfiyesi yüzünden bu çocukların Kültür Bakanlığınca terbiyelerine imkan görülmediğine göre, masrafları bu Bakanlık bütçesine konacak tahsisattan verilmek üzere, çocuk esirgeme kurumunca korunmaları ve okutturulmaları hem maksada ve hem de Hıfzısıhha kanunu hükümlerine uygun düşeceği görüşündeyim.

Bununla beraber işin Vekiller Heyetince müzakere edilerek karara bağlanması muvafık bulunduğunu derin saygılarımla bildiririm.”¹⁴¹ Şeklinde Gümrük Vekaleti tarafından belirtilmiştir.

Bu yazışmalara Nafia Vekaleti dahil olup, Nafia Vekili Ali Çetinkaya,19 Kasım 1936’da Başvekalet’e gönderdiği yazıda, hükümetin bu konuda sorumluluk alarak çözüm bulması noktasında; Refik Saydam’ın görüşlerine destek olmuştur.

“12.11.1936 tarih ve 6/3732 numaralı Yüksek emirlerine C.

Metruk çocuklardan altı yaşını bitirmiş olanların himaye ve tahsillerinin temini hakkında Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliğinden Yüksek Makamlarına yazılan tezkere tetkik edildi:

Her bakımdan Hükümetin yardımına muhtaç olan bu çocukların himaye ve tahsillerinin temini imkanlarının aranması hakkındaki Sıhhat ve İçtimai Muavenet vekilliğinin teklifine tamamen iştirak etmekte bulunduğumuzu arzederiz.”¹⁴² Şeklinde görüş belirtmiştir.

¹⁴⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-6

¹⁴¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-8

¹⁴² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-9

25 Kasım 1936 tarihli evrakta Ziraat Vekili Muhlis Erkmen; bu konuda bir çözüm girişiminde bulunmayarak “... 6.8.1936 gün ve 177-7044 sayılı yazısı Vekaletimiz işleri ile ilgili hasıl etmediğini arz eyler saygılarımı sunarım.”¹⁴³ Şeklinde görüş belirtmiştir.

Adliye Vekili Mehmet Şükrü Saraçoğlu ilgili yazışma konusunda 30 Kasım 1936 tarihli belgede şu görüşleri dile getirmiştir.

“Yüksek Baş Vekalet,

Kararlar müdürlüğü ifadesi 12/11/936 tarih ve 6/3732 sayılı kerelerile tevdi buyurulan sıhhat ve içtimai muavenet vekilliği yazısı okundu.

Manen metruk bir halde kalan çocukları himaye için alınacak birlerin istilzem edeceği masrafların devletçe ödeneceği kanununun 273 üncü maddesinde yazılıdır. Bundan başka metruk çocukların altı yaşını bitirinceye kadar belediyeler ve belediye olmayan yerlerde ihtiyar heyetleri tarafından himaye edileceği ve bu y sonra himaye ve tahsillerinin Maarif Vekaletince deruhte oluna 1543 sayılı ummi hıfzıssıhha kanununun 161 inci maddesinde bulunmaktadır.

Hıfzıssıhha kanununun arzolan hususi ve sarıh hükmü karşı İzmir belediyesine ait çocuk yuvasında bulunan metruk çocuklarda altı yaşını bitirmiş olanların himaye ve tahsilleri için Maarif Vekaletince gerekli tedbirlerin ittihazı ve bu husustaki masrafları karşılayacak tahsisatın temini ve tatbikat bakımından imkansızlık görüldüğü takdirde bu hükmün kaldırılmasına tevessül edilme icap mütalen edilmektedir. Keyfiyeti saygılarımla arz ederim.”¹⁴⁴ Evrakıyla, konu hakkında ki görüşlerini belirterek uygulanamayan 161. Maddenin kaldırılmasını önermiştir.

Milli Müdafaa Vekaleti, kendisine de gönderilen ilgili konu hakkında 14 Aralık 1936 yılında mütala belirtmeyen kurumlardan biri olmuştur.¹⁴⁵

31 Aralık 1936 tarihli Kültür Bakanlığı İlk Öğretim Genel Direktörlüğü'ne ait olan evrakta; meselenin çözümü için detaylı sayılabilecek 4 maddelik bir çözüm önerisi geliştirilmiş ve Başbakanlık'a gönderilmiştir.

¹⁴³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-16

¹⁴⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-11

¹⁴⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-12

“Kararlar Direktörlüğünden yazılan 12/11/936 tarihli ve 6/3732 sayılı buyukları karşılığdır :

İzmir Belediyesinin idaresi altında bulunana Karşıyaka Çocuk Yuvasındaki metruk çocuklardan altı yaşını bitiren 16 çocuğun öğretim ve eğitim durumu hakkında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığında Yüksek katınıza sunulan 6/8/936 tarihli ve 177/7044 sayılı yazı okunmuştur. Bu husustaki düşünceler aşağıdaki maddelerde arzedilmiştir.

1. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının yazılarında da bildirildiği gibi metruk çocuklardan altı yaşını bitirenlerin himaye ve tahsilleri 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha kanununun 161 inci maddesinin son fıkrası buyruğıle her nekadar Bakanlığımıza verilmişse de bu çocukların parasız yatılı olarak tahsil görebilecekleri Devlet Müesseseleri arasında Liselerin ilk kısımları kaldırılmıştır.

2. Masrafları 1867 sayılı kanun mucibinde Vilayetlerin verdikleri iştirak hisselerile temin edilen şehir yatı okullarının bir kısmı geçen yıllarda kapatılmış ve bunların talebesi İstanbuldaki Dumlupınar ve Hakimiyeti Milliye şehir yatı okuluna yerleştirilmiştir. Bu okullara üç yıldanberi talebe alınmadığından ilk sınıfları bulunmayan İstanbul ve Edirnedeki şehir yatı okulları da kısa bir zamanda kapatılarak illere gündüz okulları açmak ve daha çok çocuk okutmak imkanları verilecektir.

3. 1593 sayılı umumi Hıfzıssıhha kanununun 161 inci maddesile himaye ve tahsilleri Bakanlığımıza verilmiş olan metruk çocuklardan altı yaşını bitirenlerin okuyabilecekleri yatı okulları olmamasından ve aynı zamanda bunların yatı okullarında Devlet hesabına parasız okutulacakları dair kanun maddesinde sarahat bulunmamasından dolayı bu çocukların tahsilleri Bakanlığımızca temin edilememektedir. Yalnız ücretleri çocuk Esirgeme Kurumu gibi Hayır Cemiyetlerince temin edildiği takdirde İstanbul Husisi idaresince Zencilikuyuda ilk öğrenim yaşında bulunan çocuklar için bu yıl açılan ücretli pansiyona yerleştirilmek suretile İstanbul İlkokullarında okutulmaları kabildir.

4. İlk tahsillerini bu suretle bitirecek olan metruk ve kimsesiz çocukların parasız Orta okul sınavlarına iştirak ettirilmeleri, kazananların Orta ve Ertik okullarına ve kazanamayanların da iş Messeselerine yerleştirilmeleri mümkün olan tedbirlerdendir.

Yurt dahilindeki bütün metruk ve kimsesiz çocukların himaye ve tahsillerine temas eden durumun bundan ibaret bulunduğunu arzeder, derin saygılarımı sunarım.”¹⁴⁶

Kültür Bakanlığı'nın¹⁴⁷ bu önerisi 1940'lı yıllarda karşımıza çıkan Sümerbank Çıracık Mektepleri gibi girişimlerle uygulanılmaya çalışılacaktır.

Maliye Vekaleti, 2 maddelik çözüm planının ilk maddesinde; 6 yaşını geçen çocukların gerekirse ailelere para verilmesi karşılığında, aileler tarafından bakımının üstlenilmesi; bunun yanında bu çocukların bakımını üstlenecek ve bu konuda ki eksiklikleri giderecek özel yatılı okulların kurulmasını önermiştir. İkinci maddesinde ise ilgili mevzuat iptal edilirse çocukların bakımlarının yaş şartı olmadan doğrudan belediyelere bırakılmasını önermiştir.

“1- ...Hususi müesseseleri olmayan yerlerde belediyeler, bu çocukları icap ederse bir ücret mukabilinde bakılmak ve büyütölmek üzere aileler nezdine verirler. Altı yaşından sonra bu çocukların himayesi ve tahsil ettirilmesi Maarif Vekaletince Deruhte olur denilmiş olduğundan; Maarif Vekaletinin metruk çocuklardan altı yaşını ikmal edenlerin himaye ve tahsillerini deruhte etmesi zaruridir. Binaenaleyh yatı mekteplerinde, ve yatı mektepleri tasfiye edilirse; bunlar için açılacak hususi bir müessesede çocukların himaye ve tahsillerinin temini lazım gelmektedir.

2- Mevcut mevzuatın değiştirilmesi mevzubahs olduğu takdirde ise, bu iş daha ziyade bir belediye hizmeti olduğundan yaş ile mukayyet olmayarak çocukların himayesinin tamamen belediyelere bırakılması muvafık olacağını ve Maliyece serdedilecek başkaca bir mütalaa bulunmadığını arz ederim.”¹⁴⁸

Ardından yazışmalara 3 Şubat 1937 Hariciye Vekaleti; görüşlerini iletmiştir. Devletin “çocuk davası” konusuna bakışını anlatan önemli ifadelerin yer aldığı bu belge; son derece ilginçtir. Çocukların toplum yaşamından kopmaması ve faydalı bireyler olarak yetiştirilmesi, insani olduğu kadar; toplumun ve devletin çıkarları içerisinde de son derece önemli bir konu olduğunun altı çizilmiş ve meselenin çözümünde yer alabilecek kurumlardan bahsedilmiştir.

¹⁴⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-(17,18).

¹⁴⁷ 1935 yılında Maarif Vekaleti Kültür Bakanlığı adını alarak, 1941 yılına kadar bu isimle çalıştı.

¹⁴⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-19

“Metruk çocuklardan altı yaşını bitirmiş olanların himaye ve tahsillerinin temini hakkında yukarıda tarih ve numerosu meskur yazılarına ek olarak gönderilen Sıhhat ve İctimai Muavemet Vekaletinin 6/8/936 tarihli ve 177/7044 sayılı tezkeresi sureti Veklatimizce tetkik olundu.

Vatandaşlık kanununun 2 inci maddesini B. Bendinde tasrih edildiği veçhile Türkiyede doğup da anası ve babası belli olmıyan çocuklar Türk vatandaşıdır. Bu metruk çocukların infakı ve heyeti içtimaiye için faydalı bir uzuv olarak yetiştirilmesi insani olduğu kadar da cemiyet ve memleketin yüksek menfaatleri noktai nazarında mühimdir.

Gerçi bu hususta gösterilecek itina ve yardımın çocukları terke teşvik edebileceği dahi hatıra gelebilirse de her halde terk olunmuş olan zavallı çocukları himayeden feragat etmemek bir vecibe teşkil eder. Bunun içindir ki vazı kanun tarafından bu bapta bazı ahkam vazedilmiştir.

Bu cümleden olarak kanunu medenin 317.inci maddesinde ‘anası ve babası belli olmıyan çocuk, belediyece infak olunur’ denilmek olduğu gibi 1593 numarolu kanunun 161 inci maddesinde metruk çocukların altı yaşını ikmal edinceye kadar mahalli belediyeler, Belediye olmıyan yerlere köy heyeti ihtiyariyeleri tarafından himaye edileceği ve altı yaşından sonra bu çocukların himayesi ve tahsil ettirilmesinin Maarif Vekaletine aid olacağı tasrih edilmiştir.

Memleketimizde çocukların himayesini deruhde etmiş olan Çocuk Esirgeme Kurmunun Anayasasının ikinci maddesine göre kurumun gayesi çocukların hayat ve hukukunu himayeye natuf olup sureti umumiyede bu himaye on iki yaşına kadar maddi, daha yukarısı için manevidir. Kurumun gayesini istihdal için vücüde getireceği tesisat arasında misafirhaneler ile, Yetim Yuvaları da vardır.

Maruzatı sabıkadan anlaşılacağı veçhile metruk çocukların infakı, himayesi ve talimüterbiyesi vazı kanun tarafından muayyen bir yaşa gelinceye kadar Belediyeler ve o yaştan sonra Maarif Vekaletine tahmil edilmiştir. Diğer cihetten Çocuk Esirgeme Kurumu da kimsesiz çocukların himayesini asıl bir vazife olarak deruhde etmiştir.

Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin melfuf tezkeresinin mütalaasından altı yaşını ikmal eden metruk çocukların infak ve iaşesine Maarif Vekaletince imkan bulunmadığı ve Çocuk Esirgeme Kurumuna da böyle bir mecburiyetin tahsil edilemeyeceği

anlaşılmaktadır. Binaenaleyh sureti işardan istidlal edildiğine göre günlük tahsisat meselesinden doğmakta olup Devletce münasib şekilde tahsisat temin edilerek bu vaziyetteki çocukların himayesi keyfiyetinin Maarif Vekaleti veya Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti tarafından deruhde olunması yahut Çocuk Esirgeme Kurumuna tevdi edilmesi içtinab olunamaz bir zaruret olduğu mütalaasında bulunduğumu arzederim.”¹⁴⁹ Şeklinde Tevfik Rüştü Aras tarafından ifade edilmiştir.

Sivas Mebusu, Necmettin Sadak'ın 12 Mayıs 1937 tarihinde Cenevre'den Başvekalete yazdığı mektuptan, saptadığımız bulgulara göre 6 Mayıs 1937'de, hükümetin bu konuda tahkikat yapmaya karar verildiği görülmüştür.

“Fransızca “Ankara” gazetesinin 6 Mayıs 1937 tarihli nüshasında çıkan, memleketimizdeki çocuk kurumu teşkilatına ait makalenin son fıkrasında, Hükümetten başka yardımcısı olmayan yetimi çocukların en iyi şekilde büyütülmeleri için tetkikat yapılmasının Başvekaletçe alakadar Vekaletlere bildirildiği yazılıdır.

Milletler Cemiyeti İçtimai Meseleler Şubesi müdürü Mösyö Ekstrand, bana yazdığı bir mektupda, memnuniyetle okuduğu bu fıkradan bahs ederek, yapılacak tetkiklerin neticesi hakkında malumat rica eylemiştir. Bu tetkiklerin neticesi alındığı zaman kendisine bildirilmek üzere malumat lutf etmenizi saygılarımla rica eylerim.”¹⁵⁰ Şeklinde ifade edilmiştir.

Araştırmamız sırasında gazetenin ilgili nüshasına ve Necmettin Sadak'a gönderilen cevap mektubuna ve tetkiklerin sonucuna ulaşamamıştır.

Çocukların ne yapılacağı meselesi karara bağlanamadığı için Çocuk Esirgeme Kurumu başkanı Dr. Fuat Umay tarafından konu 3 Mart 1938 yılında Başbakan Celal Bayar'a taşınmıştır. Mektubun içeriği dönemin şartları içerisinde Çocuk Esirgeme Kurumunun çocuk meselesi üzerinde yaşadığı problemleri göstermesi açısından önemlidir. Bu mektuba verilen cevap, araştırmamız sırasında bulunamamıştır.

“Eski devirlerin bize bırakmış olduğu acı miraslar arasında bilhassa çocuk meselesi de bulunduğu malumualinizdir. Bu derin içtimai derdimizle meşgul olmak üzere teşekkül etmiş olan Kurumumuz gün geçtikçe vazifesinin ağırlaşmakta olduğunu görmektedir.

¹⁴⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-(13,14)

¹⁵⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-10

Anadolunun biricik müessesesi olan Keçiören’de ki Anakucağına yurdun en uzak yerlerinden getirilen süt çağındaki öksüzlerin hayatını muhafaza makasadyla iade edilmeyerek kabul edilmeleri ve bunların elleri ekmek tutuncaya kadar Kurumumuzun himayesinde bulunmaları mecburiyeti hizmetimizi tehdit etmektedir. Evvelce mektep çağına gelen çocukları Darüleytamlara devrediyor, yerlerine ölüme daha yakın bulunan süt çağındaki kimsesiz yavruları alarak bakabiliyorduk. Bugün ilk mektebi bitirmiş olan çocukların bile devredilecek bir yer olmamasından himayemizde kalmış bulunmaları müesseseye yeni çocuk almamızı, bu suretle bilhassa lohusa iken ölmüş köy kadınlarının ölüme mahkum çocuklarına yardımımızı imkansız kılmaktadır. Bugün İstanbul mekteplerine göndermek ıstırarında bulunduğumuz yirmi altı çocuğumuzdan yirmi birini ücretle okutmaktayız. Bu sene yaşları büyüyen daha bu kadar çocuğumuzu da bunlara ilave etmek mecburiyetindeyiz. Masrafımızın çoğalmasına mukabil yardım yapabileceğimiz yavruların adedinin azalması bizi üzmemekte ve asıl gayemiz olan çocuk ölümü ile mücadeleden uzaklaştırmaktadır. Bu vaziyetin devamı yurt için de faydalı olamayacağı malumualileri olduğundan mektep çağına gelen çocuklarımızın Hükümet himayesine devredilebilmeleri hususunun teminine emirlerinizi rica eder saygılarımı tekrarlarım”¹⁵¹

Konu henüz çözüme kavuşmadan Atatürk’ün ölümünün ardından kurulan yeni hükümette 21 Haziran 1939’da tekrar gündeme gelmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumunun verdiği cevap çarpıcıdır.

“Çocukların müsaitsinne geldikçe emniyet edilecek esnaf ve teşekküller yanına çırak verilerek kısa bir zamanda hayatlarını kazanabilecek bir hale getirilmeleri, Kurumun esasen ilk teşekküllerinden beri tatbik etmek istediği bir usul ise de, kanun on ikiden aşağı çocukları işten men etmekte bulunmasını ve daha yukarıdaki yaştaki çocukların iş müesseselerine verildikleri takdirde dahi eksariya kendilerine uzun müddet yatacak yer temini iktiza etmekte olmasına mebni, kurumun ancak küçükten beri yetiştirdiği çocukların bu suretle hayatlarını temin edebildikleri ve şimdiye kadar atelyelere 1398 çocuk yerleştirildiği, ve süt ve mama çocukları haricindekilerin himayeye teşkilat ve gelirinün müsait bulunmadığı bildirilmektedir. Filhakika bu kuruma bağlı Anakucağında ahiren yaptırılan tefriş sonunda küçük çocukların bakımlarının temininde bile birçok eksiklikler olduğu mevcut görülerek islah ve ikmali kuruma rapor edilmiştir.”¹⁵²

¹⁵¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-28

¹⁵² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-3

Bu belge Sıhhat ve İçtimai Muavemet Vekalati tarafından Yüksek Başvekalet'e gönderilerek şu öneriler sıralanmıştır.

“1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha kanununun 161. Maddesi hükümüne tevfikân altı yaşını ikmal edinceye kadar Belediyeler tarafından himaye edilen çocukların bu yaştan sonra himaye ve tahsil ettirilmelerinin Maarif vekaleti tarafından deruhta edilmesi iktiza etmekte ise de, adı geçen vekaletin ilişik dosya meydanında mevcut 31 ilk kanun 1938 tarihli ve ilk idrisat 70116 sayılı yazısında bu gibi çocukların tahsil görebilecekleri Devlet müesseseleri arasında liselerin ilk kısımları kaldırıldığı, şehir yatılı okullarının bir kısmı kapatılmış ve mevcutlarada talabe alınmadığı gibi bunların kısa bir zamanda kapatılarak gündüz okulları açılması kararlaştırılmış bulunduğu cihetle kendilerinin meccani ve yatılı bir şekilde himayelerine ve tahsillerinin teminine imkan görülmediği bildirilmiştir.” Ardından şu öneri sıralanmıştır; çalışma yaşı olan 12 yaşına gelene kadar belediyeler tarafından himaye edilmeye devam edip çalışabileceği yaşa ulaştığında devlete ait fabrika ve iş yerlerinde çalıştırılabilmesi ve oralarda barındırılabilmesinin teşkilat yapılmasının kurulması iletilmiştir.¹⁵³

Dönemin belgeleri incelendiğinde Cumhuriyet Halk Partisi Sekreterliğine gelen çocukların işe yerleştirilmeleri konusunda gelen yardım taleplerinde içerisinde de aynı talepleri görmekteyiz. Konunun detayları ve çözümüne yönelik olarak yapılacak hamleler 1939-1950 dönemi başlığı altında işlenecektir ilgili arşiv belgelerinin örnekleri ise ekler kısmında verilecektir.

¹⁵³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-5

73 - شهر ياقى مکتى - مارافوزلى آتەلبەسى
Cabinet Making Shop in an Orphanage

74 - شهر ياقى مکتى - اوبەجىلىق آتەلبەسى
Boys carving Wood in an Orphanage

Kaynak: School Life in Turkey 1928. TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Sistemi, 27.05.2019 saat 15:00'da <http://hdl.handle.net/11543/1516> adresinden erişilmiştir.

Görsel 2.3. Yetimhanelerde Meslek Alanında Eğitim Gören Çocuklar

2.3.4. Çocuk Sağlığı

Çocuk sağlığı konusunda yapılan ana çalışmalar; Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Sağlık unsurunun kimsesizlik olgusundan bağımsız olmaması ve çoğunlukla bu iki kavramın iç içe geçmesi Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nu doğrudan sağlık unsurlarıyla ilgili kararlarıyla birlikte diğer kararlarını; çalışmamız içerisinde bir bütünlük taşımasını istediğimizden dolayı sağlık teması altında vermeyi uygun gördük.

Günümüzde Sağlık Bakanlığı adını alan bu kuruluş 1920 yılında oluşturulmuştur. Vekaletin korunmaya ihtiyaç duyan çocuklara yönelik yaptığı çalışmaları incelersek Dr. Refik Saydam döneminde halk ve çocuk sağlığı için büyük adımları atıldığını ve yapılan çalışmaların sonraki yıllar için bir temel teşkil ettiğini görürüz. “Doktor Refik Bey (Saydam) döneminden sonra 1960 yılına kadar görev yapan bakanların tamamı Doktor Refik (Saydam) Bey'in ortaya koymuş olduğu uygulamaları sürdürmek ve geliştirmek üzerine yoğunlaşabilmişlerdir.”¹⁵⁴

Vekalet bu periyotta dönemin popüler hastalıkları olan ve özellikle çocuklar üzerinde yaygın olarak görülen sıtma ve verem gibi bulaşıcı hatalıklara karşı önleyici tedbirler geliştirilmeye çalışılmıştır. Meclis konuşmaları incelenir genç Cumhuriyet'in bu konu üzerinde ihtimamla durduğu görülür. “Halkımızın bünye-i içtima-iyesini yıpratıcı sıtma ile ciddi bir mücadeleye girişmek Sıhhiye Vekâletinin en esaslı umdesidir. Bundan maada frengi ve verem tahribatına, nüfus itibarıyla pek şayan-ı teemmül olan çocuk hastalıklarına ve vefiyatına karşı koymak için bir taraftan teşkilat-ı sıhhiyemizin taazzuv ve tevessüüne azami sarf-ı gayret edilecek, diğer taraftan da teşkilat-ı hususiyeye bu gayeleri teminen muavenet ifa olunacaktır.”¹⁵⁵ Hastalıklarla mücadelenin önemi bu şekilde ifade edilmiştir.

Dönemin en önemli gelişmelerinden birisi olan ve genel sağlık politikalarını belirleyen kanun olan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu; 17 Nisan 1930 tarihinde Mecliste

¹⁵⁴ Tekin, G. (2011). *Sıhhiye ve Muavenet-İ İctimaiye Vekâleti'nden Sağlık Bakanlığı'na (1920-2000)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

¹⁵⁵Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1924, Kasım). *Zabıt Ceridesi, 2.Devre, 10. Cilt*, 1 Haziran 2019 tarihinde saat 15:00'da <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007fih.pdf> adresinden alınmıştır.

onaylanan bir yasa ile on beş bölüm ve 309 maddeden oluşmuş olup; 25 madde doğrudan çocukla ilgilidir.¹⁵⁶

Bu kanun çalışmamız bağlamındaki önemi çocuklara 12 yaşından küçüklerin çalışmalarının engellenmesi, çocuk işçiliğinin çalışma saatlerini düzenlemesi gibi koruma tedbirlerinin yanında; korunmaya ihtiyaç duyan çocuklar gerektiğinde aile yanına ya da kuruma verilmesinin ilk kez kanunla düzenlemesi yapılmıştır. Bu değişikliklerle bağlantılı olarak Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1931 kongre tutanakları incelendiğinde Toplumsal Hayat ve Genel Sağlık bölümünde şu kararların oybirliği ile alındığı görülür:

“Fırka çocuk hayatı ile hususi bir şekilde ilgilidir. Doğumevlerinin arttırılmasına çalışılacaktır. Amele mıntıklarında kadın işçilerin çalıştıkları esnada çocuklarına bakacak müesseseler yaptırılmasına ve bunların arttırılmasına devam olunacaktır.”¹⁵⁷ Kimsesiz çocuklarla ilgili ise şu kararlar alınmıştır; “Kimsesiz çocuklar yardıma muhtaç ihtiyarlar ve maluller milletin vesayet ve himayesi altındadır.”¹⁵⁸ Ek olarak 1936 yılında Umumi Hıfzıssıhha'ya getirilen çocukların iş yaşamını düzenleyen kanunlarla devletin koruma kalkanı daha da genişletilmeye çalışılmış. On iki yaş ile on altı arasında bulunan kız ve erkek çocuklar günde azami sekiz saatten fazla çalıştırılmaz maddesi, Gebe kadınlar doğumlarından evvel üç ay zarfında çocuğunun ve kendisinin sıhhatine zarar veren ağır hizmetlerde kullanılamaz, Doğurduktan sonra 155 inci maddede tayin edilen muayyen müddet istirahatini müteakip işe başlayan emzikli kadınlara ilk altı ay zarfında çocuğunu emzirmek üzere mesai zamanlarında yarımşar saatlik iki fasıla verilir maddeleri¹⁵⁹ devletin halkçılık ilkesi ile doğru orantıda sosyal devletçilik anlayışının giderek geliştiğini göstermekte olup yine de uygulama örneklerini arşiv belgelerinde incelediğimiz özellikle belediyelerin görevlerini yerine getirmelerde istenen seviyeye ulaşamamıştır. Örneğin 21 Haziran 1939 yılında İzmir Karşıyaka Belediyesi korunmaya ihtiyaç duyan 6 yaşını geçmiş çocuklar konusunda himaye teşkilat ve gelirinin müsait bulunmadığını Başvekalete ilgili yazısında bildirmiştir.¹⁶⁰

Kanunun uygulanması konusunda dönemin arşiv belgeleri incelenirken karşılaştığımız başka bir bulgu 167.madde içerisinde belirtilen “On iki yaşından aşağı

¹⁵⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri:10.0.0.,7-39-9

¹⁵⁷ a.g.e., s,87

¹⁵⁸ a.g.e., s,87

¹⁵⁹ Resmi Gazete 06/05/1930

¹⁶⁰ A.g.a.

çocukların, sinema ve tiyatro ve dans salonu ve bar gibi mahallere getirilmesi ve kabul edilmesi memnudur.”¹⁶¹ maddesinin uygulanmasındaki aksaklıklardır.

27 Aralık 1937 tarihli belgede Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Halkevi Başkanlığına gönderdiği belgede “Bazı Halkevlerimiz, Halkevlerinin Genel müsamerelerine çocukların iştirak edip edemeyeceklerini sormaktadırlar. Umumi Hıfzısıhha kanununun 166.maddesi 12 yaşından aşağı çocukları geceleri sinema ve tiyatroya kabullerini meneder. 167. maddesi de gündüzleri terbiyeevi, sinema ve temsile altı yaşından yukarı çocukların kabul edilebilmesini müsaade eder. Kanunun bu hükümlerinin olduğu gibi Halkevlerimizde tatbiki tabiidir. Halkevleri tarafından tertip olunan Balo, çaylı dans gibi eğlentilere gelince bunlara, ilk, orta ve lise tahsili yapmakta olan talebe iştirak edemeyecekleri gibi bu tahsil kademeleri yaşlarına tekabül eden gençler de iştirak ettirilemez. Bu türlü eğlentileri gençlere alıştırmak da halkevlerinin bir ödevi olduğu için bu yasağı dürüst bir şekilde tatbikten ziyade gençlerin sıhhatleri ve çalışmaları bakımından bu tedbirlerin alınmasının lüzumlu olduğu hakkında ailelere de kanaat verilmeye çalışılmalıdır.”¹⁶²

Bulguları incelediğimizde çocukların yaş gelişimlerine uygun olarak davranmaları, eğitim ve çalışmalarını aksatmamaları hususları önemsenip ailelere bu bilinç verilmeye çalışılmıştır. Yasak düğün, kına ve nişan gecelerini kapsamamaktadır.

2.3.5. Diğer Çalışmalar

Korunmaya ihtiyacı olan çocuklar konusunda doğrudan görev alması da bu konuda Halkevlerinin faydalı çabaları olmuştur. Halkevlerinin oluşturulması 1931 senesinde gerçekleştirilen 3. Büyük Cumhuriyet Halk Fırkası Kongresi’nde tartışılmış ve parti nizamnamesine girmiştir. Yapılan inkılapların toplum tabanında yaygınlaşması ve örnek yurttaşlar yaratılması hedefleriyle kurulan Halkevleri hakkında Güneş şunları belirtmiştir;

“19 Şubat 1932’de açılan halkevleri, Genç Cumhuriyet’in kültür atılımları, laikleşme ve çağdaşlaşma politikaları içinde özgün yapılarıyla önemli bir yer tutar.”¹⁶³ Aydın Halkevinin açılması sırasında ise Adnan Menderes bu yeni paradigma ve sosyalizasyon ile ilgili şu sözleri söylemiştir: “İnkılâbımız, Halkevleriyle medeniyet ve yükselme yolundaki zaferlerini tamamlayacaktır. Bu bizce yepyeni bir mevzu ve harekettir. Ve lâyıkiyle herkes

¹⁶¹ a.g.e.

¹⁶² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri: 490-1-0-0., 3-15-50

¹⁶³ Güneş, M. (2012). Adnan Menderes ve Halkevleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 12 (25) s,144

tarafından anlaşılması belki güçtür. Münevverlerimizin ve arkadaşlarımızın vazifesi bu hareketin önemini alakalı vatandaşlara anlatmaktır”¹⁶⁴

1930’larda siyasal, hukuki, toplumsal alanlarda birçok devrim gerçekleşmiştir. Halkevleri, Cumhuriyet ‘in ideolojisini; aydınlar ve yerel önderler aracılığıyla halka götürme, yaygınlaştırma, tanıtmaya ve toplumun kültür yapısını canlandırma denemesidir. Halkevlerinin birer şube ve kol olarak gösterilen bu çalışma konuları: dil ve edebiyat, güzel sanatlar, temsil, spor, sosyal yardım, halk dersaneleri ve kurslar, kütüphane ve yayın, köycülük, tarih ve müzedir.¹⁶⁵ Ulusun toplumsal ve kültürel yaşayışını hedeflenen ileri seviyeye taşımaya yönelik Cumhuriyet Halk Fırkasının bir organı olarak açılan Halkevlerini, parti–devlet bütünleşmesinin bir sonucu olarak yarı formal kurumlardan saymak gereklidir.

İsmet İnönü 22 Şubat 1932’de vatandaki bütün entelektüel sınıfın, bütün ilerlemek isteyen unsurların müşterek malı olarak ifade etmiştir.¹⁶⁶ Halkevi’ne bağlı dokuz şubenin oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu dokuz şubeden beşincisi ise “İçtimaî Yardım Şubesi” adıyla sosyal yardımlara ayrılmıştır.”¹⁶⁷ Halkevlerinin yükümlülükleri arasında bakımevleri, süt damlaları, kreşler, öğrenci yurtları açmak, kimsesiz okul çocuklarına yemek ve yardımlarda bulunmak ve işsizlere iş bulmada yardımcı olmak gibi doğrudan ‘sosyal hizmet’ sayılabilecek işler bulunur.¹⁶⁸ Bu kurumlar buldukları bölgede yerel ölçekte çalışmalar yaparak, sosyal yardım konusunda kuruldukları bölgelerde fayda sağlamışlardır.

Çocuk sağlığı konusunda çalışmalarıyla Kızılay Cemiyetine bakarsak: Cumhuriyet yönetiminin, eski statükodan devralıp devamını sağladığı kurumlardan biri olan Kızılay; yeni dönemin içerisinde yalnızca bir hayır kurumu olmakla kalmayarak; devrim hareketi içerisinde kendini konumlandırmış; çeşitli alanlarda devletle birlikte hareket ederek yeni toplumun sosyalizasyonu içerisinde özellikle korunmaya ihtiyaç duyan çocuk meselesinde, Çocuk Esirgeme Kurumuyla birlikte en etkin çalışmaları yürüten organ olmuştur.

¹⁶⁴ Adnan Menderesin Konuşma metni için bkz. Aydın Halkevi Broşürü, Nefes Matbaası İzmir 1933, ss.7-9. Halkevleri, (Haz. Tahran Erdem - I. Selçuk (Erez), İstanbul 1963, ss.24-26. Ayrıca bkz, Özacun, a.g.e, s.89.

¹⁶⁵ C.H.F Halkevleri Talimatnamesi (1932) Ankara : Hakimiyeti Milliye Matbaası. , s,6

¹⁶⁶ a.g.e, s,1

¹⁶⁷ Bulut, T. (2014). *İnönü Dönemi T.C. Hükümetlerinin Sosyal Yardım Politikaları (1938–1950)*. Yayınlanmış Doktora Tez. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı. s,87

¹⁶⁸ Turan, Ş. (1999) *Etkin Bir Eğitim, Kültür ve Sosyal Dayanışma Kurumu Olarak Halkevleri*, Bilanço 1923-1998 içinde Zeynep Rona (Edt.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s. 213-214.

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti olan adı 1923'te Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1935'te Türkiye Kızılay Cemiyeti adını almıştır.

Çalışmamızın çerçevesi içerisinde çocuk koruma faaliyetleri bağlamında cemiyetin çalışmalarını incelersek acil müdahale edilmesi gereken çocuklara yönelik oluşturdukları birimlerle saha hizmetleri vermişlerdir. Örneğin "1 Ağustos 1923 tarihinde Merkez, yalnızca çocuklara bakıp yardım etmek için oluşturulan yeni birim; anneleri tarafından getirilen 0-1 yaş civarında 36.500 çocuğun beslenmesini sağlamış 391 hastalıklı çocuğa ilaçlar vererek iyileşmelerini sağlamıştır. 105 çocuğa evlerine hemşireler göndererek baktırıp 960 çocuğun da sağlık durumların yakın gözleme alan Kızılay. Ayrıca bayram dolayısıyla 150 çocuğa da giysi, çamaşır, kundak sağladı."¹⁶⁹ ifade edilmiştir.

Savaş sırasında Yunanistan'a esir düşen ihtiyar, kadın ve çocukların oranının yüksek olduğu Türk esirler ile ilgili kamuoyu oluşmasını sağlayıp esir kamplarının denetlenmesi içinde ortak bir komitenin kurulmasını sağlamıştır.¹⁷⁰

Bünyesinde açtığı ücretsiz ve her Türk kadınının katılabildiği üçer aylık gönüllü hastabakıcılık kursları ile bulaşıcı hastalıklardan korunma, çocuk bakımı, yeni doğan çocuğun yatağından beslenmesine kadar gösterilecek özen, çocukların karşılaşılabileceği hastalıklar bunlardan korunma ve bakım, İlk yardım, sargılar, zehirlenmeler, boğulmalar ve bunlara karşı önlemler gibi hususlarda halkın bilinçlenmesi sağlamak amacıyla 1927,1930,1939,1940 yıllarında kurslar tekrarlanarak verilmiştir.¹⁷¹

23 Mayıs 1933 tarihinde Kızılay'a bağlı bir gençlik yapılanmasının kurulmasıyla özellikle 2.Dünya Savaşı yıllarında gençlik ve sağlık kampları açılmıştır.

"Okulların yaz tatilleri zamanında çok zayıf, fakir, bakımsız ve hastalıklı çocukların (özellikle sıtmalı) açık havada disiplinli, bakım altında, iyi beslenerek kuvvetlendirilmesi, eğitilmiş ve sağlam bir bünyeye okullarına gönderilmesi, kampların önemli amaçlarından biridir."¹⁷²

Güneş bu süreci şu şekilde anlatır: "Kazım Dirik Paşa'nın İzmir'de uygulamaya geçirdiği az bilinen önemli projelerinden birisi de Çocuk Kampları uygulaması ile yoksul

¹⁶⁹ Akgün, S. K., ve Uluğtekin, M. (2002). *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a* Ankara: TDV Yay. s.179

¹⁷⁰ a.g.e.

¹⁷¹ a.g.e.

¹⁷² Bulut, T. (2007). Cumhuriyet'in Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6(14) s.115

çocukların yaz aylarında temiz ve sağlıklı yerlerde kampa alınarak, iyi beslenilerek yetiştirilmesi idi. Türkiye’de ilk kez uygulanan hakiki halkçılığa doğru kampanyasıyla başlatılan bu hareketin mimarı ve uygulayıcısı Kazım Dirik Paşadır.”¹⁷³ Cumhuriyet’in, köy, köy gezerek, kampların bünyesine kattığı çocuklar üzerindeki temel tasarrufu; yaz tatillerinde bu çocukların hem sağlık hem de kültür yönüyle gelişmelerinin hedeflenmesi olmuştur.

Dönemin genel değerlendirmesini yaptığımızda “aynı oyunun iki ardışık sahnesi” olarak niteleyebileceğimiz 2 dünya savaşının; tam arasında kurulan yeni rejim; çocuk meselesi konusunda Osmanlı’dan devraldığı muhacir çocuklar, savaş öksüz ve yetimlerinin, büyük şehirlere göç eden yoksul çocukların; iâşe ve ibatelerini sağlamaya yönelik yasal bir zeminin hazırlanılmasına çalışıldığını görürüz. Bu nokta yapılan iyi niyetli çabaların, çocukların toplumsallaşmasında olumlu etkiler meydana getirdiği; ama sorunun çözülmesini engelleyemediği dönemin arşiv kayıtları ve gazete kaynakları incelendiğinde görülmektedir.

173 Güneş, G. (2004). Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Halkçılığa Doğru İzmir’de Çocuk Yurtları. *İstanbul Bilgi Üniversitesi Türk Devrim Tarihi Çalışmaları Dergisi*. (1). s,181.

3. BÖLÜM

3. CUMHURİYET DÖNEMİ ÇOCUK KORUMA POLİTİKALARI 1939 -1950 DÖNEMİ

1 Eylül 1939 yılında, 2.Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, kaçınılmaz görünen savaşın dışında kalabilmeyi başaran Türkiye; her ne kadar sıcak savaşın tahribatından korunsa da; savaşın yarattığı tüm olumsuzluklardan etkilendiği görülmektedir.¹⁷⁴ Güneş, savaş dönemi Türk çocuklarının mevcudiyetlerinden şu şekilde bahseder:

“II. Dünya Savaşını yaşayan Türk çocukları önceki savaşların kurbanı olan çocuklardan ve Avrupa’da soykırıma uğrayan yaşlılarından daha şanslıydılar. Bu savaşta Türkiye’yi yönetenler, ülkeyi savaş dışında tutmayı başarmış; açlık, yoksulluk ve hastalıklarla karşı karşıya gelen bu dönemin talihsiz kuşağı, en azından babasız evsiz, yurtsuz kalmanın ne demek olduğunu öğrenmek mecburiyetinde kalmamıştır.”¹⁷⁵ Örneğin Yunanistan “Büyük Açlık” diye tabir edilen bir dönemden geçmiştir. Yunanistan’ın bu zor günlerinde ilk destek sağlayan ülkelerden birisi de Türkiye olmuştur. Özellikle Kızılay, gıda maddeleri ve sağlık malzemelerinin gönderilmesi için önemli çalışmalar yapmıştır. Kızılay haricinde birçok kuruluş ve organizasyon da bu insanlık görevinde aktif rol üstlenmişlerdir. Türkiye, ilk andan itibaren komşusuna destek olmaya çalışmış ve bu faaliyetler savaş sonuna kadar devam etmiştir. Yunanistan’da gıdasızlıktan kaynaklanan ölümler ve hastalıklardan en çok etkilenen kesim çocuklardır. Yaşanan bu insanlık dramı karşısında Kızılay’ın attığı önemli bir adım Yunanistan’dan getirilecek bazı çocukların bakımlarını, üstlenmek istemesi olmuştur. Ancak Yunan Kızılaç’ının başvurusu ve isteği üzerine teşebbüsten vazgeçilmiştir.”¹⁷⁶ Aynı zamanda arşiv belgelerinden takip ettiğimiz üzere; 17 Mart 1941 tarihli nüshada Rodos Adası’ndaki çocuklara ve hastalara mahsus olmak üzere Marmaris Limanı’ndan kalkan bir gemiyle tek seferlik 5840 kilo pirinç, 2200 kilo Zeytinyağı, 1500 kilo şeker, 2000 taze balık ve 60 adet keçiyi içeren bir yardımın yapıldığını görmekteyiz.¹⁷⁷

174 Güneş, M. (2015, Kasım). II. Dünya Savaşında Türkiye’de Çocuk Olmak. Ünlen, E. (Ed.). Yazılı Bildiri, *Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Bildiri Kitabı Cilt II*. Ankara, 1643-1673

¹⁷⁵ a.g.e.

¹⁷⁶ Bakar, B. (2008). Zor Zamanlarda İyi Komşuluk Örneği: İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’den Yunanistan’a Yapılan Yardımlar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 24(71). s.413 (Bakar’dan aktaran Güneş, 2015).

¹⁷⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-21

Bu dönem içinde, savaşın konsolide olan olumsuz koşullarını engellemek ve kötü gidişi durdurmak için İsmet İnönü yönetimi tarafından bazı önlemler alınmıştır. “Narh uygulaması, fiyat kontrolleri, ekme karnesi, Varlık Vergisi”¹⁷⁸ gibi sosyal ve ekonomik politikalarla savaşın getirdiği etmenler hafifletilmeye ve sosyal yapının dengeleri korunmaya çalışılmıştır.

Yine dönemin arşiv belgeleri incelendiğinde; 3 Temmuz 1942 yılında Başbakanlığa ait geçimi müsait olmayan çocuklu ailelere, hastalara ve kimsesiz çocuklara parasız şeker tevzii hakkında talimatnamede resmi müesseselerde mali durumunu belgeleyen yardıma ihtiyacı olan çocuklu ailelere ve kimsesiz çocuklara belediyeler vasıtasıyla çocuk başına ayda 500 gram şeker verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁷⁹

İlgili maddeler şu şekildedir.

“1- Bu maksat için satın alınacak ve tevzi edilecek şekerler kristal toz şekerdir. (bulunmadığı takdirde kesme şeker de dağıtılabilir.)

2-Parasız şeker beş yaşına kadar olan çocuklara (5 yaşını ikmal edenler dahil) mahsus olmak üzere, yalnız fakirliği sabit olan çocuklu ailelere, yine fakirliği sabit olan kimsesiz çocukların vasilerine veya bu çocukları nezdlerinde barındırmakta olanlara verilir.

Fakirlik, geçimi müsait olmayan ailelerle, kimsesiz çocuklar için şehir ve kasabalarda belediyelerin verecekleri vesikalarla tesbit olunur. Bu vesikalar senede bir defaya mahsus olarak alındıktan sonra, şekere istihkakı olanların nüfus hüviyet cüzdanlarına bağlanır; ve parasız şeker istihkakına esas tutulur. Ancak geçimi müsait olmayan ana ve babanın, nezdinde çalıştıkları resmi veya husisi daire ve müesseselerle, hakiki veya hükmi şahıslardan alacakları vesikalarda muteber sayılır. Bu yolda alınacak fakirlik vesikaları ile istida vermeğe lüzum kalmaksızın doğrudan doğruya şeker tevzi mahallerine müracaat edilir.

3- Fakirlik, geçimi müsait olmamanın tespitinde, ayda en çok (30) lira (30 lira dahil) , saf geliri bulunan çocuklu ailelerle, kimsesiz çocuklar göz önüne alınır, çocuk adedi üçten fazla olan ailelerden azami geliri ayda safi (40) liraya kadar (40 lira dahil) olanlara da bu

¹⁷⁸ Güneş, M. (2015, Kasım). II. Dünya Savaşında Türkiye’de Çocuk Olmak. Ünlen, E. (Ed.). Yazılı Bildiri, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. Ankara, 1643-1673

¹⁷⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 181-250-6-1

vesika verilir (Bu maddede bahsedilen gelirden maksat; ailenin geçimini temin için muhtelif menbolardan nakit ve ayn olarak elde ettiği miktarın yekunudur).

Geçimi müsait olmayan aile reislerine veya kimsesiz çocukların vesilerine veya nezdlerinde barındıranlara müstehak çocuklar için verilecek parasız şeker miktarı çocuk başına ayda (500) gram olarak hesab edilir. Ve her dört ay iptidasında gelecek dört aylık istihkak mecmuu toptan ve defatun verilir.

4- Parasız şeker alabilmek için ikinci maddede yazılı şekilde geçimi müsait olmadığı tesbit edilmiş olmak ve namlerine şeker alınacak çocukların nüfus hüviyet cüzdanları bu ihtiyaç vesikalarile birlikte ibraz edilmiş bulunmak şartı. Kimsesiz çocukların vesisi olduklarını veya bunları nezdlerinde barındırıp beslediklerini beyan edeceklerin bu ciheti resmi bir vesika ile isbat etmeleri lazımdır.

5- Şeker verilen çocukların nüfus hüviyet cüzdanlarına her defa şeker verilisinde tarih konularak (.....aylarına mahsus parasız şeker verilmiştir.) damgası basılır. Damganın boş yerlerine hangi aya ait olduğu yazılır.

6- Şeker tevzi mıntakalarının tayini bu mıntakların değiştirilmesi ve adetlerinin azaltılıp çoğaltılması, görülecek lüzuma ve ihtiyaca göre Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletince yapılır.

7- Geçimi müsait bulunmayanların çocuklarına parasız şeker tevzii salahiyeti verilen vilayetler her sene Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti bütçesindeki tahsisattan kendilerine tefrik edilecek miktar dahilinde ve usulü dairesinde şeker satın alarak müstehiklerine tevzi etmeğe ve tevzi işlerinde Cumhuriyet Halk Partisi İctimai Yardım teşkilatı, ve Halk evleri ile, Kızılay Cemiyeti, Çocuk Esirgeme Kurumu, Yardım sevenler cemiyeti ve Verem Mücadele cemiyeti gibi hükümetce tanınmış hayır müesseselerile işbirliği yapmap mezundurlar. Bu tevziat lüzuma göre Belediyeler; hastane veya dispanserler marifetleriyle de yaptırılabilir.

8- Parasız şeker tevzil için ihtiyarı icabeden bilumum masraflarla; ancak zaruru ve fevkalade hallere münhasır olmak üzere bu maksat için istihdam edilecekler için verilecek gündelikler şeker mübayaasına mahsus olarak gönderilen tahsisattan tediye ve mahsup olunur. Bu madde mucibince verilecek yevmi ücret miktarı azami üç lirayı geçmemek şartile mahalli en büyük Mülkiye amiri tarafından tesbit olunur.

9- Dağıtılacak parasız şeker Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti teşkilatına dahil en büyük memurun resiliği altında 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanununun 28 inci maddesi mucibince teşekkül edecek komisyon tarafından tesellüm edilerek bir makbuz mukabilinde, tevziatın taraflarından yapılması tenzih edilen 8 inci maddede yazılı teşekküllere toptan teslim olunur. Şeker alan teşekküller alacakları şeker miktarı ile bundan yapacakları tevziatı hususi bir deftere kaydederler.”¹⁸⁰

Parasız şekerin dağıtıldığı şehirler ise Ankara, İstanbul, Konya, İzmir, Zonguldak, Kayseri, Bursa, Seyhan, Malatya, Kocaeli, Eskişehir, Samsun, Sivas, Aydın, Afyon, Bolu, Edirne, Elazığ, Erzurum, Hatay, İçel, Niğde, Amasya, Rize, Sinop, Trabzon ve Burdur vilayetleri merkezlerinde ve belediye hudutları dahilinde verilmiştir.¹⁸¹

Devletin, çocuklu aileler ve kimsesiz çocuklara yönelik yaptığı bu uygulama, dönemin ekonomik şartları içerisinde değerlendirildiğinde; son derece önemli bir girişim olarak karşımıza çıkar. Yine dönem, arşiv belgeleri üzerinden takip edildiğinde yurt genelinde çıkarılan kararnameler ile vatandaşlara ve öksüz ya da yetim kalan çocuklarına yapılan birçok yardım örneği görürüz.

“Domuz sürek avında yaralı bir domuzun hücumuna uğrayarak aldığı yaradan ölen Ünye Kazasının Orta bölme köyünden Ahmet oğlu Veli Er’in fakir ve kimsesiz kalan karısı ile üç çocuğu 1942 Ziraat Vekaleti bütçesinin muzir hayvan ve hastalıklarla mücadele umumi masrafı tertibinden 150 lira tazminat verilmesi, Ziraat Vekilliğince kabul olunmuştur.”¹⁸²

Devlet, mali olarak en zor zamanlarında bile işleyişini devam ettirerek gerekli zararları karşılamaya çalışmıştır. Dönem içinde bahsetmemiz gerekenlerden biri de parti-devlet bütünleşmesinin bir ürünü olarak partiye gelen yardım talepleridir.

Parti, genellikle çocuk ve gençlerden gelen yardım taleplerini, Emniyet Müdürlüğü’ne göndererek istismarın önüne geçmek için durumla ilgili bir tahkikata başvuruyordu. 16 Eylül 1940 yılına ait bir dilekçe ve ardından partiye sunulan tahkikat örneğini incelersek:

¹⁸⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 181-250-6- (6,7).

¹⁸¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 181-250-6-9

¹⁸² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-18-1-2., 99-69-15

“Kırıkkale askeri sanat okuluna girmek için gelmişsem de mektebe kabul olunmadığımdan, Ankaraya yaya olarak geldim. Burada kimsem yoktur. Para olmadığından perişan bir haldeyim. Muta kadar gitmek için yardımınızı rica ederim.”¹⁸³

Yapılan tahkikatlar sonucunda aynı gün içerisinde CHP Genel Sekreterliği’ne, Bolu mebusu Dr. Zihni Ülgen tarafından yazılan bir dilekçeyle:

“Hüseyin Fehmi, Mustafa Kemal Saraç, Mustafa Kemal Akkuş isimindeki üç talebe Kırıkkale Askeri sanat mektebine girmek üzere Karamandan yaya olarak gelmişler fakat mektebin kayıt ve kabul zamanını geçirdikleri için kabul edilmemişlerdir. Yine yaya olarak Ankaraya gelen bu talebeler perişan bir hale düşmüşler. Yiyecek paraları olmadığı gibi memleketlerine de yaya gitmeğe suttretleri olmadığından Yüksek partimizden yardım istemektedirler.

Büromuzca yapılan tahkikat neticesinde de muhtaç oldukları kanaatine varılmıştır. Tensip buyurulduğu takdirde Ankaradan Karamana kadar otomobille gönderilmek üzere bu zavallı üç talebe için 22 lira 50 kuruş otomobil parası ile birer liradan üç lira da yardım olarak 25 lira 50 kuruşun kendilerine verilmesi için izinlerinizi diler, derin saygılarımı sunarım.”¹⁸⁴

Şeklinde bildirilmiş ve yardımın yapılması sağlanmıştır. Yine benzer bir yardım talebi sonrasında Yüksek Ziraat Enstitüsü Rektörlüğü tarafından CHP Genel Sekreterliği’ne yazılan mektup dönemin mali şartlarını görmek açısından anlamlıdır.

“Kurumumuz İstanbul Orman Fakültesi talebelerinden 1386 numaralı İhsan Gürel, 1396 Nusret Gönüllü ve 1363 numaralı Talat Eren 10.Eylül.1941 tarihinde birincisi Kastamonu ikincisi Yozgat ve üçüncüsü Erzurum’dan kamplarını yapmak üzere Ankara’ya gelmişler ve kampın bitmesinden bugüne kadar kururumuzda iâşe ve ibate edilmiş iselerde tedrisatın başlamış olması dolayısıyla İstanbul’a gitmeleri zaruri bulunmuşken kendilerinin fakir bulunmaları ve Kurumumuzda bunların yol paralarını temin edecek tahsisatta mevcut bulunmamakta olması itibariyle İstanbul’a gitmelerini temin için paraca yardım edilmesine müsaade buyrulmasına üstün saygılarımla rica ederim.”¹⁸⁵ Şeklinde ifade edilmiştir.

¹⁸³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0., 502-2018-2-27

¹⁸⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0., 502-2018-2-24

¹⁸⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0., 502-2018-2-8

Devlet, 2.Dünya Savaşı sırasında ihmal etmek zorunda kaldığı çocuk meselesine karşın 1944 yılında korunmaya muhtaç çocuklar için bir araştırma komisyonu kurulmasına karar vermiştir.¹⁸⁶ 1948 yılını ise Çocuk Yılı ilan ederek çocuk meselesine hızlı bir dönüş yapmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin hazırladığı duyuru metninde:

“Çocuk davasının önemini ve büyüklüğünü memleket ölçüsündeki tesir ve şumulünü en uzak köşelere kadar yaymaya çalışarak yurt çocuklarının herhangi bir suretle yoksulluktan ve ölümden kurtaracak bakım müesseselerinin bu sene zarfında çoğaltılmasına çalışılacağı, milli varlığımız için çok lüzumlu olan genel nüfus politikamızın yakın bir zamanda gerçekleştirilip kudretli ve müreffeh bir Türkiye'nin oluşmasında başlıca rolü ve etkisi bulunan çocuk davamızın parti teşkillerimizin ve yurtsever arkadaşlarımızın her yönden ilgi ve yardımda bulunmalarını, kurum şubelerinin bu alanda çalışma ve teşebbüsleri için ellerinden geleni yapmalarını dilerim.”¹⁸⁷ İfadeleriyle çocuk meselesine vurgu yapıldığı ve unutulmadığı görülür.

Savaşın ardından normalleşmeye başlayan mali durumla birlikte, çocuk konusunun yine önem kazandığı ve bu doğrultuda Çocuk Esirgeme kurumu tarafından çocuk meselesinin yaygınlaştırılması ve kamuoyunun bilinçlenmesi yönelik gösterdiği çaba; 25.yılımı kutlayan rejimin meseleye hala sahip çıktığının göstergelerinden biri olmuştur.

1949 yılında ise korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik olarak ilk özel kanun yürürlüğe girmiştir.

Genel olarak 1939-1950 dönemi içerisinde salgın hastalıklar, çocuk göçlerinin yol açtığı sokak çocukluğu olgusu, çocuk işçilerin genel durumu, askere alınan kişilerin çocuklarının iâşe ve ibateleri gibi problemlerle mücadele edilmiştir.

3.1. Çocuk Sağlığı

Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı'nın öncesinde cumhuriyetle ve Atatürk idaresiyle birlikte hızla iyileşen halk sağlığı üzerinde; -savaştan kaynaklanan mali sorunlar neticesinde- yaşanan problemler artmış; salgın hastalık furyası başlamıştır.

¹⁸⁶ Bkz.: Sarıkaya, M. (2004). II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Kimsesiz Çocuklara Yönelik Kapsamlı Bir Proje. *Atatürk Dergisi*, 4(1). 189-202.

¹⁸⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-01-502., 2018-2-1

Bunun en temel sebebi, savaş nedeniyle merkezi bütçe harcamaları içinde beklenildiği gibi savunma harcamalarının oranının artmasıyla; tüm sosyal harcamaların kaleminde azalan paylardır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında bulaşıcı hastalıkların hızla artması özellikle çocuklar üzerindeki etkilerinin vahim sonuçlar doğurmasıyla Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti tifüs, sıtma, verem gibi bulaşıcı hastalıklarla önleyici ve tedavi edici faaliyetler gerçekleştirmiştir.

Dönemin Sağlık Bakanı Dr. Sadi Konuk,¹⁸⁸ CHP'nin “kimsesiz, yoksul ve aylak çocuklar üzerinde meclis grubu komisyon raporuna”¹⁸⁹ yönelik bakanlığın görüşlerini belirttiği raporunda devletin o yıllardaki sağlık politikalarını ve çocuklar özelinde yapılan çalışmaları şu şekilde özetler:

“Cemiyet hayatımızda Cumhuriyetle beraber taazzuv eden Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının çalışma amacı şudur, Milli varlığın temeli Türk Milletinin sağlık durumunu maddi ve manevi cephelerden tehdit eden hertürlü hastalık ve salgınlardan koruma ve beşeri hayatın aksaklıkları arasında yer bulan sağlık bozukluklarını ve hastalık tahribatını en asgari radde indirerek fert ızdırabını azaltma böylece sağlığına sahip ve tabii insan ömrü içinde mutmain ve müsterih yaşayanların. Türk vatandaşlığı neşesiyle kaynaşan Türk vatanında çalışkan ve verimli Türk milleti!.. 22 inci hizmet yılını bitiren Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı... milli varlığın bütün kaynaklarından elde ettiği imkanları halk hizmetine severek vazifesinin icaplarını sağlamıştır.”

Girişyle başlayıp devam eden yazı, dönemin Köy Enstitüleri projesi ve köycülük felsefesine atıf yaparak şunları belirtmiştir.

“Bu suretle hazırladığımız çalışma programımızda ana kurum sağlık merkezleri olacaktır. Her türlü sabit ve gezici vasıtalarla halk sağlığını koruma malzeme ve tertibatına malik bulunacak olan bu merkezler aynı zamanda bütün sıhhi imdat vasıta elemanlarıyla teçhiz edilmiş olarak köyde , köylünün yanında hizmete girecek...Sağlık Bakanlığının büsbütün yeni bir dava olarak ele aldığı bu hareketin elemanları geçen senelerin binbir mahrumiyet ve imkansızlıklarına rağmen sessizce yetiştirilmiş ve önümüzdeki yılda birkaç misli artacak şekilde tertiplenmiş bulunmaktadır...Köy Enstitülerinde yetiştirilmekte olan sağlık koruyucularının bu seneki mezunları 275'tir. Gelecek sene bu rakam 300 adet

¹⁸⁸ Bkz.: Görev süresi 1945-1946

¹⁸⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-236-11-1

üzerinde olacaktır...milli bünyemizin esas dayanağı ve milli refahın ana kaynağı köy ve köylüden başlayacaktır.”¹⁹⁰

Ardından henüz çözülememiş sıtmaya bağlı yaz ishalleriyle ölen çocuklar hakkında Bakanlığın yaptığı çalışmaları şu şekilde belirtmiştir.

“Küçük çocuk Ölümüne korkunç bir sebep olan çocuk yaz ishallerine karşı bu mevsimde oldukça geniş bir mücadele yapılmış ve bu hastalık için Hıfzısıhha Enstitümüzde hazırlanan hususi bakteriyofaj ilaç mümkün olan genişlikte yurdun her tarafına yayılmış ve teşkilatımız elemanlarıyla parasız dağıtılarak küçük yavruların imdadına koşmuştur. Yine bu hastalık bu sene haber verilmesi mecburi hastalıklar arasına alınarak muntazaman takibi imkan bulunmuştur.”¹⁹¹

Karşılaştığımız 3 Nisan 1945 tarihli Meclis Başkanı Abdülhalik Renda'nın Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti'ne gönderdiği soru takriri; hastalığın o dönem ki çocuklar üzerinde yarattığı yıkıcı etkiler hakkında ilginç bir belgedir. Çocuk ölümlerinin yüzde yetmişinden daha fazlasına sebep olan Toksik çocuk (Sıtma) hastalığına karşı alınacak tedbirler hakkında Sıhhat ve İctimai Muavenet Başkanlığı'na Mardin Milletvekili Dr. Aziz Uras tarafından verilip; bir örneği Sağlık Bakanlığı'na gönderilen takrir şu şekildedir.

“Çocuk ölümlerinin varlığımızda açtığı derin gedikleri bilmeyenimiz yoktur. Sıtma ile olağanüstü savaş kanunumuzun gereklerine göre yurdumuzun kent, kasaba ve köylerindeki doktorlarımız tarafından mecburi ihbar usulüne tabi tutularak tedavilerinin mümkün olacağını bu suretle büyük külfetlere mecbur olmaksızın olağanüstü sıtma savaşı süresinde yüzbinlerce yavrumuzun muhakkak bir ölümden kurtarılmasının mümkün olacağı kanaatiyle sayın Sağlık Bakanımızdan aşağıda arz ettiğim suallere sözlü cevap vermelerini ve sübtropik olan yurdumuzda bu hastalığın hemen hemen hazıranda başladığına ve alınacak tedbirlerle sıtma savaşına müvazi olarak hemen başlanması icap ettiğine göre. Hazım borusunda geç imtisas olunması dolayısıyla toksik çocuk anteritleri üzerinde husule getiren bakteriler üzerinde tahripkar bir etki yaratan guanidin cezirli sülfatların bu hastalığa karşı aşikar bir başarı ile savaşılabileceğini ve bunun örnekleri de güven verici sonuçlar sağladığını ve bu ilaçtan kafi miktarının elde edilebileceğini umduğuma ve bu tedbirin istatistik bilgilerin vereceği neticeye göre gelecek yıllarda daha temelli bir çapta tutulması suretiyle önümüzdeki aylarda başlayacak olan sıtma savaşını yapacak olan hekimlerin bu

¹⁹⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-36-11-2

¹⁹¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-36-11-3

ilaçla cihazlandırılmasını, muvafık bulup bulmadıklarını, Sıtma ile olağanüstü sıtma savaşı yapacak olan hekimlerimiz tarafından kasabada köyde ve kentte sıtmalıyı ararlarken bunun yanı başında bir kaç gün içinde bu korkunç hastalıktan eriyip ölecek olan yavrulara bu ilacın verilmesini çocuğun diyetinin tayin ve bunun tatbik ettirilmesinin bu diyeti yapamayacak fakir ailelere devletin içtimai muavenet kurulunun, çocuk esirgeme gibi hayır teşekküllerinin ve nihayet bunların yetişemediği yerde bizzat hekimin o mahalde ön ayak olması suretiyle yardımcı tedbirlerin de tamamlanmasının bakan arkadaşımız tarafından mümkün görülüp görülmediğinin en kısa zamanda cevap vermesini arz ve rica eylerim”¹⁹² Bu soru önermesine verilen bir cevap bulgularımızda elimize geçmemiştir. Fakat gerekli ilaçların ithal edilememesinin temel sebebinin, mali şartların genel durumundan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Son olarak karşılaştığımız bulgu 1948 yılında Viroloji ve Virüs Aşıları Şubesi kurulması kararlaştırılmış sıtmanın yanı sıra ilk defa influenza virüsü, New-Castle virüsleri ve tavuk vebası üzerine araştırmalar yapıldığı noktasındadır.¹⁹³

3.2. Çocuk Kimsizliği ve Çocuk İşçiliği

1940’lı yıllara ulaşıldığında çocuk meselesi, sosyal yapı içerisinde kaygı verici şekilde bulunulmaya başlayan bir olgu haline gelmiştir. Kamuoyunda oluşan etki ve yazılı basının bu konu üzerinde durmaya başlamasıyla; çeşitli çareler düşünölmeye başlanmıştır. Özellikle 2.Dünya Savaşı’nın başlamasıyla mevcut şartlarda yine en çok çocuklar etkilenmiştir.

Yapılan çalışmalardan biri silah altına alınan askerlerin öksüz çocuklarına yöneliktir. Silah altına çağrılan askerlerden bazılarının kimsizlik yüzünden çocuklarını gelişigüzel bırakıp vazife başına gittikleri ve ortada kalan küçük yaştaki yavrularının, bakımsızlık yüzünden perişan yaşadıklarının, ortaya çıkması üzerine; Başvekalet, Çocuk Esirgeme Kurumu’na yolladığı 1 Ekim 1941 tarihli belgede¹⁹⁴:

Çorlu Vakıflar köyünde yaşanan Mustafa oğlu Mehmet’in ortada kalan en küçüğü sekiz yaşında olan çocukları örneğinden yola çıkarak yazıda şu noktanın altını çizmiştir.

¹⁹² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 8-50-16

¹⁹³ a.g.e. s,227

¹⁹⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-235-13-8

“Silah altına çağırılmış olanların geride bıraktıkları ailelerine bakmak, onların ihtiyaçlarını sağlamak nasıl bir ödevimiz ise kimsesiz kalan yavrularına da milli teşekküllerimizin kollarını açması aynı derecede değerli, gerekli bir ödevimizdir. Tezkerede adı yazılı erin yavrularının ve böyle sahipsiz kalmış başka er çocuklarının kurumunuzca korunması yolunda gereken tedbirlerin alınmasını ve sonucunda bilgi verilmesini rica ederim.”¹⁹⁵ Şeklinde belirtilmiştir.

Bu gibi babası askerde olduğu için metruk kalmış çocukların ayrılacak olan tahsisat ile Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından himaye ve muhafaza edilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁹⁶

Karşılaştığımız başka bir mesele savaş neticesinde ekonomik darlık ve yetersiz beslenmenin yol açtığı; büyük şehirlere olan çocuk göçü artmış; çocuk suçluluğu oranlarında dramatik artışlar görülmüştür.¹⁹⁷

Bu meseleye dönük olarak 1941 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu'nun İstanbul şubesinin hazırladığı 8 ay süren proje kapsamında, 45 sorudan oluşan tahkikat fişleri kullanılmıştır. Çocuklara sorulan kapsamlı kişisel sorular, meselenin anlaşılması için istatiki veriler haline getirilmiştir. Bu tahkikat fişleri ile; başıboş ve kimsesiz 2848 çocuğun durumu kayıt altına alınmıştır.

Sonuçlara göre bu çocukların 2516'sı erkek 332'si kız çocuğudur. Bu istatistik cetvelinde çocuklar; yaşlarına, etnik kökenlerine, yaptıkları iş, meslek ve okul durumlarına, günlük kazandıkları para miktarına, kazandığı parayı ailesine verip vermeme durumuna, ana babalarının durumlarına göre kategorilere ayrılmışlardır. Bu veriler değerlendirilerek; proje kapsamında meseleye yönelik olarak çözüm önerileri oluşturulmuştur.¹⁹⁸ Raporu göre bu çocukların büyük bir çoğunluğunun etnik köken bakımından, Türk olduğu ortaya çıkmıştır. Hristiyan azınlıklara ait ailelerin ve çocuklarının, sokak çocuğu olgusu içerisinde yer almamaları; sosyo-ekonomik durumlarının daha gelişmiş olduğunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkar.

Bu çalışmaya paralel olarak 12 Nisan 1943 tarihli belgede İstanbul Belediye Başkanı ve valisi Lütfü Kırdar Dahiliye Vekaletine problemi çözmek için çok kapsamlı bir rapor

¹⁹⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-235-13-1

¹⁹⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-235-13-4

¹⁹⁷ Metinsoy, M. (2008). *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

¹⁹⁸ Sarıkaya, M. (2004). II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Kimsesiz Çocuklara Yönelik Kapsamlı Bir Proje. *Atatürk Dergisi*, 4(1). 189-202.

hazırlamıştır. Sorunun kaynağını; büyük şehirlere iş bulmak amacıyla göç eden işçi sınıfı aileleri olarak tanımlandıktan sonra çözüm olarak İstanbul özelinde bir çocuk bürosu, çocuk zabıtalrı ve ziyaretçi öğretmenler teşkilatının kurulması gerektiğini belirtmiştir.

“Çocuk Zabıtalrı: Kadın ve erkek memurlardan mürekkep olacak bu hususi zabıta, ilk mektep yaşında ve daha küçük yaşta olupta sokakta ve günün geç saatlerinde tek başına dolaşan çocuğun, hüvviyetini ailevi ve içtimai durumunu tetkik eder...Tamamen kimsesiz veya hüviyeti meçhul bir halde sokakta kalmış çocukları toplar, büronun müşhade kliniğine sevk eder.”¹⁹⁹ İkinci aşama olarak çocuklar Çocuk Bürosuna götürülür.

“Çocuk Bürosu: Zabıta, adliye, sair devlet makamları tarafından, çeşitli sebeplerle kimsesiz kalmış çocukların sevk edileceği ilk müracaat merkezidir. Buraya müracaat ettirilen her çocuğun mazbut bir dosyası tutulur. Operasyona tabi çocuklar için 15-20 yataklı bir ruhiyat servisi ve laboratuvarı da büroya bağlıdır. Bu labaratuvar ve serviste çocuğun ilk müşahadesi yapılır. Irki, entolojik, fizik, ruhi ve zekai müşahade ve muayane neticeleri ile çocuğun teşhis fişlerine geçirildikten sonra kimsesiz çocuklar müessesine sevk edilir.”²⁰⁰

Literatür incelendiğinde bu fikirlerin kabul edilmediği görülmüştür.

Raporda göze çarpan ayrı bir detay ise zirai işlerde çalıştırılmak ve üretime katılmalarının sağlanmasına yönelik olarak düşünülen Çocuk Kolonilerinin kurulması fikridir. Bu fikir karşımıza uygulanamayan bir proje olarak Devlet Çiftlikleri adıyla çıkacaktır.²⁰¹

Devlet, bu konun çözümüne yönelik çeşitli girişimlerde bulunmasına ve çözüm önerileri geliştirmesine rağmen dönemin sosyo-ekonomik şartları içerisinde uygulanamadığı görülmüştür.

1944 yılına gelindiğinde ise bu rakam tüm çabalara karşılık 5000 civarına ulaşmıştır.²⁰² Metinsoy bu konuda “Savaş yıllarından önce de sokaklara terk edilmiş, çalışan, yoksul, bakımsız, başıboş, dilencilik yapan çocuklar yok değildir. Sokak

¹⁹⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-236-3-2

²⁰⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-236-3-3

²⁰¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-236-3-4

²⁰² Tan, 06.07.1944

çocuklarının çoğalmasının belki en önemli müsebbi savaşın getirdiği ekonomik sıkıntılar yüzünden aile kurumunun geçirdiği sarsıntı olarak belirtmiştir.²⁰³

3.2.1. Devlet Çiftlikleri

Başboş kimsesiz çocuk probleminin, çözümüne yönelik hükümetin aldığı kararlar doğrultusunda; biner kişilik kapasiteye sahip olması planlanan; Ziraat işlerinde yetiştirilmek üzere, öksüz çocuklardan oluşacak, Devlet Çiftlikleri'nin kurulması kararlaştırılmıştır.

Devlet Çiftlikleri; İlk olarak karşımıza Lütfü Kırdar'ın 1943 yılında Başvekalet'e gönderdiği raporun içerisinde "Çocuk Kolonileri" olarak karşımıza çıkar.

"Serseri Çocuklar disiplin, talim, terbiye ve mesleki tedarik müessesesi bugün için alınması çok zaruri görülen yegane tedbir, evvele disiplin müessesine sevk etmektir. Vakıf İstanbul şehrinin normal ihtiyacına göre bu nevi çocuklar için açılmış 50-80 yataklı bir terbiye ve tedarik müessesesi mevcut ise de meselenin genişliği ve cezri bir icraatla davayı kökünden halletmek zarureti karşısında daha esaslı bir kuruma ihtiyaç görülmüştür.

Bu tesis; her biri bir çok süfli ve sefil verasetlerden intikal etmiş, serserilik ruhunun cemiyet ve millet bünyesinden tamamen sökülüp atılması için gereken disiplin, tecrid ve iş tedavisini tatbik edecek bir sosyal psikoloji müessesesi aynı zamanda kendi kendini idare eden müstahsil bir meslek ve sanat mektebi vazifesini öğretecektir.

Şehirlerden uzakta fakat vasıtalara yakın ve iptidai madde maliyeti ucuza olacak bir yerde (Bursa, Kastamonu, Antalya) geniş arazi su ve ormana yakın bir boş saha veya bir köy civarında kurulacak bir Çocuk Kolonisi, Hükümetin bir defaya mahsus olarak ihtiyar edeceği bir miktar sermaye ile çalışmaya başlayacak. Toprak işleri, hayvan bakım ve üretimi yapılacak, dülgerlik, tahta ve demir işleri, terzilik, kunduracılık gibi sanatları ihtiva edecek ve kendi sitesini kendi kuracaktır. Tafsilatlı planı ve tatbikat talimatnamesi hazırlanmakta olan bu müessese kısa bir zaman içinde tamamen müstahsil bir hale ifrağ edilecektir."²⁰⁴

Literatürü incelediğimizde; planlanan bu kurum yumuşatılarak Devlet Çiftlikleri yapısına dönüştürülmüş ve disiplin vurgusundan vazgeçilerek; meslek öğrenme fikri ön

²⁰³ a.g.e., s,465

²⁰⁴ A.g.a.

plana çıkarılmıştır. 16 Haziran 1943 yılında Ziraat Vekaletin'den Başvekalet'e gönderilen yazı da konunun ayrıntılarına ulaşılabilir. İlgili yazı şu şekildedir:

“Öksüz çocukların kurulacak Devlet çiftliklerinde toplanarak ziraat işlerinde yetiştirilmesi hakkında Yüksek Makamlarına takdim kılınan rapora ve olbaptaki yüksek tasviplerine nazaran bu çiftliklerin kurulmasına başlanacak ve hemen icraate geçilecektir.

Kurulacak bu öksüz çiftliklerinde on yaşından yukarı olan kız ve erkek bütün çocuklar alınabilecektir. Yalnız bu çocukların evvelce birinci raporda da arzedildiği veçhile sıkı bir doktor muayenesinden geçirilecek her türlü sari ve bedeni hastalıklardan salim olması ve vücudu ziraat işlerine elverişli bulunması şarttır. Aynı zamanda bu çocukların annesi, babası ve himaye edecek kimsesi bulunmaması, tam manası ile öksüz ve kimsesiz olması icap etmektedir. Aksi takdirde ebeveynlerinden bunları zorla almak müşkül olduğu gibi kaçmaları ihtimali de çoktur.

Bu çocuklar için kurulacak biner kişilik çiftliklerden birincinin iklim ve toprağı ziraate müsait bulunan ve nüfus kesafeti az olan ve ortasından Murat nehri akan Muş Ovasında kurulması münasip görülmüştür ve burada Devlet hazinesine ait bu işe müsait boş arazi de tespit edilmiştir.

Hemen işe başlayabilmek için çiftliğin ve lüzumlu olan binaların kurulması ve bu çocukların yatıp kalkmaları ve yemeleri için iktiza eden yatak, yorgan, kazan, karavana ve saire gibi demirbaşların temini lazımdır. Kurulacak bu öksüz çiftliklerine sağlık muayenesinden geçtikten sonra on yaşından yukarı olan kız ve erkek bütün çocuklar alınabilecektir”²⁰⁵

Kararı incelediğimizde boş kalan verimli devlet arazileri hem tarıma açılarak değerlendirilmek istenirken, kalacak yer sorunu olan kimsesiz çocuklarla üretim çiftlikleri modeli yaratılmak istenmiştir. Ziraat Vekaleti'nin ilgili yazısının devamında:

“Yaşadığımız şu fevkaledde zamanlarda iaşe ve giyim darlığı yüzünden doğan ve sokakları doldurup bin türlü sefalet ve felaket olmak istidanı gösteren bu öksüz yavruları kurtarmak ve aynı zamanda zirai istihsalı arttırmak ve kendi saileri ve ihtisalleri ile bunların beslenmelerini sağlamak için bu çiftliklerin kurulması ve lazım olan binaların inşası ve demirbaşların tedariki için şimdilik ihtiyaç görülen bir milyon liranın koordinasyon

²⁰⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 185-274-10-1

fonundan itasına ve her sene bu iş için Ziraat Vekaleti bütçesine konacak tahsisatla senelere taksim edilmek suretile bu paranın ödenmesine yüksek müsaadelerini saygılarımla istirham eylerim.”²⁰⁶

Bu pratik çözümle çocuklar hem milli ekonomiye faydalı olacak; büyüdülerinde ise bu çiftliklerde memur olabileceklerini varsayarsak; acil bir toplumsal risk grubuna pragmatist bir çözümle yaklaşmıştır. Fakat maalesef bu projenin hayata geçirilip geçirilmediği konusunda başka bulguya rastlanılmamıştır.

3.2.2. Sümerbank Çırac Mektepleri

1943 yılına ait bir yazışmada, Sümerbank kurumuna ait fabrikalarda gelecekte çalışabilmeleri için 12 yaşını doldurmuş çocukları; eğiten çırac mektepleri kurulduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu mekteplere başvuran yoksul çocukların sayısının çokluğu yüzünden mekteplerin sayı ve mahiyetlerinin, arttırılması gerektiği konusu; bulgularımızda bahsedilen başlıklardır. İlk olarak CHP Genel Sekreterliği kendine başvuran çocuklardan birini bu atölyelere önermiştir. Cevap olarak Sümerbank Umum Müdürü Hulki Alisbah:

“Emirlerinize cevaben sözü geçen, çocuğu Kayseri Bez Fabrikamızdaki Çırac Mektebine göndermek suretiyle bunun işletmelerimiz için verimli bir eleman olmasının cihetine gidilebileceği ve kendisine bu mektebimiz talimatnamesi hükümleri dahilinde iaşe ve ibatesine ek olarak ayrıca bir ücret de verilebileceği arz ve numaileyhin Kayseriye kadar olan yol parasının Sayın Partimize yük olmaması için, Bankamızca deruhde edilmesinin kabul buyurulmasını istirham ederim. Yüksek saygılarımla.”²⁰⁷

CHP Genel Sekreterliği tarafından Sümer Bank Umum Müdürü Hulki Alisbah’a teşekkür mahiyetinde gönderilen cevapta buna benzer atölyelerin sayısı ve nerede oldukları gönderilen bir dilekçeyle sorulmuştur.

“13/1/1943 tarihli yazınıza karşılıktır. Küçük Mustafa hakkındaki yakın ve çabuk alakanıza teşekkür ederim. Müesseseniz Fabrikalarına işçi yetiştirmek maksadıyla açılmış olan çırac mekteplerine her zaman talebe almak mümkün olduğu takdirde, bize sık sık başvuran bu nevi yoksul yavruları bu mekteplere göndermek hakikaten çok isabetli olacaktır. Böyle hayırlı bir yardımın ne dereceye kadar mümkün olabileceği, bu çırac

²⁰⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 185-274-10-2

²⁰⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0., 502-218-2-2

mekteplerinin sayısı ve mahiyetleri hakkında lütfen bizi bir az daha geniş bir şekilde aydınlatmanızı rica eder sevgi ve saygılarımı sunarım.”²⁰⁸

Araştırmamız sırasında gelen cevap mektubunu bulunamamıştır. Literatürde, bulgularımıza göre bu meslek eğitim kurumlarına dair bir bilgiye rastlanılamamıştır.

3.2.3. Fakir Çocukları Kurtarma Yurdu

Tıp Fakültesi Muallimi Fahrettin Kerim ve Hapishane-i Umumi Tabibi Zati Beyler’e devlet memurları maşatının tevhit ve teadülüne dair kanunun 15.maddesine göre yetmiş beşer lira ücret verilmesi ile kurulan Fakir Çocukları Kurtarma Yurdu²⁰⁹ 1939 yılına kadar İstanbul’da faaliyetlerine devam etmiştir.

İdare ve talim heyeti ile 120 kişilik bir kadroya sahip bünyesinde olan çocukları mesleklere hazırlayan çeşitli atölyelere sahip olan yurt, yapılan teftişler sonucunda geçen süre zarfında müessesede planlı ve programlı bir çalışma sistemi kurulamadığı için tesis kuruluş amacına uygun bir şekilde çalıştırılmak için Maarif Müdürlüğüne bağlanmıştır. Maarif Vekili Hasan Ali Yücel 22 Ocak 1940 yılında bu hususta şunları söylemiştir.

“Başvekalet Yüksek Makamına

3/V/1940 tarihli ve 6-174/2413 sayılı buyrukları karşılığıdır:

1- İstanbulda açılmış olan kimsesiz çocukları kurtarma yurdu hakkındaki yüksek buyruklarınız üzerine bu müessesenin durumu ve faaliyeti hakkında İstanbul Valiliğine yazılan 5/VII/1940 tarihli ve 6/7626 sayılı yazıya alınan karşılığın örneği bağlı olarak sunulmuştur.

2- Valiliğin iş’arından da anlaşılacağı vecihile 1935 yılında İstanbul vilayet bütçesinden verilen tahsisatla açılmış olan kimsesiz çocukları kurtarma yurdu 1939 yılına kadar müstakil olarak faaliyette bulunmuş, fakat bu müddet zarfında müessesede programlı ve disiplinli bir çalışma sisteminin kurulamadığı mütehassıs hey’ete yaptırılan teftiş necitesinde anlaşıldığından tesis maksadına uygun bir tarzda işlemlerini temin için 1939 yılı haziranından itibaren yurdun Maarif Müdürlüğüne bağlanması zarureti hasıl olmuştur.

²⁰⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0., 502-218-2-1

²⁰⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-18-1-2., 38-53-1

3- Vilayet umumi meclisince tasdikli yurt talimatnamesinin bir örneği bağı olarak sunulmuştur. Doktor ve terbiyeci mütehassıslardan seçilen kuvvetli bir idare ve talim hey'eti ve talebeyi çeşitli mesleklere hazırlayan atölyeleri ile faydalı olmaya başlayan ve bugün (120) kişilik kadrosu bulunan müessesenin Hususi idare bütçesinin müsaadesi nisbetinde gelecek yıllarda daha geniş kadrolarla faaliyete geçmesinin teminine çalışılacaktır.

4- Kimsesiz çocukların terbiyesi gibi yurdun heyeti umumiyesine şamil olan önemli bir işin mahdut kadrolu bir veya birkaç müessese ile halledilemeyeceği ve bu gibi masrafları müesseselerin bir vilayet bütçesi ile yaşatılmalarına maddi imkan bulunmadığı Yüksek makamınızca da malumdur. İçtimai bünyemiz için bir tehlike teşkil eden kimsesiz çocukların terbiyelerini ve aynı zamanda kendilerinin sanayi ve maadin işlerinde istifade edilir birer unsur olarak yetiştirilmelerini temin için yurdun muhtelif yerlerinde geniş kadrolu müteaddit müesseselere ihtiyaç vardır.”²¹⁰ Şeklinde belirtilmiştir.

Hasan Ali Yücelin durumu çok iyi analiz eden ve yapılması gerekenlerin ne olması gerektiği hakkındaki bulguları o sırada savaştan yara almadan, işgale uğramadan çıkmaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti'nin yetersiz mali koşulları içerisinde ancak savaş sonrasında 1949 yılında kabul edilen Korunmaya Muhtaç Çocuk Kanunu ile mümkün olabilecektir.

3.2.4. Korunmaya Muhtaç Çocuk Kanunu

İşlediğimiz süreç boyunca; sağlık, çocuk işçiliği ve kimsesizlik boyutlarıyla gördüğümüz çocuk meselesi konusunda; yapılmak istenen “pratik” çözümlerin, sorunun ana kaynağını çözememiş olduğu görülmektedir. Gerçekleştirilmek istenen uygulamaların, Umumi Hıfzısıhha Kanunu gibi iyi niyetli yasal düzenlemelerin uygulama noktasında; - başta ekonomik olmak üzere çeşitli konjektürel nedenlerle- sürdürülebilir olmaması; artık kapsamlı bir kanunun hazırlanmasını gerektirmekte olduğunu; özellikle kamuoyunda artan rahatsızlıklarla birlikte göstermiştir.

Donanımsız ve yardıma ihtiyaç duyan çocukların bakımının asli olarak Çocuk Esirgeme Kurumu'nun ve Belediyelerin üzerinde olmasıyla, karşılaşılan sorunlara kalıcı çözümler getirilememiştir. Kurumların yetersiz kaldığı durumlarda devletin vekaletleri birbirine entegre olarak hareket ettiğinde; özellikle bürokratik yazışmaların uzun süreler almasının, büyük sorun oluşturduğu görülmüştür.

²¹⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 174-201-06-1

Örneğin bulgularımızda yer alan Karşıyaka Belediyesindeki 6 yaşını geçmiş 17 çocuğun durumu 1936-1939 arasında yapılan görüşmelerle nihai bir çözüme ulaştırılamamıştır. Nihai çözüm ise 1949 yılında yürürlüğe giren korunmaya muhtaç çocuklar hakkındaki Kanun'un dokuzuncu maddesinde yer alan "Yetiştirme yurtları ilköğretimi bitiren çocukların değişik mesleklere girmesini sağlayacak tedbirler, Milli Eğitim Bakanlığınca alınır, bunun için Milli Eğitim Bakanlığı, ihtiyaç görülen yerlerde döner sermayeli iş yerleri ve atölyeler kurabilir. Gerekli döner sermayeler her yıl Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine konur."²¹¹ maddesiyle mümkün olabilecektir.

Burada uygulanan politika devletin çocuklara bakmadığı an çocukları üretim sürecine; Sümerbank Çıracık Mektepleri, ya da kurulması planlanan ama başarıya ulaşamayan Devlet Çiftlikleri gibi kurumlarla birlikte dahil etme çabasıdır.

Hem milli üretimi artırmak hem de çocuğun kendi kendine bakabilecek konuma gelerek, toplumun sağlıklı bir parçası haline getirme fikri; dönemin şartları ve diğer ülkelerin çocuklarının durumlarıyla kıyaslandığında oldukça insani bir düşüncedir.

Kanun'un en önemli yanı, korunmaya ihtiyaç duyan donanımsız çocukların koruma ve bakım görevlerinin tekil olarak Çocuk Esirgeme Kurumun'dan ve Belediyelerden alarak ilgili kurumlarının hepsine yasal sorumluluk vermiştir. Kanunun içerisinde çözüme ulaştırılmak için birçok mesainin yapıldığı gözlenmiş olup 6 yaşını geçen metruk çocukların çalışma hayatı içerisindeki rolleri ve bakım problemleri ilk 15 madde içerisinde çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Diğer maddelerde hangi durumlarda nasıl evlat edinilebilecekleri, gibi sosyal ve ekonomik konular açıklığa kavuşturulmuştur. Gerektiği hallerde devlet İl Özel İdareleri bütçelerinden kullanmak üzere para ayrılmasına karar vermiştir.

Bu çerçevede içerisinde, Cumhuriyet tarihi içerisinde çocuk meselesi konusunda, kat edilen kilometre taşlarının en önemlisini oluşturan politika; korunmaya muhtaç çocukluğu düzenleyen ilk özel kanun olarak karşımıza çıkar. Bu devletin meseleyi doğrudan kendi üstüne aldığı anlamına gelmektedir.

1950'li yıllarda; "çocuk davasını" 1923'ten beri üstlenerek, gelişimini sağlayan ve sahiplenilen kadroların, Demokrat Parti dönemi içerisinde değişmesiyle; bu alanda yaratılan kültür ve bilgi birikimi daha sınırlı bir hale gelmiştir. Devletin, bu konuda ki politikalarının

²¹¹ Resmi Gazete : 27.5.1949

kesintiye uğradığı görülür. Dönemin basını incelediğinde 1959 yılında sadece İstanbul'da korunmaya muhtaç çocuk sayısının 20 bin civarına yükseldiği görülmüştür. Bu çok dramatik bir değişimdir.²¹² 1944 yılında 5 bin olan rakam 15 yıl içerisinde 4 katına çıkmıştır.

Koruyucu Aileler hususuna, değinirsek 1957 yılında çıkarılan 6972 sayılı KMÇ Kanunu'nda da koruyucu ailelerden söz edilmektedir. Ancak ayrıntılı düzenleme 1958 yılında çıkarılan kanunun uygulanmasına ilişkin Talimatnamede düzenlenerek koruyucu aile sistemine ilişkin ayrıntılar tespit edilmiştir.²¹³ Bu düzenlemeye rağmen 1960 yılına kadar koruyucu aile uygulamasına ilişkin somut bir ilerleme olmamıştır.

Çocuk çalışmaları konusundaki devamlılığın -tek partili dönem periyodunda uygulanan çocuk siyasetinin- 1950'li yıllarda Demokrat Parti döneminde²¹⁴ aynı oranda sergilenememesi ve kurumsallaşma çabalarının yetersiz kalması; çalışmamızın taşıdığı bütünlüğü kesintiye uğratmaması için 1923-1950 yılları arasında sınırlandırmamıza yol açmıştır.

²¹² Cumhuriyet, 10 Aralık 1959.

²¹³ Sayita, S. U. (1996). *Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile (Kişi) Yanına Yerleştirilmesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, s. 28

²¹⁴ Bkz.: Uyar H. (2017). *Demokrat Parti İktidarında CHP 1950-1960*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık

Görsel 3.1. 1950'li yıllarda Aydın'da Yetim Üç Kardeş;

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Çocuk meselesi her şeyden önce çocuğu tanıma, anlama ve tüm bunların ötesinde onu koruma ihtiyacıdır. Bu izlek, şüphesiz vatandaş ve devlet arasındaki bağları tekrar kuran demokratik cumhuriyet idealleri ile gelişmiştir.

İki dünya savaşı arasında; çeşitli ekonomik yetersizlikler içinde çocuk meselesine dair bazı meseleler çözüme kavuşturulmasa da yine aynı ideal içerisinde yer alan devrimci bir dinamizmle; yeni yurdun, yeni aydınlarına dönüşecek olan çocuklar birincil bir kaygı unsuru haline gelmişlerdir.

Unutulmamalıdır ki bazı şeyler İngiliz çimeni gibidir; üretmek için paranız ve kabiliyetinizin olması yetmez. Arkanızda, bilginizi ve görüşlerinizi olgunlaştıracak zaman ve geleneğin olması gerekir. Bu yeni paradigma 1923 ve 1950 arasında -düşün temellerinde ve pratiğinde- çocuk davasının, altyapı ve mirasını oluşturur. Bu gelenek; kurumlarla birlikte her türlü zorluğa, karşı çıkararak; umutsuzluğun ayyuka çıktığı işgal yılları içerisinde bile hiç vazgeçmeden çalışan ve zorluklara katlanarak yürüten kadroların eseridir.

Devletin kendi kurum ve kuruluşlarıyla, ne kadar iyi niyetli olsa da çocuk koruma politikaları bağlamında ortaya çıkan problemlerin çözümünde zaman zaman atıl bir şekilde hareket ettiği görülmüştür. Devlet tarafından kurumsal bir kimlik çatısında, korunmaya muhtaç çocuklara yönelik uygulamaların pratiğinin çok yeni olması unutulmamalıdır. Batı modernleşmesi sürecinin bir parçası olan Türkiye Cumhuriyeti'nin modern anlamdaki gelişimini ve evrimini; çocuk koruma bağlamında incelediğimizde: teolojik motivasyonlarla ilerleyen hayırseverlikten ayrılarak seküler ve sistemli bir hale getirilmiştir. Bunun temel örnekleri; Umumi Hıfzısıhha Kanunu, Belediye Kanunu ve Korunmaya Muhtaç Çocuk Kanunu olarak karşımıza çıkar.

Türkiye'de literatür incelenerek bir varsayıma gidilirse çocukluk tarihi konusunun popüler bir konu başlığı olmadığı görülür. Doğrudan çocuk koruma politikaları üzerine yapılan diğer çalışmalara baktığımızda, tezimizin temel farkı: literatüre, arşiv belgelerinden elde edilen yeni bulguların eklenmesiyle meydana gelmiştir. Dönem içerisinde uygulanan politikaların, kurumlar ve kişiler üzerinde nasıl etkileri olduğu; uygulama aşamalarında nasıl problemlerle karşılaşıldığının arşiv belgelerine dayandırılarak; tezimizin içerisinde verilmesi, çalışmanın boyutlarını arttırmıştır. Edindiğimiz temel bulgular şu şekildedir:

Büyük şehirlere çalışmak ve okumak için gelen çocukların kent yaşamına entegre olamaması sorunu; dilencilik ve çocuk suçluluğu olgusuna dönüşmüştür. Soruna yol açan asıl etmen:

Büyük şehirlere okumak ya da iş bulmak için geri dönüş paraları dahi olmadan gelen çocukların; iş bulamamaları, mevcut okulların kapasitelerinin doluluğu ya da kabul şartlarına uygun olmamaları sonucu açıkta kalmalarıdır. Yerel yardımlar ya da parti yardımıyla geri dönseler bile “Cumhuriyet” bizim çocuklarımıza sahip çıkmadı! onları okutmadı! kara propagandalarına alet olduğu; dönemeyenlerin ise otel, kahvehane, han köşelerinde çalışmaya sürüklendiği anlaşılmıştır

Çocuklara uygulanan cinsel istismar vakalarında devletin hassasiyeti görülmüş, Türkiye ölçeğinde küçük görülebilecek bir suça doğrudan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya meselenin çözülmesine iştirak edip, yakından izlemiştir.

Umumi Hıfzıha Kanununun Halkevleri özelinde 166. ve 177. Maddelerinin günlük yaşamda uygulanırken ne gibi aksaklıklar ortaya çıkardığı; kanunun ne ölçüde uygulanabildiği anlaşılmaya çalışılıp; bu konuda Şükrü Kaya'nın mektubu yeni bir bulgu olarak meselenin uygulama konusunda tartışmalar yarattığını göstermiştir.

Çocuk Esirgeme Kurumu'nun çıkarmakta olduğu, “Ana” dergisinin yaygınlaştırılması meselesinde; Parti ve kurumun ortak amaçlarla birlikte hareket ettiği anlaşılmıştır. Parti devlet bütünleşmesinin bir sonucu olarak uygulanan sosyal politikaların yaygınlaştırılması amacıyla Cumhuriyet Halk Partisi'nin, kurumlara destek olduğu ve güdülen politikalar paralelinde yardımlarda bulunduğu anlaşılmıştır.

Çocuk haftası nedeniyle okullarda Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından gönderilen zarflar vasıtası ile öğrencilerden bağış toplama uygulamasında, zarflarının kurum tarafından geri istenmesi; dönemin ruhunu yansıtan bir bulgudur. Bağışlarla, öğrenciler üzerinde hem tasarruf fikri hem paylaşma duygusu aşılanmıştır. Burada önemli olan bir diğer husus kullanılan zarfların tekrar kullanılmak üzere kurum tarafından geri istenmesi çocuk meselesine yönelik yardım faaliyetlerinin ne kadar zor ekonomik koşullar altında yapıldığını bize göstermektedir.

Çok sayıda çocuk ölümüne sebep olan toksik çocuk hastalığına karşı alınacak tedbirlere dair Mardin Milletvekili Dr. Aziz Uras'ın sözlü soru önergesi incelendiğinde:

toksik çocuk hastalığı (Sıtma) konusunda; guanidin cezirli sülfatları içeren ilaçların eksikliği ve ülkeye getirilemediği ortaya çıkmıştır.

Konunun muhtevasının çok geniş olması, bizi somutlanmayı bekleyen bir ayrıntı zenginliğiyle karşılaşmamızı sağlamıştır. 1930 senesindeki Umumi Hıfzısıhha Yasası'nın çocukların en düşük çalışma yaşını 12 olarak belirlemesiyle birlikte kanunun işleyişinde de fakto biçimde aksamalar meydana gelmiştir. Altı yaşını bitirip, ölüm ihtimali kendinden daha yüksek 0-3 yaş grubu lehine yurtda yer açması beklenen çocuklar konusunda; mali durumun eksikliğini yarattığı uygulama güçlükleri, yurt kapasitelerinin yetersizliği gibi sebeplerle bazı aksamalar meydana geldiği tespit edilmiştir.

Karşımıza çıkan 6 Ağustos 1936 tarihli metruk çocuklardan 6 yaşını bitirmiş olanların himaye ve tahsillerine ilişkin vesika da İzmir'de belediyeye ait çocuk yuvasında bulunan 6 yaşını doldurmuş 16 çocuğun bölgede yatılı okul olmaması nedeniyle eğitimleri için yerleştirilemeyecekleri ve çocuk yurdunun yetersizliğinden dolayı orada da kalamayacakları meselesinin yaklaşık 3 yılda ve 33 belgeyi içeren yazışmalarının ardından çözülmesi düşündürücüdür. Bu merkezi yönetimin, zaman zaman bürokratik engellere takılarak yavaş hareket ettiğinin göstergesidir. Altı yaşını geçmiş kimsesiz çocukların barınma sorunlarının nasıl çözüldüğü birçok katmanda takip edilmiştir.

1940'lı yıllara ulaşıldığında çocuk meselesinin sosyal yapı içerisinde kaygı verici şekilde kamuoyunda ve yazılı basında geniş yer bulmaya başlamasıyla çeşitli çareler düşünülmeye başlanmıştır. 2.Dünya Savaşının başlamasıyla mevcut şartlarda yine en çok çocuklar etkilenmiştir. Sosyo-Ekonomik yapının bozulması ve yetersiz beslenmenin yol açtığı bebek ölüm ve çocuk suçluluğu oranlarında artmalar görülmüştür. Kimsesizleri Kurtarma Yurdu, Sümerbank Atölyeleri gibi kurumlarla sokak çocuğu olgusunun önüne geçilmeye çalışıldığı anlaşılmıştır. Bunların yanında Devlet Çiftlikleri, çocuk zabıtalari, gezici öğretmen heyetleri ve Çocuk Bürosu gibi planlanıp; gerçekleştirilemeyen projelerin yapısı ortaya çıkarılmıştır.

Yapılan çalışmalardan biri de askere alınan kişilerin, bakıma muhtaç öksüz çocukları ve ailelerine yöneliktir. Silah altına çağrılan askerlerden bazılarının, kimsesizlik yüzünden çocuklarını gelişigüzel bırakıp vazife başına gittikleri ve ortada kalan küçük yaştaki yavrularının bakımsızlık yüzünden perişan yaşadıklarının; ortaya çıkması üzerine ayrılacak

tahsisat ile Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından himaye ve muhafaza edilmesi kararlaştırıldığı anlaşılmıştır.

3 Temmuz 1942 yılında Başbakanlığa ait geçimi müsait olmayan çocuklu ailelere, hastalara ve kimsesiz çocuklara parasız şeker tevzii hakkında talimatnamede; mali durumunu belgeleyen yardıma ihtiyacı olan çocuklu ailelere ve kimsesiz çocuklara; belediyeler vasıtasıyla çocuk başına ayda 500 gram şeker verilmesi kararlaştırılmıştır. Devletin mali zorluklara rağmen sosyal politikalar gütmeye devam ettiği görülmüştür.

1943 yılına geldiğimizde İstanbul'da yapılan sayım sonucu sokak çocuklarının rakamı 2516'sı erkek 332 tanesi kız olmak üzere 2848 çocuk tespit edilmiştir. Bu çocuklardan çoğunun Türk olması, azınlığı oluşturan vatandaşların; sosyo-ekonomik durumlarının daha iyi olması sonucuna bağlanır. Bu meseleleri oluşturan sorunların, tüm boyutlarıyla çözememesi üzerine 23 Mayıs 1949 tarihinde korunmaya muhtaç çocuklar hakkında ki kanun yürürlüğe girmiştir.

1949 yılında çıkan çocuklar özelindeki ilk kanunun en önemli yanı, korunmaya ihtiyaç duyan donanımsız çocukların; koruma ve bakım görevlerinin tekil olarak Çocuk Esirgeme Kurumunun özelinden alıp mevcut sorunlara yönelik yapılacakları; Vekaletlere bölüştürerek doğrudan çocuk meselesini devlete bağlaması çok önemli bir husus oluşturmuştur.

Bu çalışma, çocuklara yönelik sosyal yardım konusunda kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923-1950 yılları arasında zaman zaman da tökezlediği ama iyi bir niyetle uyguladığı politikaların mirasını gösterebilmiş ve dönemle ilgili meselelerin bir nebze de olsa daha iyi anlaşılmasını sağlamışsa başarıya ulaşmış sayılacaktır.

Türk Milleti içerisinde, çocuklara yönelik olarak uygulanan koruma politikalarına ilişkin siyasetin çok uzun yıllardan beri var olduğu bilinmekle beraber; tarihsel akış içerisinde korunmaya muhtaç çocuklara yönelik çalışmaların genellikle vakıflar özelinde yapıldığını görmekteyiz. Bu husus hizmet raporlarını oluşturan belge ve istatistiklerin çok dağınık olmasına yol açmış ve arşivlerde tek bir elde toplanmasını zorlaştırmıştır. Sümerbank Arşivi gibi değerli arşivlerin günümüzde belgelerine ulaşmanın neredeyse mümkün olmaması takip ettiğimiz seyirde, Devlet Çiftlikleri ve Sümerbank Çırac Atölyeleri gibi kurumların ilk kez arşiv belgeleriyle yayınlanmalarına karşın sonrasını takip

edemememiz çalışmamızda eksik kalmıştır. Bu hususlar dönemi araştıran diğer araştırmacılar tarafından aydınlatılmak zorundadırlar.

5. KAYNAKLAR

- Adıgüzel, O., Batur Z., Ekişili, N. (2014). Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (19) s,167.
- Akar, R., Akbulut, H., Güneş, M. (2008). İki Kuşakta Oyun ve Oyuncak: “Çocukluk Tarihi Üzerine”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 18(2), 1-13.
- Akgün, S. K., ve Uluğtekin, M. (2002). *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a* Ankara: TDV Yay.
- Akgündüz, H. C. (1990). *Türk-İslam Hukuk Tarihi Cilt I*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Akın, V. (2000). *Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuad Umay*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Aksakal, H. İ. (2017). Refik Saydam Önderliğinde Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetlerini Modernleştirme Çabaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 219-231.
- Aksoy, Y. (1998)., Atatürk'ün Ekonomi Devrimi Kalpaklı Kalkınma, Ankara: Ümit Yayınları.
- Akyüz, E. (1987). *Medeni Kanun ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Açısından Korunmaya Muhtaç Çocuklar*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 20(1), s,11.
- Alyılmaz, C. (2003). Bugut Yazıtı ve Anıt Mezar Külliyesi Üzerine. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (13), 11-20.
- Araz, Y. (2013). *16.yüzyıldan 19.yüzyıl başlarına Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Aristoteles. (2013). *Politika* (Çev. Akderin F.) (Üçüncü Baskı). Ankara: Say Yayınları.
- Arslan, E. (2010). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları. *Eğitim ve Bilim*, 35(158), 215-231.
- Arslan, N. (Ed.), (1997). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Arslan, N. O. (2010). Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Çalışmalarından Bazı Kesitler. *Atatürk Dergisi*, 4 (2)
- Ay, M. E. İslam Hukuku Kaynaklarına Göre Pedagojik Açından Çocuk Eğitiminde Dayak Cezasına Getirilen Sınırlamalar. (1991). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,3(3), s.225.
- Ayan, A. (2011). “Ög”den “Anne”ye: Türkçe Söz Varlığı Anne. *Aile ve Toplum*,7(26). 111-116.

Aytekin, H. (2006). *1914-1924 Yılları Arasında Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Eğitimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Bang,W., ve Rahmeti, G.R. (2012).*Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul: Örgün Yayınevi.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 180-9-0-0., 19-96-1

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 142-20-1

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 142-20-1

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 142-20-2

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 174-201-06-1

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-10

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-11

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-12

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-14

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-16

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-28

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-6

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-7

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-8

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-1-9

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 178-234-21

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-235-13-1

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-235-13-4

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-235-13-8

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-236-11-1

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-236-11-2

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-236-3-2

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-236-3-3

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-236-3-4

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-236-5-4
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-36-11-3
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 181-250-6-1
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 181-250-6-6
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 181-250-6-7
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 181-250-6-9
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 185-274-10-1
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 185-274-10-2
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 8-50-16
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 88-581-1-1
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 88-581-1-2
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 88-581-1-3
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 88-581-1-4
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 88-581-1-5
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 88-581-1-6
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 8-46-22
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-18-1-2., 38-53-1
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-18-1-2., 99-69-15
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-01-502., 2018-2-1
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0., 1299-316-2
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0., 502-2018-2-16
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0., 502-2018-2-24
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0., 502-2018-2-27
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0., 502-2018-2-8
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0., 502-2018-2-8
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0., 502-218-2-1
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0., 502-218-2-2

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0.,502-20-8

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri: 490-1-0-0., 3-15-50

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri:10.0.0.,7-39-9

Brown, A. W. (1922). Orphanages in Constantinople, Johnson, C. R. (Ed. by), *Constantinople to-day; or, The pathfinder survey of Constantinople; a study in oriental social life inside (227-257)*, New York: The Mcmillan Company.

Bulut, T. (2007). Cumhuriyet'in Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6(14). 103-135

Bulut, T. (2014). İnönü Dönemi T.C. Hükümetlerinin Sosyal Yardım Politikaları (1938–1950). Yayınlanmış Doktora Tez. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı.

C.H.F Halkevleri Talimatnamesi (1932) Ankara : Hakimiyeti Milliye Matbaası.

Cumhuriyet Halk Partisi (1942). *C.H.P Halkevleri ve Halkodaları* Ankara: Aleaddin Kırıl Basımevi.

Cumhuriyet,10 Aralık 1959.

Cunningham, H. (1998). *Children and Childhood in Western Society since 1500*. Londra: Routledge Publisher, (Cunningham'dan aktaran Karatay, 2007).

Çakır, G. (2019). *Atatürk Dönemi'nde Çocuk*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Çapa, M. (2009). *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti 1914-1925*. Ankara: Rıhtım Ajans Yayınevi.

Çengelci, E. (1996). *Cumhuriyet Türkiyesinde Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi*. Ankara: Şafak Matbaacılık.

Çılgın, A. (2004). Genç Cumhuriyetin Ütopyası: “Gürbüz Türk Çocuğu” *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(6), 97-119.

Çifci, E. (2009). Türkiye’de ve Dünyada Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi. *Aile Toplum ve Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*. 11(5) s,61.

Çocuk, 29 Ekim 1939

Elkind, D. (2001, Ekim). Değişen Dünyada Çocuk Yetiştirme ve Eğitim. Onur B. (Ed.). Yayınlanmış Bildiri, 3. *Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk*. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Eydam İdaresi md., (1968). *Türk Ansiklopedisi Cilt XVI*, Ankara: M.E.B.

- Frijhoff, W. (2012). Historian's Discovery of Childhood. *International Journal of the History of Education Paedagogica Historica*. 48(1) 11-29.
- Gardiner, J. H. W. (2010). *Çocuk ve Ergen Gelişimi.*, (Çev. Dönmez A., Çelen N.) Ankara: İmge Kitapevi (Eserin orijinali 1981'de yayımlandı).
- Gökbilgin, M. T. (2018). *Milli Mücadele Başlarken*. İstanbul: Kronik Kitap, s.46
- Gökçe, B. (1971). *Kimsesiz Çocuklar Sorunu*. Ankara: Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Gümüş, S., Dönmez, İ., Karaman, H., ve Çağrııcı, M. (2007). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt II*, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Güneş, G. (2004). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Halkçılığa Doğru İzmir'de Çocuk Yurtları. *İstanbul Bilgi Üniversitesi Türk Devrim Tarihi Çalışmaları Dergisi*. (1). 180-194.
- Güneş, G. (2005) Cumhuriyetin İlk Yıllarında Ödemiş'in Kimsesiz ve Yoksul Çocukları: Ödemiş Himaye-i Eftal Cemiyeti'nin Faaliyetleri, *Kebikeç*. (19) 141-156.
- Güneş, M. (2012). Adnan Menderes ve Halkevleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 12 (25) 141-155.
- Güneş, M. (2015, Kasım). II. Dünya Savaşında Türkiye'de Çocuk Olmak. Ünlen, E. (Ed.). Yazılı Bildiri, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Bildiri Kitabı Cilt II*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınevi
- Güney, E. C. (Ed.), (1963). *Dede Korkut Hikayeleri*. Ankara: Doğan Kardeş Yayınları.
- Güngör, F. ve Özuğurlu, M. (1997). *İngiliz Yoksulluk Yasaları: Paternalizm, Piyasa Ya Da Sosyal Devlet*. Ankara Tartışma Metinleri Yay.
- Hacıfettahoğlu, İ. (Ed.), (2007). *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu – 23 Nisan 1920 – 23 Eylül 1921 Milli Mücadelede Hilal-i Ahmer*. Ankara: Türk Kızılayı Tarih Dizisi Yayınları.
- Haviland, R. Prins, H. Walrath D. ve McBride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji*. (Çev. Sarioğlu İ.D.E.). İstanbul: Kaktüs Yayınları (Eserin orijinali 2006 yılında yayımlandı).
- Himaye-i Eftal., *Halk*, (22 Nisan 1929), 1(11).
- Işık, H. (1986) Anadolu'da Yunan Mezalimi Tarih Boyunca Türk Yunan Dış İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar), 3. *Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- İnan, R. (1983). Dünyada çocuk yılı ve eğitimde çocuğa görelilik, *Eğitim ve Bilim*, 8(45): 28-32.
- Karabekir, K. (2005). *Çocuk Davamız.*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Karabulut, U. (2007). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış Dr. Refik Saydam'ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-1937)., *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6(15), 152-160.
- Karataş, V. (Ed.), (2018). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9 Ders Kitabı*. Ankara: Meb Devlet Kitapları s,14.
- Karatay, A. (2018). *Erken Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklar Politikası*. İstanbul: Kriter Yayınevi
- Kocatürk, U. (1999). Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kurt, S. L. (2016). Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. (36).
- Lakit md., Köse, S. (2003). *TDV İslâm Ansiklopedisi Cilt XXVII* Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Legget, D. A. (1992). *The Levirate and Goel Institutions in the Old Testament: With Special Attention to the Book of Ruth*. New Jersey : Mack Publisher Company.
- Metinsoy, M. (2008). *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Onur, B. (2000, Ekim) *Dünyada ve Türkiye'de Değişen Çocukluk*. Sözlü Bildiri, *III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri Kitabı*. Ankara 9-12.
- Onur, B. (2005). *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ortaylı, İ. (2010). *Osmanlı Toplumunda Aile* (On ikinci baskı). İstanbul: Timaş Yayınları. s,136.
- Ögel, B. (1988). *Türklerde Devlet Anlayışı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Özakman, T. (2005). *Şu Çılgın Türkler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özcan, T. (2006). Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (16), 103-121.
- Özkan, S. (2006). Türkiye'de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytamı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*,(19). s,216.
- Öztan, G. G., (2011). *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası* (İkinci baskı). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*. (Çvr. İnal K.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. (Eserin orijinali 1982 yılında yayımlandı).

Resmi Gazete : 27.5.1949

Resmi Gazete 06/05/1930

Resmi Gazete 1.2.2001

Resmi Gazete 14.4.1930

Rousseau, J. J. (2009) *Emile Ya da Eğitim Üzerine*. (Çev. Avunç, Y.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. s,6 (Eserin orijinali 1762'de yayımlandı).

Sakaoğlu, N. (2016). *Osmanlı Tarihi Sözlüğü*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Sarıhan, Z. (1994). *Kurtuluş Savaşı Günlüğü Cilt 2* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sarıkaya, M. (2004). II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Kimsesiz Çocuklara Yönelik Kapsamlı Bir Proje. *Atatürk Dergisi*, 4(1). 189-202.

Sarıkaya, M. (2007). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti. Sayı 34 *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Sarıkaya, M. (2014). Dr. Fuad (Umay) Bey'in Amerika Ziyareti ve Ermeniler. *Yeni Türkiye*.(60), 1-15.

Sayıta, S. U. (1996). Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile (Kişi) Yanına Yerleştirilmesi, İstanbul: Filiz Kitabevi, s. 28

Sertel, S. (2015). *Roman Gibi*. İstanbul: Can Yayınları

Spring, J. (2014). *Özgür Eğitim*, (Çev. A. Ekmekçi.), (4. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi. (Eserin orijinali 1975 yılında yayımlanmıştır).

Tan, 06.07.1944

Tan, M. G., Şahin, Ö., ve Bora, A. (2007). *Cumhuriyet'te Çocuklar*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

TBMM (1930,4).*Umumi Hıfzısıhha Kanunu*. 5 Haziran 2019 tarihinde saat 15:00'da <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1593.pdf> adresinden alınmıştır.

Tekin, G. (2011). Sıhhiye ve Muavenet-İ İçtimaiye Vekâleti'nden Sağlık Bakanlığı'na (1920-2000). Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

Tekin, T. (1998). *Orhon Yazıtları: Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk* (İkinci baskı). İstanbul: Simurg Yayıncılık.

Thane, P. (1981). *Childhood in History*. Londra: Batsford Academic and Educational

Turan, Ş. (1999) Etkin Bir Eğitim, Kültür ve Sosyal Dayanışma Kurumu Olarak Halkevleri, Bilanço 1923-1998 içinde Zeynep Rona (Edt.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1921,Eylül). *Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukuna Müteallik Kanun*. 1 Temmuz 2019 tarihi saat 12:30'da <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.151.pdf> adresinden alınmıştır.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1922, Mart).3.*Cilt 15. Birleşim*. 15 Aralık 2018 tarihi saat 06:00'da <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT03/gcz01003015.pdf> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1923, Ağustos) 2. *Dönem 6. Cilt 107. Birleşim* . 15 Ocak 2019 tarihi saat13:15'tehttps://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler_birlesimler?v_meclis=1&v_donem=d02&v_yasama_yili=1&v_cilt= adresinden alınmıştır.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1924, Kasım). *Zabıt Ceridesi, 2.Devre, 10. Cilt*, 1 Haziran 2019 tarihinde saat 15:00'da <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007fih.pdf> adresinden alınmıştır.
- Uluğtekin, S. (2001)., *Yirminci Yüzyılda Türkiye'nin Çocukları: Sorunlar ve Beklentiler*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını.
- Ünal, V. (2012). Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(2), 2-26.
- Ünsal, A. (1998) *75 Yılda Tebaa'dan Yurttaşına Doğru*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Weber, M. (2003). *Sosyoloji Yazıları* (Çev. Parla, T.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuk Psikolojisi* (25. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, N. (1997). *İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi*, İstanbul: Darülaceze Vakfı Yayını, s.15-22.
- Yıldırım, Ş. (2016). 2000'li Yıllarda Çocuk Koruma Sistemi İçinde Bakım Hizmetlerinin Genel Görünümü. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 15(1) s,89.
- Zamacı, A. (2015, Ekim). II. Meşrutiyet Dönemi Çocuk Mecmualarında 'Küçük Vatan Evladına' Sağlık Öğütleri. Topaloğlu, Y. (Ed.). ,Yayınlanmış Bildiri. *Uluslararası Söz, Sanat, Sağlık Sempozyumu*. Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları. s,512.
- Zevkliler, A. (T.Y.) Türk Hukukunda Korunmaya Muhtaç Çocuklar. Dergi Park Akademik Ağ Sitesi 18.05.2019 tarihi saat 10:11'de. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/632338> adresinden alınmıştır.

6. EKLER

Ek 1. Toksik Çocuk Hastalığı Hakkında İlgili Yazı²¹⁵

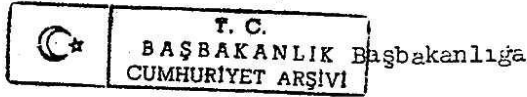
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

Hâkiki Umumiye
Kanunlar Kalemi Müdürlüğü

No. 2873 — 14^{Ma}

İlişği : 1

3 / XV / 1945

Çocuk ölümlerinin yüzde yetmişinden daha fazlasına sebep olan Toksik çocuk hastalığına karşı alınacak tedbir hakkında Sıhhat ve İhtimal Muavenet Bakanlığınca ne düşünüldüğünün bildirilmesine dair Mardin Milletvekili Dr. Aziz xx Uras tarafından verilip bir örneği adı geçen Bakanlığa gönderilen sözlü soru takririnin tıpkısı ilişik olarak sunulmuştur .

V. e. R. g.

B.M.M. Başkanı

M. H. Renda

hişfi
3. 4. 1945

030	10			8	50	16
-----	----	--	--	---	----	----

- 3 -

BAŞBAKANLIK ARŞİVİ
3-4-945/1545 1

²¹⁵ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 8-50-16

Ek 3. Bazı Kimselerin Genç Çocukları ve Bilhassa Mektep Talebelerini Baştan Çıkardıkları
Keyfiyetine Dair İlgili Yazışma Örneği²¹⁷

20/4/932

T. C.
DAHİLİYE VEKALETİ
Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü

Şube 2
Hususi 582
Umumi 2463

Başbakanlık
CUMHURİYET ARŞİVİ

Hülasa:
Bazı kimselerin genç çocukları ve bilhassa mektep talebelerini baştan çıkardıkları keyfiyetine dair İstanbul vilâyetine yazılan tahrirat suretinin takdim kılındığı hakkında.

Başvekaleti Celileye

Istanbulun muhtelif yerlerinde bazı kimselerin genç çocukları ve bilhassa mektep talebelerini baştan çıkararak şunun bunun arzu ve heveslerine tabi tutmak veya vesatet etmekte oldukları haber alınmış ve bu işleri yapanların isim ve ikametgâhlarını mübeyyin bir cetvel raptedilerek sureti leffen takdim kılınan tahriratla İstanbul vilâyetine tebliğatı lâzımada bulunulmuş olduğunu arz ederim efendim.

Dahiliye Vekili
S. Latif

Hüfuz
12-4-932

Cevaben yazılacak muharrerata, ait olduğu şubenin tarih ve numarasının derci rica olunur.

030	10			88	581	1
-----	----	--	--	----	-----	---

²¹⁷ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 88-581-1

T.C.
Dahiliye Vekâleti
Hususi Kaleme Müdürlüğü

8/10/932

1/7624

CUMHURBAŞKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Başvekil Paşa Hazretlerine

1) Mekteplerin açılma zamanı yaklaşır yaklaşmaz İstanbul, İzmir, Ankara gibi maarif müesseselerinin topluca bulunduğu yerlere diğer vilâyet -lerden bir talebe akını başlamaktadır.

Bunun, milletin tahsile olan şiddetli temayülünün ifadesi olarak şayanı memnuniyet görüleceğine şüphe yoktur. Fakat gelen talebenin büyük bir ekseriyeti fakir, kimsesiz ve mutlaka devletin yardımı ve himayesiyle leylî meccahî olarak okuyabilmek vaziyetinden olanlardır. Bu itibarla saikler arasında yaşamayı temin kaygusu da hesaba katılabilir. Mektebe girmeğe gelen çocukların çoğu, mekteplere kabul edilmek şartlarını da haiz olmağa da ehemmiyet vermeyenler ve bir kısmı bu şartları esasen haiz olmayanlardır. Olanların hepsinin ihtiyacına vermek imkânının bulunmaması şüphesizdir.

Mekteplerde yer olmamasından ve yahut kabul şartlarını haiz olmamalarından dolayı arzula-

030 10 142 20 1

²¹⁸ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 142-20-1

Ek 5. İstanbul Kimsesiz Çocukları Kurtarma Yurdu İlgili Yazı Örneği²¹⁹

T.C.
MAARİF VEKİLLİĞİ
İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü
Sayı: 11471

Ankara, 7 Eylül 1940

Özet : İstanbulda açılmış olan Fakir çocukları kurtarma yurdu h.

Başvekâlet Yüksek Makamına

3/V/1940 tarihli ve 6-741/2413 sayılı buyrukları karşılığıdır :

1- İstanbulda açılmış olan kimsesiz çocukları kurtarma yurdu hakkındaki yüksek buyruklarınız üzerine bu müessesenin durumu ve faaliyeti hakkında İstanbul Valiliğine yazılan 5/VII/1940 tarihli ve 6/7626 sayılı yazıya alınan karşılığın örneği bağlı olarak sunulmuştur.

2- Valiliğin iş'arından da anlaşılacağı veçhile 1933 yılında İstanbulda Vilâyet bütçesinden verilen tahsisatla açılmış olan kimsesiz çocukları kurtarma yurdu 1939 yılına kadar müstakil olarak faaliyette bulunmuş, fakat bu müddet zarfında müessesede programlı ve disiplinli bir çalışma sisteminin kurulamadığı müte-hassıs hey'ete yaptırılan teftiş neticesinde anlaşıldığından tesis maksadına uygun bir tarzda işlemlerini temin için 1939 yılı haziranından itibaren yurdun Maarif Müdürlüğüne bağlanması zarureti hasıl olmuştur.

3- Vilâyet umumî meclisince tasdikli yurt talimatnamesinin bir örneği bağlı olarak sunulmuştur. Doktor ve terbiyeci müte-hassıslardan seçilen kuvvetli bir idare ve talim hey'eti ve talebeyi çeşitli mesleklere hazırlayan atölyeleri ile faydalı olmayambaşlayan ve bugün (120) kişilik kadrosu bulunan müessesenin Hususî İdare bütçesinin müsaadesi nisbetinde gelecek yıllarda daha geniş kadrolarla faaliyete geçmesinin teminine çalışılacaktır.

030	10			174	201	5
-----	----	--	--	-----	-----	---

²¹⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 174-201-06-1

T. C.
Sıhhat ve İçtimai
Muavenet Vekâleti
İçtimai Muavenet İşleri Dairesi
Reisliği
Genel No. 193
Özel No 5483
Ankara: 21 Haziran 1939
ÖZ: Altı yaşını bitirmiş metruk
çocuklar H.
T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ
Yüksek Başvekâlete
İlişik : 26
İzmir belediyesine ait Karşıyakadaki Çocuk yuvasında bakılarak altı yaşını bitirmiş olan çocukların himayeleri ve tahsillerinin temini hakkında sebkedan arz ve iş'ar üzerine telekki olunan 13/2/1939 tarihli yüksek emirleri mücibince Çocuk Esirgeme Kurumu ile temas edildi.
27/2/1939 tarihli ve 1697 sayılı tahriratımıza mezkûr Kurumdan alınan cevapta "çocukların müsait sinne geldikçe emniyet edilecek esnaf ve teşekküller yanına çıkarılarak kısa bir zamanda hayatlarını kazanabilecek bir hâle getirilmeleri" Kurumun esasen ilk teşekküllerinden beri tatbik etmek istediği bir usul ise de, kanun, on ikiden aşağı yaşta bulunan çocukları işten men etmekte bulunmasına ve daha yukarıki yaş-taki çocuklar iş müesseselerine verildikleri taktirde dahi ekseriya kendilerine uzun müddet yatacak yer temini iktiza etmekte olmasına mebni, kurumun ancak küçükten beri yetiştirdiği çocukların bu suretle hayatlarını temin edebildiği ve şimdiye kadar atelyelere 1398 çocuk yerleştirildiği, ve süt ve mama çocukları haricindekileri himayeye teşkilat ve gelirinin müsait bulunmadığı bildirilmektedir. Filhakika bu kuruma bağlı Anakucağında ahiren yaptırılan teftiş sonunda küçük çocukların bakımlarının temininde bile bir çok eksiklikler mevcut olduğu görülerek islah ve ikmalî kuruma tebliğ edilmiştir. Bu sebeb-lerden dolayı 1593 sayılı Umumî Hıfzıssıhha kanununun 161 inci maddesi hükmüne tevfikan altı yaşını ikmal edinceye kadar Belediyeler tarafından himaye edilen çocukların bu yaştan sonra himaye ve tahsil ettirilmelerinin Maarif Vekâleti tara-fından deruhte edilmesi iktiza etmekte ise de, adı geçen Vekâ-letin ilişik dosya meyanında mevcut 31 ilk Kânun 1938 tarihli ve ilk tedrisat 70116 sayılı yazısında bu gibi çocukların
. / .
030 10 198 234 7
- 33 -
Yazılacak karşılığa geldiği suhbenin tarih ve numarasının yazılması lazımdır.
M. D.

Metruk Çocuklar h.

4
9250: 938 Sıhhat ve İ. M. Ve.

3
442: = Çocuk Esirkeme kurumu

4
- 3409:937 Daimi Delege Sivas Mebusu
- II78: = İktisat Ve.
- 753 = Hariciye =
- 502: = Maliye =
- 1964: = Dahiliye =
- 8227: = Sıhhat =

4
/ 7201 ~~7021~~:36 Kültür B.
- 6625: = Ziraat =
- 4822: = Sıhhat =
- 6363: = Gümrük ve İ. Ve.
- 6399 : = Nafia =
- 66II: = Adliye =
- 6898: = M. M. =

Çocuk kurumuyla tekarrür eden şekilde temas edilmek üzere .

Sıhhat ve İ. M. Vekilliğine

13/2/1939 D.R.Saydam

030	10					
-----	----	--	--	--	--	--

30

T. C. BAŞVEKÂLET		Yazı İşleri Müdürlüğü		Şube:	
Gelen Tarihi		4843		2013/70	
Evrakın Numarası		I.IO.1941		Dosya işaretleri	
Müsevvit		Millî Müdafaa Vekilliğine			
Tevsîl tarihi		I.			
Mübeyyiz					
Tebyiz tarihi					
Mukabele edenler					
Sadıra Umumi		6-1914			
No. Hususi		4570			
Merbutatı		26.9.1941 gün, Ordu Dairesi Ş.III.70571 sayılı			
Sevk tarihi		2-10-41			
Mukayyid'in imzası		7-90			
		tezkere karşılığıdır :			
		Kendisi silâh altında olup köydeki çocuklarının			
		kimsesiz ve bakımsız kaldığı bildirilen Çorlu'nun Va-			
		kıflar köyünden Mustafa oğlu 320 doğumlu Mehmed'in			
		çocuklarının ve buna benzer hakikaten kimsesiz kalmış			
		asker çocuklarının korunması ve bakılmaları için key-			
		fiyetin Çocuk Esirgeme Kurumu Umumi Merkezi Reisliği-			
		ne yazıldığını arz ederim .			
		Başvekil yerine			
		Müsteşar N.			
		1-10-41			
		af			
		Başvekil Matbaası			
		030 10 179 235 13			
		7			

²²¹ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-235-13

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ

Emniyet Umum Müdürlüğü

Şube	Dosya	Numara
6	63145-365	30818

Öz: Serseri ve kimsesiz çocukların terbiye ve islahı için alınacak tedbirler H.

İlişği :

Başvekâlet Yüksek Makamına

1 - Serseri ve kimsesiz çocukların terbiye ve islahı , vaziyetlerinin murakabe altına alınması için serseri ve mazannaisü eşhas hakkındaki kanunla umumî Hıfzıssıhha ve Türk Ceza Kanunları gibi bazı kanunlarda mevcut hükümler, bugünün ihtiyacını karşılayamamakta olduğundan vekâletimizce, bu hususta İstanbul vilâyetinden alınan bir sureti tetkik buyurulmak üzere raptan takdim kılınan rapor üzerine Maarif, Sıhhat ve İctimaî Muavenet ve Adliye Vekâletleriyle müştereken esaslı bir teşkilât kurulması için bir kanun lâyihası hazırlanması düşünülmektedir.

2 - Bu maksatla bazı Avrupa Devletlerindeki mevzuatın Hariciye vekâleti vasıtasile celbine tevessül edilmekle beraber bu için başarılmaması zamana mütevakkiif olduğundan şimdilik hazırlık mahiyetinde olmak ve yukarıda zikredilen çocukların murakabeden âzada bir vaziyette kalmalarına meydan vermemek maksadile bunların miktar ve vaziyetlerinin tesbit edilerek kontrol altına alınması için, en fazla ihtiyaç görülen İstanbul ve İzmir vilâyetlerine mevcut kadrodan kâf miktarda zabıta memuru tefrik olunmak suretile birer çocuk bürosu tesisi muvafık görülmüş ve bu husus hakkında mezkûr vilâyetlere emri verilmiştir.

3 - Bu yazımızın birinci kısmı hakkındaki yüksek mütalâalarının iş'arına müsaade buyurulmasını saygılarımla rica ederim.

4 - Bilgi için yüksek Başvekâlete, gereği için de Maarif, Sıhhat ve İctimaî Muavenet ve Adliye Vekâletlerine arz edilmiştir.

Dahiliye Vekili

İsmail Uzun

030	10			179	236	5
-----	----	--	--	-----	-----	---

Karşılıklıda; dosya sayısıyla numara ve tarihin zikri rica olunur

-4-

11/11

BA
3-7-933 3467 1 1

Ek 9. Kimsesiz ve Yoksul Çocuklarla İlgili Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının Görüşlerini İçeren Yazı Örneği²²³

T. C.
SAĞLIK ve SOSYAL YARDIM
BAKANLIĞI
Özel K.
531

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara 16 - X - 1945

Başbakanlık Yüksek Katına

Kimsesiz, yoksul ve aylak çocuklar konusu üzerinde C.H.P. Meclis gurubu komisyonu raporuna karşı Bakanlığımızın fikir ve mütalaalarını bildirir maruzatımızla Cumhuriyetimizin 22 inci yılı içinde Bakanlığımız mesalsini hula sa eden ve gelecek işler hakkında özet bilgi taşıyan ve C.H.P. Genel Sekreterliğine verilen yazının örneği ilişik olarak sunulmuştur.

Derin Saygılarımla.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı
Dr. Sadi Konuk

Dr. S. Konuk

030 10 179 236 11

74 kitapçık

²²³ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi., 30-10-0-0., 179-236-11

T. C.
BAŞVEKÂLET
MÜAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

KARARNAME

Şube :
Sayı : 14.722

Kimsesiz çocukları kurtarma yurdunun tesisi için teşekküleden komisyona müayyen çalışma saatleri haricinde mütehassıs sıfatile iştirak eden Tıp Fakültesi Muallimi Fahrettin Kerim ve Hapishane-i Umumi Tabibi Zati Beylere Devlet memurları maaşatının tevhit ve teadilüne dair kanunun 15 inci maddesine göre yetmiş beşer lira ~~hakkında~~ ücret verilmesi; Dahiliye Vekilliğinin 5/7/933 tarih ve 482/66 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince x 16/7/933 te kabul olunmuştur.

16/7/933

REİSİCUMHUR

Gazi M. Kemal

B. V.

Y. Kaya

Ad. V.

S. Sarıca

M. M. V.

Kaya

Da. V.

S. Kaya

Ha. V. V.

S. Kaya

Ma. V. V.

S. Sarıca

Mf. V.

S. Sarıca

Na. V.

S. Sarıca

İk. V. V.

S. Sarıca

S. I. M. V.

S. Sarıca

G. I. V.

S. Sarıca

Zr. V.

S. Sarıca

000 : 00 01 02 38 53 1

DEVLET ARŞİVİ
CUMHURİYET ARŞİVİ

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Genel Sekreterliği

III / 3039

Ankara: 14 Şubat 948

C.H.P. İl İdare Kurulu
Başkanlığına

İçinde Cumhuriyetimizin 25.inci yılını da kut-
layacağız, 1948 senesinin çocuk Esirgeme Kurumu tarafından ,
Çocuk yılı olarak teahit edileceği, çocuk davasının önemini ve
büyüklüğünü, memleket ölçüsündeki tesir ve şumulunu en uzak
köşelere kadar yaymağa çalışarak, yurd çocuklarının her hangi
bir suretle yoksulluktan ve bilmiden kurtarma çarelerine başvura-
cak bakım müesseselerinin bu sene zarfında çoaltılmasına çalı-
sılacağı, yukarıda adı geçen kurumun Genel Merkezi Başkanlığı'n-
dan aldığımız bir yazıda bildirilmektedir.

Millî varlığımız için çok lüzumlu olan genel
nufus politikamızın, yakın bir gelecekte gerçekleştirilip
kuşretli ve müreffeh bir Türkiyenin doğmasında baslica rolü
ve etkisi bulunan Çocuk Davasına; Parti teşkillerimizin ve
yardımcı ferasetli arkadaşlarımızın her yönden ilgi ve yardım-
da bulunmalarını ; kurum Şubelerinin bu alandaki çalıma ve
teahhütleri için elden geldiği kadar müzaheret göstermelerini
ve bu önemli konunun mahallî teşkilâtımıza bildirerek yakından
ve ciddiyle takitini diler, sevgilerini sunarım.

M4

C.H.P. Genel Sekreteri A.
Erzurum Milletvekili

C. Dursunoglu
Cevat Dursunoğlu

490	01			8	41	16
-----	----	--	--	---	----	----

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ
B./2.

2/37254

Emniyet Müdürlüğüne

Ankara

Adresleri aşağıda yazılı İsmail Savrum, Nimet Varol, Abdurrahman onal, Lütfiye Çetingözün zaruret içinde müşkül bir vaziyette bulduklarını beyanla Partimizden yardım istemekte olduklarından tetkikat icrasila durumları hakkında bizi tenvir etmenizi rica ederim .

S. Zehinölgen

Z.
14. VII

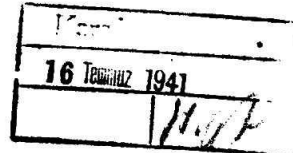
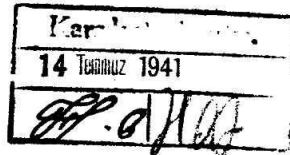
Adresleri :

Ankarada Etfaiye meydanında yeşil Bursa ötelinde İsmail Savrum .

Doğan bey mahallesi konaklar sokak No. 33 de Nımet Varol.

Doğan bey mahallesi Konaklar sokak No. 35 de Lütfiye çetingöz .

Etfaiyemaydanında Yeşil Bursa oteli nde Abdurrahman ünai .

12

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sayı 1

1 Kanunusani 1932

ŞEN ÇOCUK

Onbeş günde bir çıkar çocuk mecmuası
Sahibi ve Neşriyat Müdürü : Mehmet Şükrü

— 31 + 2 cilt + 2 gazete —

²²⁷ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi., 490-1-0-0., 1350-484-5

Mektebe başlarken

Çocuğunuzu mektebe niçin gönderiyor sunuz?
İstikbalini temin için değil mi?

TASARRUF KUMBARALARI
da çocuğa istikbal temin eden bir sigortadır.
Çocuğunuza kitapla birlikte bir de kumbara alınız,
ve çocuğunuzun istikbalini sigorta ediniz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI

²²⁸ Cumhuriyet., 29 Ekim 1929

— 674 —

Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında Kanun

(Resmî Gazete ile ilân : 27 . V . 1949 - Sayı : 7217)

No.
5387

Kabul tarihi
23 . V . 1949

BİRİNCİ MADDE — Beden, ruh, ahlâk gelişmeleri tehlikede olup ana ve babasız, ana ve babası belli olmıyan ve Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre haklarında korunma tedbirleri alınmasında zaruret görülen çocukların mahkeme kararıyla ve reşit oluncaya kadar bu kanunla belli edilen şartlar içinde bakılma ve yetiştirilerek meslek sahibi edilmeleri köy ihtiyar heyetleri, mahallî belediyeler, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığınca sağlanır.

İKİNCİ MADDE — Her hangi bir yerde, evvelki maddede yazılı vasıflarda bir çocuğun bulunduğu, zabıta, Devlet veya belediye memurları ve muhtarlar tarafından öğrenilince, mahallin en büyük millî eğitim memuruna haber verilir. Millî Eğitim memuru çocuğun durumuna göre gerekli tedbirleri aldirmekle beraber keyfiyeti derhal mahkemeye bildirir. Mahkemece; çocuğun durumu, hangi şahıs, aile veya müesseseye tevdi edileceği, mevcut emvali varsa kimin tarafından idare edileceği tâyin edilir.

ÜÇÜNCÜ MADDE — İkinci madde hükmüne göre mahkemece, bir çocuk köyde bir şahıs, bir aile veya bir müesseseye verilirse, o çocuğun bakımına, korunmasına, iş ve güç sahibi edilmesine, köy muhtar ve ihtiyar heyeti nezaret eder.

Bu çocukların bakımına yardım olmak üzere verilecek ücretler köyün bütçesi dairesinde aynı veya nakdî gelirlerinden ve bu kanunun maksadına uygun olarak vâkı olacak bağış ve tesislerden verilir. Bu suretle bir yere verilen çocukların malları varsa veya ana ve babaları olup da yardım edecek kudrette iseler, çocukların bakımlarına iştirak ve katılma miktarları, Türk Medeni Kanunu hükümleri dairesinde mahkemece tâyin edilir.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Belediyesi bulunan yerlerde bu gibi çocukların üçüncü maddedeki şekilde bakım ve korunması ve iş güc sahibi edinmeleri belediyeler tarafından yapılır. Aynı il içerisinde bulunan belediyeler re'sen veya birleşerek çocuk bakım ve yetiştirmesini sağlayacak müesseseler kurabilirler.

Belediye bütçelerinin bu maksat için açılacak bölümüne bütçe genel yekûnunun yüzde biri nispetinde bir ödenek konur. Bu kanunun gayesine uygun bağışlar buna eklenir.

Bütçede bu maksat için ayrılan ödenek yılı içinde başka bölüme aktarılamaz.

BEŞİNCİ MADDE — Mahallen bakım ve korunmasını köylü takatinin karşıyamadığı çocuklara yardım olmak üzere her yıl Özel İdare Bütçelerinin yüzde yarımı nispetinde bir ödenek ayrılır.

ALTINCI MADDE — Köy, belediye ve Özel İdarece ayrılan ödeneğin çocukların masraflarını karşıyamadığı hallerde öğretim çağına kadar olan çocuklar için Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, daha yukarı yaşlar için de Millî Eğitim Bakanlığı bu kanunun tatbiki için konulan ödenekten imkân nispetinde köylere ve belediyelere para yardımında bulunurlar.

²²⁹ Resmî Gazete, 27.5.1949

YEDİNCİ MADDE — Köylerde, kasaba ve şehirlerde mahallen bakılması mümkün olamıyan çocuklardan öğretim çağına kadar olanlar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının kuracağı çocuk bakım yurtlarına, daha yukarı yaştakiler de Millî Eğitim Bakanlığının kuracağı müesseselere alınrlar.

SEKİZİNCİ MADDE — Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı birinci maddede yazılı olan çocuklardan öğretim çağına kadar olanların bakım ve korunmasını sağlamak üzere (Çocuk bakım yurtları) kurar. Burada öğretim çağına gelen çocuklar Millî Eğitim Bakanlığın müesseselerine devrolunurlar.

Millî Eğitim Bakanlığın ilköğretim çağına girenlerin bakım, korunma ve eğitimi ile uğraşmak üzere (Yetiştirme yurtları) kurar. Bu çocukların ilköğretimi yurdun içindeki veya civardaki ilkokullarda yapılır.

DOKUZUNCU MADDE — Yetiştirme yurtları ilköğretimi bitiren çocukların değişik mesleklere girmesini sağlayacak tedbirleri alırlar.

İlköğretim çağını aştığı halde bunu görmemiş olarak teslim edilen çocukların eğitimi, öğretimi ve meslek sahibi olmaları için gerekli tedbirler, Millî Eğitim Bakanlığınca alınır.

Bunun için Millî Eğitim Bakanlığın, ihtiyaç görülen yerlerde döner sermayeli iş yerleri ve atelyeler kurabilir. Gerekli döner sermayeler her yıl Millî Eğitim Bakanlığın Bütçesine konur.

ONUNCU MADDE — Yetiştirme yurtları, mümkün olduğu kadar, çocukların ilerde iş bulabilecekleri bölgelerde kurulur.

ON BİRİNCİ MADDE — Yetiştirme yurtlarında ilköğretimini bitiren çocuklardan kabiliyet gösterenler, daha ileri tahsil yapmak üzere imtihan ile parasız yatılı okullara alınabilirler. Diğerleri bilhassa ilerde bağımsız olarak çalışmalarını sağlayacak meslekleri öğrenebilecekleri özel iş ve meslek sahipleri yanına, Devlet fabrika ve tarım kurumlarına, özel fabrika ve iş yerlerine çırak olarak verilirler.

ON İKİNCİ MADDE — Devlet kurumları, hizmetlerine aldıkları çocukları beslemek, giydirmek ve barındırmakla mükelleftirler. Özel iş sahiplerinden bu hususları temin edenler tercih olunur.

ON ÜÇÜNCÜ MADDE — Çırak olarak alınan çocukların iş verenler tarafından barındırılması, beslenmesi, giydirilmesi mümkün olmadığı hallerde bu hususlar çocukların kendi yetiştirme yurtlarında sağlanır.

ON DÖRDÜNCÜ MADDE — Çırak olarak iş yerlerine verilen ve yetiştirme yurdunda bakılan çocuklardan ücret mukabili çalıştırılanların yurt masrafları Millî Eğitim Bakanlığınca tensip edilecek nispetlerde kazançlarından çıkarılır. Çocuğun harçlığı da ayrıldıktan sonra artarsa geri kalan kısım Millî Bankalardan birisine bir ay zarfında yatırılır.

Çocuğun ücretinin başlama zamanı ve miktarı yurt idaresiyle iş veren arasında mahallî örf ve rayice göre tesbit olunur. Çocuğun harçlığı da yurt idaresi tarafından belirtilir.

ON BEŞİNCİ MADDE — Köylerde veya çiftçiler yanında aynı ücretler mukabili çalıştırılan çocuklara verilen mallardan paraya tahvil edilebilenler bankaya yatırılır. Satılamıyanlar köy ihtiyar heyetleri tarafından kıymetlendirilerek çocuk adına saklanır.

ON ALTINCI MADDE — Çocuklar adına biriken para ve mallar reşit olduğu zaman çocuğa aynen verilir.

Türk Medeni Kanununun 398 nci maddesi hükmü bu çocuklar hakkında uygulanmaz.

ON YEDİNCİ MADDE — Kendilerine güvenilebilen aile veya özel kişiler bakanlıklarca açılan müesseselerdeki çocukları Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre evlât edinme veya bakmak üzere isterlerse verilebilirler. İcabında bu çocuklar ücret mukabili bakılmak üzere kendilerine güvenilebilen kimseler yanına da verilebilirler.

ON SEKİZİNCİ MADDE — Bakılmak üzere aile ve özel kişilere verilen, çalıştırılan çocukların reşit oluncaya kadar durumları, bu kanunun kendilerine yüklediği görev hudutları içinde Sağlık ve Sosyal Yardım ve Millî Eğitim Bakanlıklarınca takip ve murakabe edilir.

ON DOKUZUNCU MADDE — Bu çocuklardan durumları özel bir eğitim usulünü icabettirenler için Millî Eğitim Bakanlığınca gerekli müesseseler kurulur. Buraya gönderilen çocuklar müesseseye kabul edilmeden evvel bir müşahede devresi geçirirler.

YIRMİNCİ MADDE — 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 158, 159 ve 160 nci maddeleri çevresine giren bütün müesseseler Millî Eğitim Bakanlığı tarafından da denetlenir. Eğitim bakımından görülecek kusurlar eğitim memurlarının yazılı ihtariyle bir ay zarfında düzeltilir. Bu düzeltmeyi yapmayanların yanlarında çocukların bulundurulmasına müsaade edilmez ve müesseseleri kapatılır.

YİRİMİ BİRİNCİ MADDE — Yetiştirme yurdunda bulunan çocuklar yurttan kaçacak olurlarsa, zabıta vasıtasıyla bulunarak geri getirilirler.

İş yerleriyle özel kişiler yanında barındırılan, çalıştırılan çocuklar da bağlı oldukları yetiştirme yurdunun müsaadesi olmadıkça yerlerini terk edemezler.

Yurtlar veya iş sahipleri yanında korunmakta ve yetiştirilmekte olan çocuklara karşı, Türk Ceza Kanununun 182 nci maddesinde yazılı fiilleri işleyenler hakkında bu maddede yazılı cezalar verilir.

YİRİMİ İKİNCİ MADDE — Her iki Bakanlıkça çocukların korunma ve yetiştirilmesi için gerekli ödeneklerin kaynakları şunlardır :

A) Millî Eğitim ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıkları Bütçesinden her yıl ayrılacak ödenek;

B) Özel ve tüzel kişiler tarafından müesseselere yapılacak aynı veya nakdî bağışlar ve tesisler;

C) Yurtlar tarafından veya bunlar yararına verilecek müsamere gelirleri;

Bu müsamere gelirleri ve her türlü bağışlar vergi ve resimlerden muaftır.

YİRİMİ ÜÇÜNCÜ MADDE — İş yerlerinde çalıştırılan çocuğun ücretinden bankaya yatırılması gereken miktarı zamanında Millî bankalardan birine yatırımayanlardan bu paralar tahsil edilir ve ayrıca elli liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasına çarptırılırlar.

Ücret olarak aynen verilen malları korumayanlar veya bunların intifa hakkından çocuğu mahrum edenlerle birikmiş para veya malını reşit olduğu zaman çocuğa teslim etmeyenlere aynı ceza tatbik olunur.

YIRMİ DÖRDÜNCÜ MADDE — Ücretle çalıştırılan çocukların ölümü halinde kanuni mirasçıları yoksa birikmiş olan paraları bağlı oldukları yetiştirme yurduna intikal eder.

YIRMİ BEŞİNCİ MADDE — Bu kanunun yürütülmesi hususunda Millî Eğitim ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıkları işbirliği yaparlar.

Belediyelere kurulacak müesseselerde bu kanun hükümlerine ve Millî Eğitim ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarınca tanzim edilen yönetmelik hükümlerine göre çalışırlar.

YIRMİ ALTINCI MADDE — Hayır Dernekleri, köy ihtiyar heyetleri ve belediyeler, Sağlık ve Sosyal Yardım ve Millî Eğitim Bakanlıkları ile işbirliği ederler.

Kâfi miktarda parası bulunmayan hayır dernekleri müesseselerine yerleştirilen çocukların bakım ücretleri; köy ihtiyar heyetleri, belediyeler veya bakanlıklarca ihtiyaç görüldüğü nispette ödenir.

YIRMİ YEDİNCİ MADDE — Bakanlıklar, bu kanunla kendilerine verilen görevlere ihtiyacın en çok duyulduğu yerlerden başlayacaklardır.

YIRMİ SEKİZİNCİ MADDE — Bakanlıklar ve belediyeler tarafından kurulacak ana okullarına, istekli ana ve babalı çocuklar da ücret karşılığında alınabilirler.

YIRMİ DOKUZUNCU MADDE — Bu kanun ve yönetmeliğinin tatbikatını incelemek ve daha iyi olmasını sağlayacak tedbirleri tesbit etmek üzere Millî Eğitim Bakanlığında yılda bir defa toplanmak ve en çok bir hafta sürmek üzere bir (Çocuk koruma genel danışma kurulu) teşkil olunur.

Bu kurul üyeleri şunlardır :

1. Millî Talim ve Terbiye dairesinden bir üye;
2. İlköğretim Genel Müdürü;
3. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Danışma Kurulundan bir üye;
4. Millî Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım, Adalet, İçişleri ve Çalışma Bakanlıkları temsilcileri;
5. Millî Eğitim Bakanlığının tesbit edeceği dört vali;
6. Millî Eğitim Bakanlığının tesbit edeceği dört belediye başkanı;
7. Millî Eğitim Bakanlığının tesbit edeceği dört köy muhtarı;
8. Esas amacı çocuğa yardım olan hayır derneklerinin ve Kızılayın temsilcileri;
9. Açılmış yurtlardan bir müdür, bir öğretmen ve bir hekim;
10. İki il Millî Eğitim müdürü;
11. Üniversite veya yüksek tahsil müesseselerinden bir pedagoğ, bir çocuk hastahkları mütehassısı ve bir ruh hastahkları mütehassısı;
12. Büyük iş müesseseleri sahiplerinden iki kişi;
13. Bir hayır kurumuna bağlı olmadan önemli bir bağışta bulunan veya tesis kuran iki vatandaş.

Bu Kurul Millî Eğitim Bakanının başkanlığında toplanır.

OTUZUNCU MADDE — 29 ncu maddedeki kurula Ankara dışından gelen üyelerin kanuni harcırahları Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesinden ödenir. Ühdelelerinde resmî bir vazife bulunmayanların harcırahlarının hesabında beşinci derece aylık aslı esastır.

OTUZ BİRİNCİ MADDE — 29 ncu maddedeki amaçları sağlamak üzere il merkezlerinde ve ilçelerde yılda üç defa toplanacak bir (İl veya ilçe çocuk koruma kurulu) teşkil olunur. Bu kurulun üyeleri şunlardır :

1. Vali veya kaymakam;
2. Belediye başkanı;
3. Bir belediye meclisi üyesi;
4. Bir umumi meclis üyesi;
5. Millî Eğitim ve Sağlık ve Sosyal Yardım müdürleri veya memurları ve Hükümet tabipleri;
6. İki öğretmen;
7. İki iş sahibi;
8. İki muhtar;
9. Esas amacı çocuk koruması olan hayır dernekleri temsilcileri;
10. Bir hayır kurumuna bağlı olmadan önemli bağışta bulunan veya tesis kuran iki vatandaş.

Bu kurul vali veya kaymakamın başkanlığında toplanır.

GEÇİCİ MADDE — 1949 yılı Bütçesinin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kısmının 701 nci (Kimsesiz ve metruk çocuklar genel giderleri) bölümündeki ödenekten Sağlık ve Sosyal Yardım ve Millî Eğitim Bakanlıklarının teklifi üzerine gereken miktarını Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesinde (Korunmaya muhtaç çocuklar genel giderleri) adıyla yeniden açılacak bir bölüme aktarmaya Maliye Bakanı yetkilidir.

OTUZ İKİNCİ MADDE — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

OTUZ ÜÇÜNCÜ MADDE — Bu kanunu Sağlık ve Sosyal Yardım, Millî Eğitim, İçişleri ve Maliye Bakanları yürütür.

25 Mayıs 1949

...														
<i>Cumhurbaşkanlığına yazılan tezkerenin tarih ve numarası</i>	:	24. V. 1949 ve 1/137												
<i>Bu kanunun ilânının Başbakanlığa bildirildiğine dair Cumhurbaşkanlığından gelen tezkerenin tarih ve numarası</i>	:	25. V. 1949 ve 4/475												
<i>Bu kanunun görüşmelerini gösteren tutanakların cilt ve sayfa numaraları</i>	:	<table border="0"> <tr> <td><i>Cilt</i></td> <td><i>Sayfa</i></td> </tr> <tr> <td>4</td> <td>110</td> </tr> <tr> <td>11</td> <td>450,516:527,531:550,557:587</td> </tr> <tr> <td>12</td> <td>16:26,105:106</td> </tr> <tr> <td>18</td> <td>498</td> </tr> <tr> <td>19</td> <td>596:609,610,612,636:639</td> </tr> </table>	<i>Cilt</i>	<i>Sayfa</i>	4	110	11	450,516:527,531:550,557:587	12	16:26,105:106	18	498	19	596:609,610,612,636:639
<i>Cilt</i>	<i>Sayfa</i>													
4	110													
11	450,516:527,531:550,557:587													
12	16:26,105:106													
18	498													
19	596:609,610,612,636:639													

**EREĞLİ HAVZAI FAHMIYESİ MADEN AMELESİNİN
HUKUKUNA MÜTEALLİK KANUN⁽¹⁾**

Kanun Numarası : 151
Kabul Tarihi : 10/9/1337
Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : – Sayı: –
Yayımlandığı Düstur : Tertip : 3 Cilt : 2 Sayfa : 91

*

**

Bu Kanun ile ilgili tüzük için , "Tüzükler Külliyesi" nin kanunlara göre düzenlenen nümerik fihristine bakınız.

Bu Kanun ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren yönetmelik için , "Yönetmelikler Külliyesi" nin kanunlara göre düzenlenen nümerik fihristine bakınız.

*

**

Madde 1 – Maden ocaklarında müstahdem amelenin beytutetleri ve temini istirahatleri için her ocak civarında İktisat Vekaletince tanzim edilen numunelere tevfikan amele koşullarıyla hamam inşasına ocak amilleri mecburdur.

Madde 2 – Maden işlerinde amelenin cebren istihdamı ve angarye suretiyle her hangi bir işe sevki ve maden ocakları dahilinde on sekiz yaşından dun olanların istihdamı memnudur.

Madde 3 – Her madenci istihdam ettiği amelenin miktarı ücretiyle künyesini mübeyyin numunesine tevfikan muntazam defter tutmağa ve bu defteri amele birliği müfettişine ve İktisat Vekaleti memurlarına berayı tetkik ibraza mecburdur.

Madde 4 – Alelumum Madenciler Nizamnamei mahsusuna tevfikan amele tarafından teşkil olunacak ihtiyat ve teavün sandıklarına beher mah zarfında istihdam edecekleri amele ücuratı umumiyesinin yüzde birinden dun olmamak üzere muaveneti nakdiyede bulunmağa mecburdurlar.

Madde 5 – Amelenin zatına ait olup esnayı ameliyatta kırılan alat ve edevatiyle nakliyat esnasında telef olan hayvanatı madenci tarafından tazmin olunur.

(1) 8/6/1936 tarihli ve 3008 Sayılı İş Kanununun 147 nci maddesi ile bu Kanunun sözü edilen İş Kanununa aykırı hükümleri yürürlükten kaldırılmış, bilahare 3008 sayılı Kanun da 25/8/19 tarih ve 1475 sayılı Kanunun 110 uncu maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

²³⁰ TBMM (1921,9). Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukuna Müteallik Kanun. 5 Haziran 2019 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.151.pdf> adresinden alınmıştır.

Madde 6 – Bilumum madenciler hasta ve kazazede olan ameleyi meccanen tedavi etmeğe ve bunu teminen maden civarında hastane, eczane ve şahadetnameli etibba bulundurmağa mecburdurlar. Bunların tayini mahal ve adedi ile muhtelif madencilerin arasında masarifin veçhi tevzi ve itasına dair ayrıca bir nizamname tanzim olunacaktır.

Madde 7 – Havzai Fahmiyede sayü amelden dolayı kazazede olanlarla vefat edenlerin varisleri veya amele müfettişliği veyahut İktisat Vekaleti tarafından tazminat davası ikame olunur. İşbu tazminat davası miktarı kaç kuruştan ibaret olursa olsun Sulh Hakimleri hakkındaki kanuna tevfikan sulh mahkemelerince kabili temyiz olmak üzere rüyet olunur. Tazminat miktarı tarafeynden alelusul müntehap erbabı vukuftan teşekkül edecek heyetin vereceği rapora istinat eder.

(İkinci fıkra iptal: Ana. Mah.'nin 31/10/1991 tarih ve E.1991/24, K.1991/40 sayılı kararıyla.)

(Ek fıkralar: 5/6/1930 - 1687/1 md.)

A – Mahkeme bu maddenin tatbikında, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 3 üncü maddesine göre, aralarında irtibat mevcut sayılan suçların davalarını birleştir meksizin tetkik ile hükme rapteder.

B – İşten ve matlubattan mütevellit davalarda, havzai fahmiye idaresi müşavir avukatı, amele birliğinde kayıtlı cüzdanlı amelenin kanuni mümessili olarak, vekaletname ibrazına hacet kalmaksızın mahkemede amele temsil eder.

Madde 8 – Mesaii yevmiye aleliltlak sekiz saattir. Bu müddetten fazla çalışmağa hiç bir işçi icbar edilemez.

Saati mesai haricinde tarafeynin rıza ve muvafakatiyle iki kat ücrete tabidir. Tahtezzem mesafede nüzul ve suut için geçen müddet sekiz saate dahildir.

Madde 9 – Amelenin ahvali sıhhiye ve hayatiyeleriyle hukuku umumiyelerine mütaallik işbu mevadı ifa etmeyen madenci ve mültezimlerin ruhsatname, şartname ve imtiyazları fesholunur.

Madde 10 – İşbu kanun ahkamı elyevm mer'i olan bilumum ruhsatname ve şartname ve itilafname ve imtiyazlara da şamildir.

Madde 11 – Maden ocaklarında çalışan amelenin haddi asgari ücreti ocak amil ve mültezimleriyle amele birliği ve İktisat Vekaleti tarafından müntahap üç zat marifetiyle tayin olunur.

Madde 12 – Maden Nizamnamesinin 77 nci ve 78 inci maddeleriyle işbu kanun ahkamına tearuz eden alelumum mevaddı nizamiye mülğadır.

Madde 13 – Maden ocağı amilleri bir mesçit ve genç ameleye gece dersleri vermek üzere bir mektep yapmağa ve muallim tutmağa mecburdurlar.

Madde 14 – İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 15 – İşbu kanunun icrasına Adliye ve İktisat Vekilleri memurdur.

**151 SAYILI KANUNA EK VE DEĞİŞİKLİK GETİREN MEVZUATIN
YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ TARİHİNİ GÖSTERİR LİSTE**

Kanun No.	Farklı tarihte Yürürlüğe giren Maddeler	Yürürlüğe giriş tarihi
1687	-	10/6/1930

UMUMİ HIFZISSİHHA KANUNU ⁽¹⁾⁽²⁾

Kanun Numarası : 1593
Kabul Tarihi : 24/4/1930
Yayımlandığı R.Gazete : 6/5/1930 Sayı : 1489
Yayımlandığı Düstur : Tertip : 3 Cilt : 11 Sayfa : 143

**

*Bu Kanunun yürürlükte olmayan hükümleri için bakınız
"Yürürlükteki Bazı Kanunların Mülga Hükümleri
Külliyyatı", Cilt : 1 Sayfa: 119*

*Bu Kanun ile ilgili tüzük için, "Tüzükler Külliyyatı" nın kanunlara göre
düzenlenen nümerik fihristine bakınız.*

BİRİNCİ BAP

Sihhi teşkilat

BİRİNCİ FASIL

Devlet hidematı sıhhiyesi ve sıhhi Merciler

Madde 1 – Memleketin sıhhi şartlarını ıslah ve milletin sıhhatine zarar veren bütün hastalıklar veya sair muzır amillerle mücadele etmek ve müstakbel neslin sıhatli olarak yetişmesini temin ve halkı tıbbi ve içtimai muavenete mazhar eylemek umumi Devlet hizmetlerindedir.

Madde 2 – Umumi sıhhat ve içtimai muavenet hizmetlerine ait Devlet vazaifi Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti tarafından ifa ve hususi idarelerle belediyelere ve sair mahalli idarelere bırakılan hizmetlerin sureti icrası murakabe olunur. Milli Müdafaa teşkilatına ait sıhhi işler müstesna olmak üzere bütün sıhhat ve içtimai muavenet işlerinin mercii ve murakibi bu Vekalettir.

Madde 3 – Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti bütçeleriyle muayyen hatlar dahilinde olarak aşağıda yazılı hizmetleri doğrudan doğruya ifa eder:

- 1 - Doğumu (.....)⁽³⁾ teshil ve çocuk ölümünü tenkis edecek tedbirler.
- 2 - Validelerin doğumdan evvel ve doğumdan sonra sıhhatlerinin vikayesi.

(1) Bu Kanunda, il özel idaresinin sorumlu ve yetkili kılındığı görev ve hizmetlerle ilgili olarak, 22/2/2005 tarihli ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu hükümlerine aykırılık bulunması durumunda, 5302 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanacağı, söz konusu Kanunun 70 inci maddesi ile hüküm altına alınmıştır.

(2) Bu Kanunda, belediyenin sorumlu ve yetkili kılındığı görev ve hizmetlerle sınırlı olarak, 3/7/2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu hükümlerine aykırılık bulunması durumunda, 5393 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanacağı, söz konusu Kanunun 84 üncü maddesi ile hüküm altına alınmıştır.

(3) Bu bentteki "doğumu tezyit" hakkındaki hüküm 1/4/1965 tarih ve 557 sayılı Kanunun 8 inci maddesi ile ilga edilmiş olduğundan "tezyit" ibaresi metinden çıkarılmıştır.

- 3 - Memlekete sari ve salgın hastalıkların hulûlüne mümanaat.
- 4 - Dahilde her nevi intani, sari ve salgın hastalıklarla veya çok miktarda vefiatı intaç ettiği görülen sair muzır amillerle mücadele.
- 5 - Tababet ve şubeleri sanatlarının icrasına nezaret.
- 6 - (...) ⁽¹⁾ ilaçları ve bütün zehirli müessir ve uyuşturucu maddelerle yalnız hayvanlar için serumlar ve aşılari murakabe hariç olmak üzere her nevi serum ve aşılari murakabe ⁽²⁾.
- 7 - Çocukluk ve gençlik hıfzıssıhhasına ait işlerle çocuk sıhhat ve bünye sinin muhafaza ve tekamülüne ait tesisatın murakabesi.
- 8 - Mektep hıfzıssıhhası.
- 9 - Mesai ve san'at hıfzıssıhhası işleri.
- 10 - Maden suları ile sair havassı şifaiyesi olan sulara nezaret.
- 11 - Hıfzıssıhha müesseseleri ve bakteriyoloji laboratuvarları ve alelümum hayati muayene ve tahlillere mahsus müesseseler küşat ve idaresi.
- 12 - Mesleki tedrisat müesseseleri küşat ve idare veya mümasili müessesatı murakabe ve bunlara müsaade itası.
- 13 - Mecnunlarla sair ruhi hastalıklara mahsus tedavihaneler veya malül veya herhangi bir noksanii hilkate malik olanları kabul edecek yurt veya müesseseler tesis ve idare.
- 14 - Muhacrin sıhhat işleri.
- 15 - Hapisanelerin ahvali sıhhiyesine nezaret.
- 16 - Tıbbi istatistiklerin tanzimi.
- 17 - Sıhhi neşriyat ve propagandalar.
- 18 - Vesaiti münakale umuru sıhhiyesinin nezaret.

Madde 4 – Doğrudan doğruya şehir ve kasabalar, köyler hıfzıssıhhasına veya tıbbi ve içtimai muavenete mütaallik işlerin ifası belediyelere ve idarei hususiyelere ve sair mahalli idarelere tevdi edilir. Vekalet indelicap bu idarelere rehber olmak üzere bazı mahallerde nümune tesisatı vücade getirir.

İKİNCİ FASIL

Sıhhat ve İçtimai Muavenet teşkilatı

Madde 5 – Sıhhat ve içtimai Muavenet Vekaleti 3 üncü maddede zikredilen hizmetleri ifa için hususi teşkilat kanununa tevfikân teşkil edilmiş fenni ve idari şubelerden mürekkeptir. Kanunu mahsusuna tevfikân mülhak bütçe ile idare olunan Hudutlar ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğü, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletine merbut olarak ifayı vazife eyler.

Madde 6 – Her vilayette Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletine merbut olmak üzere bir Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürü bulunur. Sıhhat müdürleri buldukları vilayetlerde Vekaletin en büyük memuru olmakla beraber valilerin sıhhi müşaviridirler. Valiler mevcut sıhhi mevzuata tevfikân sıhhiye müdürlerini istihdam ederler ve sıhhi hususlarda onların rey ve mütalealarını alırlar. ⁽³⁾

(1) Bu aradaki "Gıdalar ile" ibaresi, 24/6/1995 tarihli ve 560 sayılı KHK'nin 21 inci maddesiyle yürürlükten kaldırılmış olup, bu değişiklik 27/5/2004 tarihli ve 5179 sayılı Kanunun 37 nci maddesiyle aynen kabul edilerek Kanunlaşmıştır.

(2) Bu bentdeki "aşılari" kelimesi 16/4/1934 tarih ve 2410 sayılı Kanunun 1 inci maddesiyle "aşılari murakabe" şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

(3) 2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı KHK'nin 9 uncu maddesiyle, bu fıkrada yer alan "kanun, nizam ve talimatlara" ibaresi "mevzuata" şeklinde değiştirilmiştir.

Madde 7 – Sıhhat ve İctimai Muavenet müdürleri buldukları vilayetin sıhhi umur ve muamelelerinden vali ile beraber mesul olup bütün sıhhi mevzuat ve emirlerin iyi tatbikına nezaretle mükelleftir. ⁽¹⁾

Madde 8 – Her kazada ve icabı takdirinde nahiye merkezlerinde bir veya mütaaddit Hükümet tabipleri istihdam olunur. Hükümet tabipleri doğrudan doğruya vilayet sıhhiye müdürünün emri altında olup memur oldukları mahallerin sıhhi umur ve muamelelerinden mesuldür ve kaymakamın sıhhi hususatta sıhhi müşaviridir. Hükümet tabiplerinin maiyyetlerinde sıhhi işlerde kendilerine muavenette bulunmak üzere küçük sıhhat memurları istihdam edilir.

Madde 9 – Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti üçüncü ve dördüncü maddelerde zikredilen vazifeleri ifa ve müesseseleri idare etmek üzere tabipler, baytarlar, eczacılar, sair sıhhi ve idari memurlar tayin ve istihdam eder.

ÜÇÜNCÜ FASIL

Yüksek Sıhhat Şurası

Madde 10 ilâ 15 - (Mülga: 11/10/2011-KHK-663/58 md.)

Madde 16 – Yüksek Sıhhat Şurası azasına her devrei içtimaiyeye mahsus olmak üzere her sene bütçesinde miktarı muharrer bir hakkı huzur verilir. Ankara haricinden gelenlere harcırahları ve vekaletçe tayin olunacak yevmiyeleri ita olunur.

Madde 17 – (Mülga: 11/10/2011-KHK-663/58 md.)

DÖRDÜNCÜ FASIL

Vilayet Hususi İdareleri ve Belediyeler

Madde 18 – Vilayet hususi idareleri bütçelerinde hususi kanuna tevfikân tefrik ve Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin tensibi ile sarfolunan sıhhi ve içtimai işlere mahsus tahsisat, vilayet merkezinde veya tensip olunacak sair mahallerde açılacak hastaneler ve dispanserlerle seyyar etıbbâ teşkilatına ve seyyar etüv tedarikine ve tephirat ve tathirat istasyonları tesisine ve verem ve frengi ve çocuk vefiyatı mücadelesine muhtas hıfzıssıhha içtimaiye dispanserlerine ve sıtma ve frengi ilacı tedarikine ve Sıtma Kanununda tasrih edilen ahvalde sıtma membalarının izalesine sarfolunur.

Madde 19 – Vilayetler hususi idarelerine ait sıhhi teşkilat ve tesisat mahalli Sıhhat ve İctimai Muavenet müdürlerinin murakabesi altında bulunup bunlara ait muamelat mevzuata tevfikân sıhhat müdürleri tarafından ifa olunur. ⁽²⁾

Madde 20 – Belediyelerin umumi hıfzıssıhha ve içtimai muavenete taallük eden mesailden ifasile mükellef oldukları vazifelere aşağıda zikredilmiştir.

- 1 - İçilecek ve kullanılacak evsafı fenniyeyi haiz su celbi.
- 2 - Lağım ve mecralar tesisatı.
- 3 - Mezbaha inşaatı.
- 4 - Mezarlıklar tesisatı ve mevta defni ve nakli işleri.
- 5 - Her nevi muzahrafatın teb'it ve imhası.
- 6 - Meskenlerin sıhhi ahvaline nezaret.
- 7 - Sıcak ve soğuk hamamlar tesisi.

(1) 2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı KHK'nin 9 uncu maddesiyle, bu maddede yer alan "kanun, nizam, talimat" ibaresi "mevzuat" şeklinde değiştirilmiştir.

(2) 2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı KHK'nin 9 uncu maddesiyle, bu maddede yer alan "kanun ve nizamnamelerine" ibaresi "mevzuata" şeklinde değiştirilmiştir.

Madde 21 – Vilayet hususi idareleriyle belediyelerin 18 ve 20 inci maddelerde gösterilen hizmetlerini ifa için kanunu mahsuslarına tevfikan Vekaletçe tayin olunan etibba ve sair memurin istihdam olunur.

Madde 22 – Belediyeler ve vilayetler hususi idarelerince sıhhi ve içtimai hizmetlerden hangilerinin ifası mecburi ve hangilerinin ihtiyari olduğu hususi kanunlarına tevfikan tayin ve bu hizmetlerde istihdam edilecek tabip ve memurların kadroları İcra Vekilleri Heyetince musaddak bir talimatname ile tesbit olunur. Hükümet tabipleri olmayan yerlerde belediye tabipleri nizamnamesine tevfikan Hükümet tabiplerinin ifasıyla muvazzaf oldukları vazifelerle mükelleftirler.

BEŞİNCİ FASIL

Vilayetler ve kazalar umumi hıfzıssıhha meclisleri

Madde 23 – Her vilayet merkezinde bir umumi hıfzıssıhha meclisi toplanır. Bu meclis mahalli sıhhat ve içtimai muavenet müdürü, nafia mühendisi, maarif, baytar müdürü, mevcutsa sahil sıhhiye merkezi tabibi, bir hükümet ve belediye tabibi ve hastane baştabibi ile garnizon ve kıt'a bulunan yerlerde en büyük askeri tabip ve serbest sanat icra eden bir tabip ve bir eczacıdan ve belediye reisinden mürekkeptir. Meclis valinin veya valiye bilvekele sıhhiye müdürünün riyaseti altında içtima eder. Valinin tensip edeceği bir zat kitabet vazifesini ifa ve zabıtları tanzim eder.

Madde 24 – Kazalarda bu meclisler kaymakamın riyaseti altında Hükümet tabibi, mevcut ise bir Hükümet baytarı ve askeri tabip, belediye tabibi ve serbest icrayı san'at eden ve kaymakam tarafından intihap edilen bir tabip ve serbest eczacı ile belediye reisinden terekkep eder.

Madde 25 – Umumi hıfzıssıhha meclisleri müntehap azası her üç senede bir değişir. Eski azanın yeniden intihabı caizdir. Her defa tebeddülünde kaymakamlar tarafından vilayetlere, valilerce de Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletine bildirilir.

Madde 26 – Umumi hıfzıssıhha meclisleri alelade ayda bir kere içtima ederler. Ahvali fevkalâdede veya bir sari ve salgın hastalık zuhurunda valinin daveti veya Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletinin talebi üzerine daha sık toplanırlar.

Madde 27 – Umumi hıfzıssıhha meclisleri mahallin sıhhi ahvalini daima nazarı dikkat önünde bulundurarak şehir ve kasaba ve köyler sıhhi vaziyetinin ıslahına ve mevcut mahzurların izalesine yarayan tedbirleri alırlar. Sari ve salgın hastalıklar hakkında istihbaratı tanzim, sari ve içtimai hastalıklardan korunmak çareleri ve sıhhi hayatın faideleri hakkında halkı tenvir ve bir sari hastalık zuhurunda hastalığın izalesi için alınan tedbirlerin ifasına muavenet eyerler.

Madde 28 – Umumi hıfzıssıhha meclislerinin mukarreratından mahalli vazifeler ve salahiyyetler arasında bulunan işler vali veya kaymakam tarafından icra olunur ve istizana muhtaç olanlar kaymakamlıkça vilayetten ve vilayetçe Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletinden sorulur.

İKİNCİ BAP

Sari ve salgın hastalıklarla mücadele

BİRİNCİ FASIL

Hudutlar ve sahiller sıhhi müdafaası

Madde 29 – Beşinci maddede zikredilen Hudutlar ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğü beynelmilel seyrüsefer ve ticaret sebepleriyle intikal eden beşeri ve salgın hastalıklara karşı milli hudutlar ve sahilleri müdafa vazifesiyle mükelleftir.

Madde 30 – Hudutlar ve Sahiller Umum Müdürlüğü mer'î olan beynelmîlel mukaveleler ve Devletçe mevzu mevzuat ile Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti tarafından bu mukaveleler ve mevzuatın layıkı ile tatbikını temin için verilen emirler dairesinde vazifeyi ifa eyler. ⁽¹⁾

Madde 31 – (Değişik: 15/6/1942 - 4255/1 md.)

Bir Türk limanından diğer bir Türk limanına veya ecnebi limanlarından bir Türk limanına gelen her gemi hareket ettiği limandan bir sıhhat patentası almakla mükelleftir.

Madde 32 – (Mülga: 15/6/1942 - 4255/2 md.)

Madde 33 – (Değişik: 15/6/1942 - 4255/1 md.)

Türk gemilerinin patentaları üzerinde konsolosluk vizesinin bulunmasını mecburi kılan memleketlere mensup gemilerin Türk limanlarına ihtilât etmek üzere geldikleri ve hareket limanlarında Türk konsolosu mevcut bulunduğu takdirde bunların patentaları üzerinde konsolos vizesi bulunması mecburidir.

Madde 34 – (Değişik: 15/6/1942 - 4255/1 md.)

Patentayı hamil olmaksızın boğazlara gelen transit gemilerin gösterecekleri sıhhi beyanname veyahut uğradıkları ecnebi limanlarından aldıkları gümrük veya liman permilerinde o limanın sıhhi durumu hakkında salahiyet sahibi makamlar tarafından verilmiş sıhhi meşruhat patenta yerine kaim olur.

Madde 35 – (Değişik: 15/6/1942 - 4255/1 md.)

33 üncü maddede zikredilen vizelelere mukabil mahsus kanun mucibince alınacak resimler konsolosluklar tarafından ve konsolos bulunmayan limanlardan vizesiz olarak gelen gemilerden de muvasalat limanlarında mahalli hükümet memurları tarafından tahsil olunur.

Madde 36 – Sıhhat patentaları üzerinde yapılan her türlü tahrifler veya salahiyettar makamatça tasdik edilmemiş tashihler patentayı hükümden düşürür. Bir geminin hareketinden evvel 48 saat zarfında verilmiş patentalar muteber olup daha evvel verilenlerin hükmü yoktur.

Madde 37 – Bir geminin hareket limanında kolera, veba, sarıhumma, lekelihumma ve çiçek vakaları ve yahut Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletince tayin ve ilân edilecek sair tehlikeli bir maraz salgını mevcut olmadığı halde verilmiş olan patentalar temiz addolunur. Bu hastalıklardan hariçten geldiği tebeyyün eden münferit vakaların zuhuru patentaların temiz addedilmesine mani olmazsa da bu vakalar patentalarda işaret edilmiş olmalıdır.

Madde 38 – (Değişik: 15/6/1942 - 4255/1 md.)

37 nci maddede zikredilen hastalıklardan hariçten gelmiş olmadığı tahakkuk eden kolera, veba ve sarı humma vakalarıyla çiçek ve lekeli humma salgınlarının zuhurunu bildiren patentalar ile mebbeinde temiz olduğu halde Türkiye limanlarından birine gelinceye kadar seyahat müddeti esnasında geminin sıhhi durumunda vukua gelen değişiklik dolayısıyla evsafı değişen patentalar bulaşık addolunur.

Madde 39 – Hiç bir patentayı hamil olmayarak Türkiye limanlarına gelen gemiler bulaşık patenta ile gelmiş gemiler gibi muameleye tabi olurlar.

(1) 2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı KHK'nin 9 uncu maddesiyle, bu maddede yer alan "kanunlar, nizamlar ve talimatlar" ibaresi "mevzuat" ve "kanunlar, nizamlar ve talimatların" ibaresi "ve mevzuatın" şeklinde değiştirilmiştir.

ALTINCI BAP

Çocuk hıfzıssıhhası

BİRİNCİ FASIL

Çocukluk ve gençlik koruması

Madde 151 – Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti küçük çocuk hıfzıssıhhası ve bunlarda görülen vefiyatın azaltılması için lazım gelen müesseseler açarak idare eder ve çocuk hıfzıssıhhası faydalarının halk arasında intişar ve tatbikini teşkil edecek tedbirleri ittihaz eyler.

Madde 152 – (...) (1) çocuk düşürmeğe vasıta olup Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletince tayin olunacak alat ve levazımın ithal ve satışı memnudur. Bunların tababette müstamel envai Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin tayin edeceği şartlar dairesinde ithal edilir ve eczanelerde reçete ile satılır.

Madde 153 – Devletin resmi müesseselerinde doğum yardımı meccanidir. (**Mülga cümle:4/7/2012-6354/1 md.) (...)**

(**Ek fıkra: 4/7/2012-6354/1 md.)** Gebe veya rahmindeki bebek için tıbbi zorunluluk bulunması hâlinde doğum, sezaryen ameliyatı ile yaptırılabilir.

(**Ek fıkra: 4/7/2012-6354/1 md.)** Gerekli tedbirlerin alınmasına rağmen, doğumu takiben anne veya bebekte meydana gelebilecek istenmeyen sonuçlardan dolayı hekim sorumlu tutulamaz.

Madde 154 – Hükümet ve belediye tabipleri ve ebeleri fakir kadınların doğurmasından meccanen yardıma mecburdurlar.

Madde 155 – Kendisi ve çocuğunun sıhhati için bir zarar husule getirmeyeceği bir tabip tarafından tahriren tasdik edilmedikçe kadınların doğumlarından mukaddem üç hafta ve doğurmasını mütaakip yine üç hafta zarfında fabrika, imalathane ve umumi ve hususi müesseselerde çalışması ve çalıştırılması memnudur.

Madde 156 – (**Mülga: 1/4/1965 - 557/8 md.)**

Madde 157 – Sütünelik edecek kadınlar kendi çocuklarının yedi aylıktan fazla olduğuna dair resmi vesikalar ibraz etmedikleri ve kafi emzirme kabiliyeti mevcut olmadığı takdirde sütünelik etmelerine müsaade edilmez. Süt annenin çocuğu yedi aylıktan küçük olduğu halde bunun başka kadın tarafından emzirildiği ispat olunmak lazımdır. Bu vesikalar süt annelerin 125 inci maddede gösterilen muayenesi esnasında talep edilir.

Madde 158 – Yedi yaşından aşağı olan metrük, öksüz veya babası ve anası hayatta çocukları gerek para ile ve gerek parasız kabul ederek bakan resmi ve hususi bütün müesseseler Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin murakabe ve teftişine bağlıdır. Bu tarzdaki müesseselerin küşadı, sahipleri tarafından Vekaletle ihbar olunur.

Madde 159 – Nezdine yedi yaşından aşağı çocukları para mukabilinde bakmak üzere alan eşhasın evvela mahalli belediyesinden müsaadei mahsusa alması mecburidir. Belediye heyeti sıhhiyesince bu gibi eşhasın ikametgahı ve sair şartları muvafık görüldüğü tasdik edilmeden bu müsaade ita edilmez. Bu gibi eşhasın ikametgahları da 158 inci maddede bahsedilen teftişe tabidir.

Madde 160 – Kabul ettikleri çocukların sıhhat ve hayatlarını muhafaza için lazım gelen vasıtalar noksan olur veya çocukların sıhhat ve hayatını duçarı tehlike eden mahzurlar mevcut bulunursa 158 ve 159 uncu maddelerde zikredilen müesseseler ve şahıslar, sıhhat memurlarının tahrii ihtarlariyle bu noksanlar ve mahzurları izaleye mecburdurlar. Bu ihtarları on beş gün zarfında icra ettirmeyenlerin çocukları nezdlerinde bulundurmalarına müsaade edilmez ve müesseseleri kapatılır.

(1) Bu maddenin başındaki "ilkaha mani veya"ibaresi 1/4/1965 tarih ve 557 sayılı Kanunun 8 inci maddesiyle kaldırılmış olduğundan metinden çıkarılmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : M. Onur KOCABIYIK

Doğum Yeri ve Tarihi : Aydın / 15.01.1991

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Sosyal Bilgiler Öğretmenliği

Lisansüstü Öğrenimi : Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD / Yüksek Lisans

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce (YÖKDİL: 61,250)

İş Deneyimi

İletişim

e-posta Adresi : e-posta Adresi: m.onurkocabiyik@gmail.com

Tarih : 08.08.2019